

UNIVERZITET SINGIDUNUM

BEOGRAD

DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE I MEĐUNARODNU SARADNJU

POSLOVNA EKONOMIJA

MASTER STUDIJSKI PROGRAM

MASTER RAD

**UPRAVLJANJE BANKARSKIM RIZICIMA SA PRIMEROM
UniCredit Bank Srbija a.d.**

MENTOR:

Prof. dr Miroljub Hadžić

KANDIDAT:

Sanja Vukadinović

br. indeksa: 400727/2009

Beograd, 2013. Godine

SADRŽAJ

UVOD.....	6
DEO I- ANALIZA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA-PREDMET I INSTRUMENTI...12	
1. Predmet analize finansijskih izveštaja.....	13
1.1. Bilans stanja.....	14
1.2. Bilans uspeha.....	15
1.3. Izveštaj o tokovima gotovine.....	16
1.4. Izveštaj o promenama na kapitalu.....	17
1.5. Napomene uz finansijske izveštaje.....	17
2. Instrumenti analize finansijskih izveštaja.....	18
2.1. Horizontalna analiza.....	18
2.2. Vertikalna analiza.....	19
2.3. Analiza pomoću finansijskih pokazatelja-racio analiza.....	19
2.3.1. Pokazatelji likvidnosti.....	20
2.3.2. Pokazatelji poslovne aktivnosti.....	22
2.3.3. Pokazatelji rentabilnosti.....	25
2.3.4. Pokazatelji finansijske strukture.....	26
2.3.5. Pokazatelji tržišne vrednosti preduzeća.....	27
2.4. Analiza neto obrtnog fonda.....	28
3. CASH FLOW analiza.....	29

DEO II- UPRAVLJANJE RIZICIMA POSLOVANJA.....	31
1. Poslovni rizik i poslovni leveridž.....	31
2. Finansijski rizik i finansijski leveridž.....	32
3. Kombinovani rizik i kombinovani leveridž.....	33
DEO III – UPRAVLJANJE POSLOVANJEM BANKE-OSNOVNI PRINCIPI.....	35
1. Princip likvidnosti.....	35
2. Princip poslovne efikasnosti.....	36
3. Princip sigurnosti.....	37
4. Princip rentabilnosti.....	38
5. Princip solventnosti.....	39
6. Princip ažurnosti.....	39
DEO IV- POJAM I VRSTE RIZIKA U BANKAMA.....	40
1. Pojam rizika u bankama.....	40
2. Vrste rizika.....	42
2.1. Kreditni rizik.....	42
2.2. Kamatni rizik.....	44
2.3. Rizik likvidnosti.....	45
2.4. Devizni (valutni) rizik.....	47
2.5. Ostale vrste rizika.....	48
2.5.1. Rizik zemlje.....	48
2.5.2. Tržišni rizik.....	49
2.5.3. Operativni rizik.....	50
2.5.4. Zakonski rizik.....	52

DEO V-UPRAVLJANJE I OPERACIONALIZACIJA UPRAVLJANJA RIZICIMA..54

1. Upravljanje rizicima.....	54
2. Operacionalizacija upravljanja rizicima.....	56
2.1. Upravljanje kreditnim rizikom.....	57
2.2. Upravljanje kamatnim rizikom.....	59
2.3. Upravljanje rizikom likvidnosti.....	61
2.4. Upravljanje deviznim (valutnim) rizikom.....	63
3. Ostali načini upravljanja rizicima.....	64
3.1. GEP analiza.....	64
3.2. Analiza trajanja.....	66
3.3. Simulaciona analiza.....	68
3.4. VaR pristup (metodologija).....	69

DEO VI - ORGANIZACIONI ASPEKT UPRAVLJANJA RIZICIMA

PRIMER: Uni Credit Bank Srbija a.d.....	71
1. Opšte informacije o banci.....	73
2. Organizaciona struktura banke.....	73
3. Strategije i politike za upravljanje rizicima.....	74
3.1. Strategije i politike za svaku pojedinačnu vrstu rizika.....	74
3.2. Organizovanje procesa upravljanja rizicima.....	80
3.3. Obuhvatnost i vrste izveštavanja o rizicima.....	82
4. Kapital.....	85
5. Adekvatnost kapitala i interna procena adekvatnosti kapitala.....	86

6. Rizici kojima je izložena banka.....	88
6.1. Kreditni rizik.....	88
6.1.1. Metodologija za obračun ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za gubitke po osnovu vanbilansnih stavki.....	89
6.1.1.1. Obračun posebnog rezervisanja na pojedinačnoj osnovi.....	89
6.1.1.2. Obračun posebnog rezervisanja na grupnoj osnovi.....	90
6.1.1.3. Obračun opšteg rezervisanja.....	90
6.1.1.4. Oslobađanje rezervisanja.....	90
6.1.2. Korišćenje agencije za eksterne kreditne rejtinge.....	91
6.1.3. Korišćenje tehnika za ublažavanje rizika.....	91
6.2. Rizik druge ugovorne strane.....	92
6.3. Tržišni rizici i rizik likvidnosti.....	93
6.4. Operativni rizik.....	94
6.5. Kamatni rizik.....	94
6.6. Izloženost po osnovu vlasničkih ulaganja.....	95
ZAKLJUČAK.....	96
LITERATURA.....	100
PRILOG.....	103

UVOD

Oblast identifikovanja, kvantifikovanja i ocene rizika u bankarskom poslovanju u savremenim uslovima postaje imperativ uspešnog poslovanja banke. Ova oblast delovanja banaka, regulisana je i određenim propisima.

U literaturi se najčešće navodi mnoštvo definicija rizika u poslovanju banaka pri čemu svaka od njih polazi od određenih elemenata važnih, po mišljenju autora definicija, za definisanje rizika. Pored definicija rizika, literatura nudi širok izbor globalnih podela rizika po vrstama, opet u odnosu na odedene elemente na kojima se se te podele baziraju.

Pored globalnih podela rizika prisutne su i konkretne vrste rizika sa kojima se banke suočavaju u svom svakodnevnom poslovanju, pri čemu se uzima u obzir i delovanje faktora koji su prema mišljenju autora od presudnog uticaja na rizike poslovanja.

Pored osnovnih, možda i najvažnijih vrsta rizika kojima se banke svakodnevno izložene (kreditni rizik, kamatni rizik, rizik likvidnosti i devizni (valutni) rizik, standardna međubankarska klasifikacija određuje i druge vrste rizika itekako važne za poslovanje banke (rizik zemlje, tržišni rizik, operativni rizik i zakonski rizik).

Banke su svakodnevno izložene delovanju rizika i oni se ne mogu izbeći. Zbog toga je od presudne važnosti za svaku banku da uspostavi sistem upravljanja rizicima kako bi svele na minimum potencijalnu opasnost da se nađu u pozicijama gubitka ili nesolventnosti koje banku mogu odvesti u bankrot. Ovo je posebno važno jer su banke u savremenim uslovima izašle iz okvira tradicionalnog bankarskog poslovanja time što su proširile spektar svog delovanja, imajući u vidu i razvoj i ekspanziju savremenih finansijskih tržišta.

Operacionalizacija upravljanja rizicima ne proističe samo iz praktične potrebe banaka da se zaštite od dejstva rizika, već je ova oblast regulisana određenim propisima u kojima se pored sistematizacije vrsta rizika utvrđuje i obaveza postojanja posebnih organizacionih delova banke koji se staraju o upavljanju rizicima.

Pored organizacionih obaveza, banke u upravljanju rizicima primenjuju metode i analize kojima dolaze do određenih podataka i rezultata čijom primenom poboljšavaju efikasnost upravljanja. Ove metode su različite i nijedna nije savršena u meri da pored prednosti u odnosu

na ostale nemaju i određene nedostatke koje ih čine nepogodnim za analizu pojedinih vrsta rizika. Pored prednosti nekih metoda u odnosu na druge, u određenim situacijama, njihove specifičnosti ih upravo čine pogodnim za analizu pojedinih vrsta rizika. U praksi banaka i na zahtev regulatornih tela pojedine vrste metoda se kombinuju kako bi se poboljšala efikasnost upravljanja.

Za ocenu rizika, potrebne su i odgovarajuće analize posebno kada su u pitanju bankarski rizici iz grupe finansijskih rizika. Ove analize se posebno sprovode u kontekstu odobravanja kredita klijentu i pored šire informativne osnove baziraju se pre svega na finansijskim izveštajima preduzeća. Analitičaru banke na raspolaganju stoje brojni instrumenti analize finansijskih izveštaja ali se najčešće koriste: horizontalna analiza, vertikalna analiza, analiza pomoću finansijskih pokazatelja (ratio analiza), analiza neto obrtnog fonda i CASH FLOW analiza (analiza novčanih tokova). Primenom ovih instrumenata, analitičar banke, dolazi do odgovarajućih podataka i informacija na osnovu kojih može da oceni kreditnu sposobnost klijenta i na osnovu takve ocene, odgovarajući organ banke donosi odluku o odobravanju kredita ili o odbijanju zahteva za kredit.

Kao što je banka u svom svakodnevnom poslovanju izložena različitim vrstama rizika, tako je i preduzeće u svom poslovanju takođe izloženo različitim vrstama rizika. Osnovni rizici kojima su izložena preduzeća su poslovni i finansijski rizik. Oba rizika su bazirana na fiksnim poslovnim i finansijskim rashodima. Prevencija rizika se sprovodi njihovim merenjem i kvantifikacijom pri čemu se kao metod merenja i kvantifikacije koristi leveridž koji istovremeno izražava stepen rizičnosti poslovanja preduzeća. Sa stanovišta banke, preduzeće sa visokim leveridžom je po pravilu visokorizični preduzeće, pa su banke veoma oprezne u pogledu odobravanja kredita takvim preduzećima.

Organizacioni aspekt upravljanja rizicima je veoma važan sa stanovišta efikasnosti upravljanja. Banke postavljaju određene organizacione modele prilagođene sopstvenim potrebama. Načelno, svaka banka utvrđuje nivoe rizika i nadležnosti, kako bi se u upravljanje rizikom uključili svi nivoi koji imaju određenu odgovornost za uspešno poslovanje banke.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu biće razmatranje najrasprostranjenijih rizika u bankarstvu sa naglaskom na upravljanju rizicima u cilju postizanja optimizacije odnosa rizika i prinosa. Stoga, upravljanje rizikom u bankarstvu ima dva osnovna cilja: da se izbegne nesolventnost banke i da se maksimizira stopa prinosa na kapital uz korekciju rizika. Ova dva cilja, moguće je postići ukoliko se izvrši detaljna analiza kreditnog boniteta klijenta banke, a čiju osnovu čini analiza finansijskih izveštaja, kvantifikacija i merenje leveridža kao i uvođenje marketinga kao jedne od važnih poslovnih funkcija banke. U ukupnom kontekstu funkcionisanja banke, nezaobilzno je unapređenje menadžmenta, odnosno upravljanje bankom. Upravljanje rizicima banke danas je više nego aktuelna tema, imajući u vidu da je svetska ekonomska kriza pogodila i bankarski sistem i da su mnoge banke zapale u teškoće i gubitke, upravo zato što nisu mogle da izvrše povraćaj svojih plasmana.

Ciljevi istraživanja

Naučni cilj istraživanja je naučna deskripcija savremenih bankarskih rizika i potreba za odgovarajućom organizacionom strukturom, uz primenu odgovarajućih instrumenata i analiza u procesu upravljanja. Sam proces upravljanja može se objasniti istraživanjem funkcija, odnosa i veza koji na odgovarajući način čine i usmeravaju proces upravljanja bankarskim rizicima.

Posebni cilj istraživanja jesu osnovni elementi upravljanja bankarskim rizicima u cilju sagledavanja kontrole i procene kako bi se rizik u maksimalno mogućoj meri finansijski neutralisao i kako ne bi ugrozio poslovanje banke.

Društveni cilj izrade ovog pristupnog rada jeste udovoljavanje praktičnim potrebama u toj oblasti. Ovaj cilj se odnosi na ukazivanje značaja i koristi upravljanja bankarskim rizicima u cilju da se izbegne nesolventnost banke, zbog čega bi mnogobrojni klijenti a time posredno i društvo pretrpeli određenu štetu.

Hipoteze

Hipotetički okvir rada sadrži sledeće hipoteze:

Glavna hipoteza – upravljanje rizikom je funkcija kojom se banka osigurava od mogućih gubitaka i nesolventnosti, pri čemu rizici moraju biti procenjeni, kontrolisani i u maksimalno mogućoj meri finansijski neutralisani.

Posebne hipoteze:

- ocena kreditnog boniteta klijenta-preduzeća na osnovu finansijskih izveštaja smanjuje rizik banke;
- veći faktor leveridža označava i veću rizičnost u poslovanju preduzeća, što za banku takođe znači veći rizik;
- uspešno upravljanje poslovanjem banke, u direktnoj je vezi sa pridržavanjem osnovnih principa poslovanja banke;
- definisanje bankarskih rizika i sagledavanje njihovog uticaja na poslovanje banke, doprinosi boljem poslovanju banke;
- proces upravljanja bankarskim rizicima determinisan je metodama, organizacijom i operacionalizacijom upravljanja rizika;

Metode

Može se reći “da u najopštijem smislu, pod metodom se uglavnom podrazumeva način na koji se dolazi do saznanja o predmetu koji određena nauka proučava.”¹ U metodološkom pristupu radu korišćene su osnovne analitičke i sintetičke metode: analiza, apstrakcija, deukcija, indukcija, sinteza, konkretizacija i generalizacija. Kada su u pitanju opšti naučni metodi korišćeni su: analitičko deduktivni, hipotetičko deduktivni, komparativni i istorijski. Primena ovih metoda omogućava dostizanje naučnog i društvenog cilja ovog rada.

¹ Miljević M., Skripta iz metodologije naučnog rada, Univerzitet u istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, Pale 2007., str. 116.

Struktura rada

Pored uvoda i zaključka, rad je strukturiran u šest delova.

U prvom delu rada razmatran je teorijski pristup analizi finansijskih izveštaja sa predmetom, ciljevima i instrumentima analize finansijskih izveštaja. U okviru ovoga dela rada, pored teorijskih razmatranja, naglašen je i praktični značaj finansijskih izveštaja kao informativne osnove koja uz primenu odgovarajućih instrumenata ove analize ukazuje i na praktičan značaj dobijenih informacija i pokazatelja u cilju ocene kreditnog boniteta preduzeća, a sve sa stanovišta značaja prevencije rizika banke u odnosu na finansiranje preduzeća kao klijenta banke. U skladu sa iznetim stavom, naglasak je stavljen na racio analizu.

U drugom delu rada razmatran je i prikazan, teorijski i praktični značaj poslovnog, finansijskog i kombinovanog rizika poslovanja preduzeća i metod merenja i kvantifikovanja ovih rizika kroz prikaz izračunavanja odgovarajućeg faktora leveridža. Naglasak je stavljen na značaj rizika poslovanja kako za preduzeće tako i za banku koja se nalazi u ulozi kreditora.

U trećem delu rada, razmatrano je i prikazano upravljanje poslovanjem banke sa stanovišta osnovnih principa kojih treba da se drži svaki menadžment banke. Navedeni su osnovni principi upravljanja i to: princip likvidnosti, princip sigurnosti, princip rentabilnosti, princip solventnosti i princip ažurnosti.

U četvrtom delu, prikazana je definicija pojma rizika, koja nije jedinstvena i u literaturi se mogu uočiti mnogobrojne definicije ovog pojma. Iako postoji određena šarolikost u pokušaju definisanja ovog pojma može se uočiti i jedan zajednički element u ovim definicijama, a to je kategorija gubitka. Odnos prema gubitku je međutim, i kriterijum različitosti u definisanju rizika, odnosno, u definicijama se najčešće navodi predmet gubitka, verovatnoća ostvarenja gubitka, neizvesnost u odnosu na gubitak, odstupanje u odnosu na stvarne gubitke, itd. U okviru ovog dela rada razmotrene su i najrasprostranjenije vrste rizika u bankarstvu i to: rizik likvidnosti, kamatni rizik, kreditni rizik, devizni (valutni) rizik i ostale vrste rizika (rizik zemlje, tržišni rizik, operativni rizik i zakonski rizik).

U petom delu rada ukazuje se na važnost obuhvatnog i preciznog definisanja upravljanja rizicima koje se odvija na nekoliko nivoa: identifikacija, ocen, kontrola i praćenje. Ukazano je na značaj upravljanja svim vrstama rizika u banci, kao i najčešće korišćeni, može se reći

nezaobilazni metodi upravljanja rizicima i to: GEP analiza, analiza trajanja, simulaciona analiza i VaR pristup.

U šestom poglavlju prikazan je organizacioni aspekt upravljanja bankarskim rizicima koji se definiše u jenom delu i određenim propisima kojima je regulisano poslovanje banke (banke moraju da imaju poseban organizacioni deo koji se bavi rizicima). Međutim, u širem organizacionom pristupu ovaj deo nije jedini koji se bavi problematikom rizika. Pored njega to su i različiti nivoi upravljanja i operativnog rukovođenja u banci što je prikazano na primeru UniCredit Bank Srbija a.d.

DEO I- ANALIZA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA-PREDMET I INSTRUMENTI

Savremeni uslovi poslovanja zahtevaju svakodnevno donošenje operativnih i strateških odluka. Neophodan element za donošenje poslovnih odluka predstavljaju informacije dobijene iz finansijskih izveštaja o poslovanju preduzeća kroz višegodišnji period. Investitori i kreditori koriste računovodstvene informacije u cilju procene kvaliteta ostvarenog rezultata kompanije (dobitka ili gubitka) i budućih novčanih tokova koji su povezani sa njihovim ulaganjem. Menadžeri svih nivoa odlučivanja koriste informacije analize finansijskih izveštaja u cilju planiranja, organizovanja i kontrole, što je suština menadžerskih aktivnosti.

Da bi se poboljšao kvalitet izveštavanja o poslovanju preduzeća potrebno je redovno finansijsko izveštavanje dopuniti i proširiti i sa odgovarajućim nefinansijskim informacijama. Nefinansijske (kvalitativne) informacije obuhvataju veoma širok spektar najrazličitijih informacija o pojedinom preduzeću, njegovim resursima, tekućem poslovanju, planovima, potencijalima i sl.

Analiza finansijskih izveštaja nije samo čist opis stanja preduzeća, već dekomponovanje, uočavanje karakteristika i objašnjavanje uzroka poslovanja odnosno, “analiza finansijskih izveštaja treba da podvrgne posmatranju, ispitivanju, oceni i formulisanju dijagnoze onih procesa koji su se desili u kompaniji i koji se kao takvi nalaze sažeti i opredmećeni u okviru finansijskih izveštaja.”² Stoga, odgovore na neka ključna pitanja u proceni kvalitetnog poslovanja preduzeća, tražimo primenom analize finansijskih izveštaja. Neka od ključnih pitanja su: da li je preduzeće likvidno?, Ima li višak ili manjak neto obrtnih sredstava?, Koliki je udeo potrebnog obrtnog kapitala u prihodima?, Da li je preduzeće prezaduženo?, Da li je rentabilnost zadovoljavajuća?, itd.

Ciljevi analize finansijskih izveštaja mogu se podeliti na opšte i posebne.

Opšti ciljevi, odnose se na sagledavanje zarađivačke sposobnosti (rentabilnosti, profitabilnosti, uspešnosti) kompanije i finansijskog položaja (statusa) kompanije, njezinih novčanih tokova i promena na kapitalu u cilju pružanja informacija korisnicima (naručiocima) analize.³

² Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.5.

³Isto, str.5.

Posebni ciljevi se odnose na zadovoljavanje informacionih potreba stejkholdera od kojih su najznačajniji investitori u akcije (equity investors) i kreditori (bond investors, banks), odnosno oni korisnici koji obezbeđuju kapital kompaniji i kao takvi omogućavaju da kompanija bude poslovno sposobna.⁴

Kada su u pitanju stejkholderi koji su zainteresovani za informacije iz finansijskih izveštaja kompanija, sa stanovišta teme našeg rada, to su banke.

Banke kao kreditori su veoma zainteresovane za finansijsko stanje kompanije čiji je kreditor ili bi to trebale da budu. Ovo je posebno značajno sa stanovišta kreditnog rizika, jer upravo ovaj rizik je posebno značajan obzirom na to da je u suštini ovog rizika opasnost od nemogućnosti vraćanja kredita. Kao kreditor, banka po pravilu nema upravljačka prava na osnovu kojih bi mogla direktno da utiče na poslovnu politiku i poslovanje kompanije koju kreditira ali joj zato na raspolaganju stoje drugi instrumenti ograničenja kojima može da utiče na to da se prati ostvarivanje određenih finansijskih pokazatelja. Ovakav uticaj, banka ostvaruje preko restriktivnih klauzula u ugovorima o kreditu, kojima može uneti različita ograničenja i zahteve menadžmentu da određene pokazatelje drže u zadatim granicama.

1. Predmet analize finansijskih izveštaja

Iz prethodno navedenog, možemo da zaključimo da su predmet analize finansijskih izveštaja, upravo godišnji izveštaji kompanija čije je sastavljanje i obelodanjivanje regulisano propisima⁵ a koji čine: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o tokovima gotovine, izveštaj o promenama na kapitalu, napomene uz finansijske izveštaje i statistički aneks. Prema Zakonu o računovodstvu i reviziji⁶ ovi izveštaji se sastavljaju godišnje. Međutim, Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata⁷ propisuje se da je javno društvo obavezno da objavi pored godišnjih finansijskih izveštaja i polugodišnje finansijske izveštaje, kao i izvod iz finansijskih izveštaja. To ukazuje na činjenicu da ova dva zakona na različite načine tretiraju periodiku objavljivanja finansijskih izveštaja.

⁴ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.5.

⁵ Zakon o računovodstvu i reviziji, "Sl. glasnik RS" br. 46/06 i 111/09 i 99/11., čl. 25.

⁶ Zakon o računovodstvu i reviziji, "Sl. glasnik RS", br. 46/06 i 111/09 i 99/11.

⁷ Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, "Sl. glasnik RS", br. 47/2006.

1.1. Bilans stanja

Kada je u pitanju ovaj finansijski izveštaj u teorijskom smislu može se reći da je bilans stanja “ trenutna slika finansijskog položaja neke kompanije na određeni dan. On prikazuje veličinu i strukturu sredstava i izvora finansiranja.”⁸ Međutim, ovaj izveštaj ima i zakonsku definiciju, odnosno “Bilans stanja predstavlja pregled imovine, obaveza i kapitala na određeni dan.”⁹

Osnovni cilj sastavljanja bilansa stanja preduzeća jeste, dakle, utvrđivanje ili merenje finansijske strukture, tj. imovinske situacije preduzeća na određeni dan.¹⁰ Analitičar banke, mora razumeti strukturu i sadržinu bilansa stanja, odnosno sadržinu i značenje svake bilansne pozicije, kako bi mogao da uradi kvalitetnu i objektivnu analizu. Ovo je važno upravo sa stanovišta ocene između ostalog i kreditne sposobnosti klijenta, obzirom da određene pozicije bilansa stanja stavljene u određeni matematički odnos ukazuju na stepen kreditne sposobnosti.

Osnovna struktura bilansa stanja izražena je formulom:

$$\text{AKTIVA}=\text{PASIVA}$$

Dalja analiza ove formule iskazuje osnovne elemente strukture bilansa stanja po grupama pozicija aktive i pasive:

$$\text{STALNA SREDSTVA}+\text{OBRTNA SREDSTVA}=\text{OBAVEZE}+\text{KAPITAL}$$

Svaka od navedenih pozicija se može dalje u svrhu analize dekomponovati do traženih informacija i pokazatelja koji su neophodni analitičaru banke da dođe do objektivnih i nezavisnih zaključaka do kojih može doći kombinovanjem odnosa različitih pozicija bilansa stanja, što je pre svega sadržina racio analize o kojoj će u daljem tekstu biti više reči.

Bilans stanja mora sadržati i zlatno pravilo finansiranja po kome izvori finansiranja po roku raspoloživosti i po visini u okviru svakog roka moraju odgovarati, moraju biti jednaki uložnim (vezanim) sredstvima. Ovom pravilu prethodilo je zlatno bankarsko pravilo finansiranja koje je utemeljeno sa ciljem održanja likvidnosti banke još 1854. Godine i koje glasi: “Kredit koji

⁸ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.11.

⁹ Zakon o računovodstvu i reviziji, “Sl. glasnik RS“, br. 46/2006 i 111/2009., čl. 25.

¹⁰ Petrović Z., Računovodstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 43.

neka banka može dati, a da pri tome ne dođe u opasnost u pogledu ispunjavanja svojih obaveza, mora odgovarati kreditu koji banka uživa, i to ne samo po iznosu nego i po kvalitetu (tj. rokovima dospeća).” Ovo pravilo je inače pretrpelo i dosta kritika, obzirom na izvore finansiranja banaka.¹¹

U savremenim shvatanjima zlatno bilansno pravilo se posmatra u užem i širem smislu.

U užem smislu zlatno bilansno pravilo traži da osnovna sredstva preduzeća budu pokrivena sopstvenim i dugoročnim pozajmljenim kapitalom, a obrtna imovina kratkoročnim kapitalom, dok zlatno bilansno pravilo u širem smislu traži dugoročno finansiranje ne samo osnovnih sredstava već i dela obrtne imovine koja je trajno vezana za preduzeće.¹²

1.2. Bilans uspeha

Bilans stanja pruža informacije o finansijskom položaju-stanju kompanije na određeni dan. Za razliku od ovog izveštaja Bilans uspeha pruža informacije o uspešnosti poslovanja kompanije u određenom vremenskom periodu. Dakle, bilans stanja pruža informacije na tačno određeni dan, dok je bilans uspeha periodični izveštaj.

Bilans uspeha se može definisati kao “računovodstveni izveštaj u kojem su iskazani ostvareni prihodi i rashodi preduzeća u određenom obračunskom periodu.”¹³ Bilans uspeha ima i Zakonsku definiciju po kojoj “Bilans uspeha predstavlja pregled prihoda, rashoda i rezultata ostvarenih u određenom vremenskom periodu.”¹⁴

Rezultat uspešnosti poslovanja je dobitak ili gubitak, pri čemu i jedna i druga kategorija predstavljaju razliku između prihoda i rashoda. U situaciji kada su prihodi veći od rashoda, preduzeće posluje sa dobitkom. U suprotnoj situaciji, kada su prihodi manji od rashoda, preduzeće posluje sa gubitkom.

¹¹ Rodić J., Poslovne finansije, Ekonomika, Beograd, 1991., str. 59-60.

¹² Na osnovu: Ranković J., Upravljanje finansijama preduzeća, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1998., str. 44-47.

¹³ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.16.

¹⁴ Zakon o računovodstvu i reviziji, “Sl. glasnik RS”, br. 46/2006 i 111/2009., čl. 25.

Analitičar banke obavezno uzima u obzir da se prihodi se u skladu sa MRS definišu kao “povećanje ekonomskih koristi tokom obračunskih perioda u obliku priliva ili povećanja sredstava, odnosno smanjenja obaveza što dovodi do povećanja sopstvenog kapitala”¹⁶ do se rashodi kao negativna komponenta ukupne uspešnosti definišu kao “gubici i troškovi koji proističu iz uobičajenih aktivnosti (poslovni, finansijski rashodi.”¹⁷

Redovni prihodi i rashodi su povezani sa obavljanjem osnovne delatnosti ili se javljaju kao posledica obavljanja osnovne delatnosti preduzeća.

Ovaj računovodstveni izveštaj je imao primat u odnosu na bilans stanja, jer se dugo vremena smatralo da je uspešnost poslovanja iskazana kroz rezultat (dobitak ili gubitak), jedna od najznačajnijih informacija za potrebe poslovnog odlučivanja.¹⁸

1.3. Izveštaj o tokovima gotovine

Ovaj finansijski izveštaj je svoju afirmaciju doživeo krajem dvadesetog veka, pre svega zato što su bilans stanja i bilans uspeha pokazali nedostatke koji su se kod nekih preduzeća manifestovali u dobrim poslovnim rezultatima ali uz problem sa solventnošću zbog većih odliva nego priliva novca. Ovaj finansijski izveštaj nastaje prekonponovanjem pozicija bilansa stanja i bilansa uspeha pa je u tom smislu izvedeni finansijski izveštaj. U teorijskom smislu Izveštaj o tokovima gotovine definiše se “kao izvedeni finansijski izveštaj u kojem su prikazani prilivi i odlivi gotovine po osnovu poslovne, investicione i finansijske aktivnosti u toku obračunskog perioda.”¹⁹ U smislu zakona, “Izveštaj o tokovima gotovine pruža informacije o primanjima i izdavanjima gotovine i gotovinskih ekvivalenata tokom određenog obračunskog perioda.”²⁰

¹⁵ Šema preuzeta iz: Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.18.

¹⁶ IASC, MRS-Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja, par. 70a.

¹⁷ IASC, MRS-Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja, par. 78a.

¹⁸ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.17.

¹⁹ Isto, str. 127.

²⁰ Zakon o računovodstvu i reviziji, “Sl. glasnik RS“, br. 46/2006 i 111/2009., čl. 25.

Analitičar banke, trebao bi iz podataka iz ovoga izveštaja da sklopi deo ukupnog mozaika ocene kreditne sposobnosti preduzeća. Sposobnost preduzeća da generiše pozitivan novčani tok iz poslovne aktivnosti, svakako ide u prilog zaključku da likvidnost ovakvog preduzeća nije ugrožena a istovremeno ova informacija daje sliku o umešnosti i sposobnosti preduzeća da iz osnovne delatnosti generiše pozitivan neto novčani tok. Investiciona aktivnost, može se oceniti takođe sa stanovišta neto novčanog toka. Na osnovu informacija o novčanim tokovima iz ove aktivnosti analitičar banke može zaključiti da li je preduzeće primorano da prodaje imovinu kako bi premostilo određene teškoće (iskazuje se kao priliv novca) ili je preduzeće u fazi razvoja i investiranja (iskazuje se kao odliv novca). Novčani tok iz Finansijske aktivnosti prikazuje prilive po osnovu emisije akcija ili zaduženja po osnovu novog kredita i odlive po osnovu vraćanja glavnice kredita. Novčani tokovi iz sve tri aktivnosti posmatrani kao celina u međusobnom uticaju pružaju značajne informacije za banku u smislu procene kreditnog rizika.

1.4. Izveštaj o promenama na kapitalu

Ovaj izveštaj je “sastavni deo finansijskih izveštaja sastavljenih u skladu sa MRS 1 i koji je namenjen vlasnicima kapitala” ²¹ odnosno “Izveštaj o promenama na kapitalu je knjigovodstveni instrument koji se sastavlja sa ciljem da korisnicima finansijskih izveštaja pruži informacije o promenama koje su u toku godine bile na kapitalu preduzeća.”²² Pored navedenih definicija ovaj izveštaj je definisan i zakonom tj. “Izveštaj o promenama na kapitalu pruža informacije o promenama na kapitalu pravnih lica tokom određenog obračunskog perioda.”²³

Promene sopstvenog kapitala preduzeća na početku i na kraju obračunskog perioda manifestuju se kroz prikaz, da li je došlo do povećanja ili smanjenja neto imovine u posmatranom obračunskom periodu. Ukoliko je došlo do smanjenja sopstvenog kapitala to može biti snažna indicija²⁴ analitičaru banked a je preduzeće na putu ulaska u teškoće. Sa stanovišta kreditnog rizika, ovo je značajna informacija.

²¹ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.24.

²² Petrović Z., Računovodstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str.61.

²³ Zakon o računovodstvu i reviziji, “Sl. glasnik RS”, br. 46/2006 i 111/2009., čl. 25.

²⁴ Pored Izveštaja o promenama na kapitalu, za ocenu kreditnog rizika koriste se informacije i iz drugih finansijskih izveštaja.

1.5. Napomene uz finansijske izveštaje

Napomene ne spadaju u grupu finansijskih izveštaja, već predstavljaju priloge koji idu uz komplet finansijskih izveštaja (bilans stanja, bilans uspeha i izveštaj o tokovima gotovine). Ovaj dokument sadrži opis osnova na kojima su finansijski izveštaji sastavljeni (računovodstvene politike), zatim i druge kvantitativne i kvalitativne informacije koje nisu sadržane u finansijskim izveštajima. U napomenama se ustvari prikazuju detaljnije informacije analitičkog ili skraćenog karaktera iz bilansa stanja, bilansa uspeha i izveštaja o tokovima gotovine.

Kao cilj sastavljanja napomena može se označiti potreba “da pruže korisnicima informacije potrebne za tumačenje i ispravnu interpretaciju finansijskih izveštaja, ali i da omoguće istinito i pošteno prikazivanje finansijskih izveštaja, što je primarni zahtev profesionalne regulative, odnosno Međunarodnih računovodstvenih standarda.”²⁵

Analitičar banke, iz informacija koje pružaju napomene dobija određene informacije koje mu omogućavaju da može kvalitetno i objektivno da sagleda sve one elemente i informacije koje obavezni finansijski izveštaji ne prikazuju.

2. Instrumenti analize finansijskih izveštaja

Analitičarima finansijskih izveštaja na raspolaganju pored ostalih instrumenata na raspolaganju stoje: horizontalna i vertikalna analiza, analiza pomoću finansijskih pokazatelja i analiza neto obrtnog fonda. Pored ovih instrumenata koristi se i analiza leverage-a.²⁶

2.1. Horizontalna analiza

Horizontalna analiza predstavlja postupak komparacije između bilansnih pozicija (bilans stanja i bilans uspeha) tekuće godine u odnosu na prethodnu godinu. Sam postupak analize sprovodi se u dva koraka. Najpre se izračunaju razlike u nominalnim iznosima između bilansnih pozicija tekuće i prethodne godine a onda se tako dobijena razlika izražava procentualno u odnosu na prethodnu godinu. Promene koje su se desile u kompariranim periodima, pružaju informacije o tome kako su te promene uticale na finansijsko stanje preduzeća na kraju tekuće godine, odnosno na to kako su uticale na ostvarenje poslovnog rezultata u posmatranom periodu. Ove informacije su neophodne za analitičara banke jer se na osnovu njih može sagledati

²⁵ Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., str.24.

²⁶ Ovaj deo će biti posebno prikazan u segmentu korporativnih finansija.

promena-kretanje određenih bilansnih pozicija i njihov uticaj na finansijsku strukturu i kreditnu sposobnost preduzeća.

2.2. Vertikalna analiza

Vertikalna analiza je strukturna finansijska analiza jer prikazuje procentualni odnos bilansnih pozicija u odnosu na jednu poziciju koja se iskazuje kao 100%. U bilansu stanja, to je najčešće ukupna aktiva ili ukupna pasiva, a u bilansu uspeha najčešće prihodi od prodaje. Ova strukturna analiza, preko prikaza procentualnih odnosa određenih bilansnih pozicija u odnosu na jednu poziciju (iskazanu kao 100%), pruža informacije o uticaju strukturiranih pozicija na osnovnu poziciju, a promene u strukturi ukazuju u konačnom, na to da li se rezultat poslovanja poboljšava ili ne, da li su usaglašeni izvori finansiranja i sredstva finansirana iz tih izvora po strukturi i ročnosti i druge informacije neophodne za kreditnu analizu preduzeća.

2.3. Analiza pomoću finansijskih pokazatelja-ratio analiza

Pokazatelji su racionalni ili odnosni brojevi, što podrazumeva da se jedna ekonomska veličina stavlja u odnos sa drugom. Finansijski pokazatelji, s obzirom na vremensku dimenziju se u osnovi mogu podeliti na dve grupe. Jedna grupa finansijskih pokazatelja obuhvata razmatranje stanja preduzeća u okviru jednog vremenskog perioda, najčešće od godinu dana, i bazira se na podacima iz bilansa uspeha. Druga grupa pokazatelja odnosi se na tačno određeni datum, i temelji se na podacima iz bilansa tačno na taj dan. Pokazatelje obično posmatramo kao nosioce informacija koje su potrebne za upravljanje preduzećem.²⁷ Kada dobijemo te pokazatelje, oni nisu puno korisni ukoliko se ne interpretiraju na pravi način. Interpretacija se uglavnom obavlja na osnovu određenih pravila, standarda ili normi.²⁸

Zavisno od toga koje se odluke žele doneti, naglašava se važnost pojedinih vrsta pokazatelja. Ako se analiza sprovodi za banku koja razmišlja da li da klijentu odobri kratkoročni kredit, tada se akcenat stavlja na postojeću finansijsku strukturu preduzeća i planove za blisku budućnost tj. likvidnost. Suprotno tome, sa stajališta investitora, više se stavlja akcenat na dugoročne mogućnosti preduzeća za stvaranje prihoda i efikasnost poslovanja nego likvidnost.

²⁷ Žeger K., Mamić Sačer I., Sever S., Žager L., „Analiza finansijskih izveštaja“, Zagreb, 2008., str.243

²⁸ Više o tome: Knežević G, „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str.109

Sa analitičke tačke gledišta klasifikacija pokazatelja obavlja se prema relevantnim aspektima poslovanja koji interesuje analitičara:²⁹

1. Pokazatelji likvidnosti;
2. Pokazatelji poslovne aktivnosti;
3. Pokazatelji rentabilnosti;
4. Pokazatelji finansijske strukture;
5. Pokazatelji tržišne vrednosti.

2.3.1. Pokazatelji likvidnosti

Likvidnost je aspekt poslovanja koji prvenstveno interesuje kreditore jer je u pitanju osnovna determinanta kreditnog potencijala i kreditnog rizika kod kratkoročnih kredita. Likvidnost istovremeno označava dve stvari: raspoloživost i brzinu konverzije kratkoročne aktive u gotovinu. Aktiva je likvidna ukoliko se lako može konvertovati u gotovinu, dok je pasiva likvidna ukoliko se može otplatiti u bliskoj budućnosti.³⁰

Likvidnost je sposobnost preduzeća da na vreme izmiruje dospele obaveze što je uslovljeno ravnotežom između ukupne obrtne imovine i kratkoročnog kapitala.³¹ Najčešće se koriste sledeći pokazatelji likvidnosti i to: pokazatelj opšte likvidnosti izražen kroz ratio opšte likvidnosti, pokazatelj redukovane likvidnosti, izražen kroz ratio redukovane likvidnosti i neto obrtna sredstva.

Ovi pokazatelji imaju za cilj da ukažu na sposobnost kompanije da servisira dospele obaveze plaćanja, uz održavanje potrebne strukture sredstava i očuvanje dobrog kreditnog boniteta.³²

²⁹Više o tome: Knežević G, „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str.109

³⁰ Đuričin D., Lončar D., „Menadžment pomoću projekta“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2009, str. 296.

³¹ Milićević B., „Metodološki pristup oceni finansijskog stanja preduzeća“, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2009, str.47

³² Knežević G, „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str.110.

- **Pokazatelj opšte likvidnosti - racio opšte likvidnosti** izračunava se prema sledećoj formuli:

$$\textbf{Racio opšte likvidnosti} = \frac{\textbf{obrtna sredstva}}{\textbf{kratkoročne obaveze}}$$

Racio opšte likvidnosti pokazuje sa koliko jedinica obrtnih sredstava je pokrivena svaka jedinica kratkoročnih obaveza. Predstavlja indikator sigurnosti, kojim su zaštićeni interesi kratkoročnih poverilaca preduzeća. Opšteprihvaćeni standard za ovaj pokazatelj je 2:1 u korist obrtnih sredstava. Analitičar banke, međutim, ovaj standard treba da prihvati sa rezervom, obzirom da se u brojiocu ovog racija nalaze i zalihe i potraživanja. Stoga, ovaj racio može biti i veći ali preduzeće može ipak imati problema sa likvidnošću, jer zalihe sadržane u brojiocu mogu biti takve da je potreban dug period njihove konverzije u gotovinu ili potraživanja mogu biti teško naplativa što dovodi do iste posledice. Stoga se u oceni likvidnosti moraju kombinovati i drugi pokazatelji kao što su koeficijenti obrta pojedinačnih obrtnih sredstava i prosečan period njihove konverzije u gotovinu.

- **Redukovani racio likvidnosti** izračunava se pomoću sledeće formule:

$$\textbf{Redukovani racio likvidnosti} = \frac{\textbf{obrtna sredstva} - \textbf{zalihe}}{\textbf{kratkoročne obaveze}}$$

Redukovani racio likvidnosti predstavlja strožij-rigorozniji pokazatelj likvidnosti i naziva se još i „Acid test“. Razliku u odnosu na racio opšte likvidnosti je u brojiocu iz kog su izostavljene zalihe. Razlog zbog koga su one izostavljene leži u činjenici da se zalihe smatraju trajno vezanom imovinom iako su obrtna sredstva. Izostavljanjem zaliha iz brojioca ovog racija na određeni način se koriguje navedeni nedostatak koji iskazuje racio opšte (tekuće) likvidnosti. Opšte prihvaćeni standard za ovaj racio likvidnosti je 1:1, mada i uz ovaj pokazatelj analitičar banke treba da koristi i dopunske pokazatelje, posebno one koji se odnose na potraživanja.

- **Neto obrtna sredstva = obrtna sredstva – kratkoročne obaveze**

Ovaj pokazatelj ukazuje na to da preduzeće koje ima veći iznos obrtnih sredstava pokazuje i veću likvidnost.

Neto obrtna sredstva omogućavaju zaduživanje kompanije na kratak rok. Banka, koja može biti kratkoročni poverilac (kad odobrava kratkoročne kredite), na ovaj način želi da oceni mogući stepen rizika sa kojim ulaže sredstva.³³

2.3.2. Pokazatelji poslovne aktivnosti

Pokazatelji poslovne aktivnosti ukazuju na brzinu obrtanja delova imovine, odnosno njihove transformacije iz jednog oblika u drugi i brzinu pretvaranja obaveza u gotovinske izdatke.³⁴ U suštini ovih pokazatelja jeste informacija o efikasnosti korišćenja stalne i obrtne imovine. Ovi finansijski pokazatelji povezuju informacije iz bilans stanja i bilansa uspeha. Najčešće se koriste pokazatelji izraženi kao: koeficijent obrta kupaca i prosečan period naplate potraživanja od kupaca, koeficijent obrta dobavljača i prosečan period izmirenja obaveza prema dobavljačima, koeficijent obrta zaliha i prosečno vreme trajanja jednog obrta, koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava, koeficijent obrta stalnih sredstava i koeficijent obrta ukupnih poslovnih sredstava.

- **Koeficijent obrta kupaca** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\text{Koeficijent obrta kupaca} = \frac{\text{prihodi od prodaje}}{\text{prosečan saldo kupaca}}$$

$$\text{Prosečan saldo kupaca} = \frac{\text{kupci na početku godine} + \text{kupci na kraju godine}}{2}$$

Ovaj koeficijent, u kombinaciji sa prosečnim periodom naplate potraživanja, pokazuje koliko preduzeće uspešno naplaćuje svoja potraživanja.

- **Prosečan period naplate potraživanja** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\text{Prosečan period naplate potraživanja} = \frac{365}{\text{koeficijent obrta kupaca}}$$

Sa stanovišta banke, ukoliko bi na primer, uobičajni period kreditiranja iznosio 30 dana, prosečan period naplate bi trebao da bude do 30 dana. Sa stanovišta kreditnog rizika, duži

³³ Knežević G, „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str.111.

³⁴ Bojović P., „Finansijska analiza poslovanja“, Žig, Beograd, 2010, str.70

period naplate potraživanja, za banku bi bio signal da preduzeće ne bi bilo sposobno da u predviđenom roku vrati kredit.

- **Koeficijent obrta dobavljača** se izračunava primenom sledeće formule:

$$\text{koeficijent obrta dobavljača} = \frac{\text{vrednost godišnjih nabavki robe i materijala na kredit}}{\text{prosečan saldo dobavljača u toku godine}}$$

$$\text{prosečan period plaćanja dobavljačima} = \frac{365}{\text{koeficijent obrta dobavljača}}$$

Ovaj pokazatelj ima veliki značaj jer pokazuje vreme izmirenja obaveza prema dobavljačima. Ukoliko bi period izmirenja obaveza prema dobavljačima bio duži nego period naplate potraživanja to bi bio ozbiljan signal da je likvidnost preduzeća ugrožena.

- **Koeficijent obrta zaliha** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\text{koeficijent obrta zaliha} = \frac{\text{cena koštanja realizovanih proizvoda}}{\text{prosečan saldo zaliha}}$$

Ovaj ratio pokazuje koliko se zalihe obrnu-realizuju i reprodukuju u toku godine. Veći koeficijent obrta sa stanovišta analitičara banke značio bi i bržu konverziju zaliha u gotovinu što bi bilo pozitivno. U obrnutoj situaciji to bi bio loš pokazatelj.

Pored koeficijenta obrta zaliha značajan je pokazatelj vremena trajanja jednog obrta. Vreme trajanja jednog obrta u direktnoj je korelaciji sa koeficijentom obrta.

Ovaj pokazatelj se izračunava primenom sledeće formule:

- **Vreme trajanja jednog obrta zaliha** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\text{prosečno vreme trajanja jednog obrta} = \frac{365}{\text{koeficijent obrta zaliha}}$$

Načelno, kraće prosečno vreme trajanja jednog obrta, znači da se zalihe u kraćem vremenskom periodu konvertuju u gotovinu, što je sa stanovišta kratkoročnog zaduženja prihvatljivo.

- **Koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\textit{koeficijent obrta ukupnih obrtnih sredstava} = \frac{\textit{ukupni poslovni rashodi}}{\textit{prosečna obrtna sredstva}}$$

$$\textit{prosečna obrtna sredstva} = \frac{\textit{obrotna sredstva na početku} + \textit{obrotna sredstva na kraju godine}}{2}$$

- **Koeficijent obrta stalnih sredstava** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\textit{koeficijent obrta stalnih sredstava} = \frac{\textit{neto prihodi od prodaje}}{\textit{prosečna stalna sredstva}}$$

Kada su u pitanju navedeni koeficijenti obrta (ukupnih obrtnih i stalnih sredstava), onda analitičari kao standard za poređenje koriste prosečnu vrednost koeficijenata za granu u kojoj preduzeće posluje. Poređenje sa prosečnim granskim koeficijentima ne daje uvek idelnu osnovu za interpretaciju. Na primer, nizak koeficijent obrta stalnih sredstava sa stanovišta analitičara banke ukazaće na to da je realizovano suviše ulaganje u stalnu imovinu ili proizvodne kapacitete koji su predimenzionirani za postojeće tržište. U tom slučaju dugoročni investicioni kredit verovatno ne bi bio odobren.

- **Koeficijent obrta ukupnih poslovnih sredstava** izračunava se primenom sledeće formule:

$$\textit{koeficijent obrta ukupnih poslovnih sredstava} = \frac{\textit{neto prihodi od prodaje}}{\textit{ukupna poslovna sredstva}}$$

Ovaj pokazatelj je “uopšteni indikator poslovne aktivnosti firme.”³⁵

³⁵ Knežević G, „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str.113.

2.3.3. Pokazatelji rentabilnosti

Poslovni dobitak, kao razlika poslovnih prihoda i rashoda, predstavlja prirast koji je ostvaren na angažovana poslovna sredstva koja su korišćena za obavljanje delatnosti. Nepobitna povezanost bilansa stanja i bilansa uspeha omogućila je da se svaki prihod predstavlja kao povećanje aktive ili smanjenje pasive, a svaki rashod kao povećanje pasive, a smanjenje aktive. Iz ovih odnosa proizilazi da prihodi i rashodi i njihova razlika (gubitak ili dobitak), proističu iz angažovanja sredstava i izvora finansiranja neke kompanije.³⁶ Rentabilnost preduzeća se može definisati da je to „njegova sposobnost da stalno uveća vlasnički kapital; ona se postiže maksimalizacijom dobitka u dugom roku i njegovog odnosa prema imovini i kapitalu, koje preduzeće u tu svrhu koristi.“³⁷ Kao pokazatelji rentabilnosti, najčešće se koristi stopa prinosa na poslovna sredstva (ROA) i stopa prinosa na sopstveni kapital (ROE).

- **Stopa prinosa na poslovna sredstva (ROA)** izračunava se primenom sledeće formule:

$$ROA = \frac{\text{neto dobitak}}{\text{prosečna poslovna aktiva}}$$

$$\text{Prosečna poslovna aktiva} = \frac{PA \text{ na početku godine} + PA \text{ na kraju godine}}{2}$$

Značenje simbola: PA - poslovna aktiva

Stopa prinosa na poslovna sredstva (ROA) pokazuje efikasnost korišćenja ukupno angažovanih sredstava koja se koriste za obavljanje delatnosti. Dobijeni ratio broj pokazuje koliko se jedinica prinosa ostvari na svakih 100 jedinica prosečno angažovanih poslovnih sredstava, odnosno izraženo u procentima, stopu ukamaćenja ukupnog kapitala.³⁸ Sa stanovišta banke poželjna je što veća stopa prinosa.

³⁶ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.114

³⁷ Aćimović S., „Ekonomski rečnik“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2010.

³⁸ Milićević B., „Metodološki pristup oceni finansijskog stanja preduzeća“, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2009, str.61

- **Stopa prinosa na sopstveni kapital (ROE)** izračunava se primenom sledeće formule:

$$ROE = \frac{\textit{neto dobitak}}{\textit{prosečan sopstveni kapital}}$$

Stopa prinosa na sopstveni kapital (ROE) je indikator zarađivačke sposobnosti sopstvenog kapitala. Dobijena stopa pokazuje koliko se jedinica prinosa neto dobitka ostvari na svakih 100 jedinica angažovanog sopstvenog kapitala. Za izračunavanje stope prinosa na sopstveni kapital biće korišćen dobitak posle oporezivanja i sopstvena ulaganja (sopstveni kapital). Sa stanovišta banke veća stopa prinosa je poželjna jer ukazuje i na veću zarađivačku sposobnost sopstvenog kapitala.

2.3.4. Pokazatelji finansijske strukture

Pokazatelji finansijske strukture služe za procenu finansijskog položaja preduzeća. Finansijska struktura predstavlja odnos između sopstvenih i pozajmljenih izvora finansiranja (obaveze) kompanije. Najčešći pokazatelji koji se koriste u analizama su: odnos pozajmljenih prema ukupnim izvorima finansiranja, odnos obaveza i sopstvenog kapitala i koeficijent pokriva kamate.

- **Odnos pozajmljenih prema ukupnim izvorima finansiranja** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\textit{odnos pozajmljenih prema ukupnim izvorima finansiranja} = \frac{\textit{pozajmljeni izvori}}{\textit{ukupna pasiva}}$$

Za ovaj pokazatelj ne postoji standard, različit je od kompanije do kompanije i poredi se sa vrednostima iz prethodnih godina i prosekom u grani u kojoj preduzeće posluje.

- **Odnos obaveza i sopstvenog kapitala** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\textit{Odnos obaveza i sopstvenog kapitala} = \frac{\textit{dugoročne obaveze i rezervisanja}}{\textit{sopstveni kapital}}$$

Ovaj pokazatelj izražava stepen dejstva leverage-a kojim se pokušavaju izmeriti efekti finansiranja iz pozajmljenih izvora na rentabilnost ili stopu prinosa.³⁹

$$\text{Koeficijent pokrića kamate} = \frac{\text{poslovni dobitak}}{\text{troškovi kamate na kredit}}$$

Poredi se sa vrednostima iz prethodnih godina. Ukoliko je preduzeće zaduženo kreditima, ili finansira emisiju obveznica, izdaci po osnovu kamate, koja proizilazi iz dugoročnih kredita ili emisija obveznica, padaju na teret poslovnog dobitka, zbog čega poslovni dobitak mora biti veći od iznosa kamata.

2.3.5. Pokazatelji tržišne vrednosti preduzeća

Pokazatelji tržišne vrednosti kompanije su značajni za investitore i kreditore prilikom ulaganja ograničenih novčanih sredstava. U analizama se najčešće koriste sledeći pokazatelji: neto dobitak po akciji, odnos tržišne cene i dobitka po akciji, pokazatelj plaćanja dividende, dividendna stopa i knjigovodstvena vrednost po akciji.

- **Neto dobitak po akciji** se se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Neto dobitak po akciji} = \frac{\text{neto dobitak}}{\text{broj emitovanih običnih akcija}}$$

Ovaj pokazatelj ukazuje na to, koji deo dobitka je na raspolaganju za raspodelu akcionarima u vidu dividende ili u vidu akumulacije. Kakva će biti raspodela dobitka, zavisi od politike raspodele dobiti preduzeća, pri čemu postoji više pristupa, odnosno više različitih politika raspodele dobiti.

- **Odnos tržišne cene i neto dobitka po akciji** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Odnos tržišne cene i neto dobitka po akciji} = \frac{\text{tržišna cena}}{\text{neto dobitak po akciji}}$$

³⁹ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.114

Ovo je važan indikator za buduće ulagače kapitala i ako je on veći to znači da akcionari imaju velika očekivanja od ovog preduzeća. Veći P/E ukazuje na budući rast neto dobitka, što znači da ulagači imaju poverenje u preduzeće.⁴⁰

- **Pokazatelj plaćanja dividende** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Pokazatelj plaćanja dividende} = \frac{\text{isplaćena dividenda po akciji}}{\text{neto dobitak po akciji}}$$

Ova dva pokazatelja se razlikuju od preduzeća do preduzeća.

- **Dividendna stopa** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Dividendna stopa} = \frac{\text{dividenda po akciji}}{\text{tržišna cena po akciji}}$$

Dividendna stopa pokazuje tekući prinos koji akcionar ostvaruje u procentu u odnosu na tržišnu vrednost akcija.

- **Knjigovodstvena vrednost po akciji** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Knjigovodstvena vrednost po akciji} = \frac{\text{sopstveni kapital}}{\text{broj emitovanih akcija}}$$

Ovaj pokazatelj se koristi kod određivanja likvidacione vrednosti preduzeća, odnosno stvarnog iznosa koji će primiti vlasnici običnih akcija ako dođe do likvidacije.

- **Tržišna vrednost preduzeća** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Tržišna vrednost firme} = \text{broj emitovanih akcija u prometu} \times \text{tržišna vrednost po akciji}.$$

2.4. Analiza neto obrtnog fonda

Neto obrtni fond predstavlja razliku dugoročnih izvora finansiranja i stalnih sredstava.

$$\text{Neto obrtni fond} = \text{dugoročni izvori finansiranja} - \text{dugoročna (stalna) sredstva}$$

⁴⁰ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.125.

Pozitivan neto obrtni fond ukazuje na to da je postignuta dugoročna finansijska ravnoteža i da je jedan deo obrtnih sredstava finansiran iz dugoročnih izvora. Nulti neto obrtni fond podrazumeva da su dugoročni izvori finansiranja potpuno identični stalnim sredstvima. Negativna neto obrtni fond ukazuju na duboke finansijske poremećaje i nije pozitivan signal investitorima i kreditorima. Pojava negativnog neto obrtnog fonda znači nepovoljan položaj likvidnosti kompanije i mogućnost rizika od bankrota.⁴¹

Neto obrtni fond se može povećati iz povećanja zadržanog dobitka tekuće godine, povećanja sopstvenog kapitala kroz emisiju i prodaju akcija, povećanje dugoročnih obaveza i rezervisanja, konverziju kratkoročnih kredita u dugoročne i kroz prodaju stalnih sredstava.

Do smanjenja neto obrtnog fonda dovodi smanjenje zadržanog dobitka (veća raspodela dividendi), smanjenje sopstvenog kapitala, smanjenje dugoročnih rezervisanja, smanjenje dugoročnih obaveza otplatom kredita, nabavka stalnih sredstava.

3. CASH FLOW analiza-analiza novčanih tokova

Analiza novčanih tokova pored pokazatelja likvidnosti (koji su već objašnjeni) koristi i druge pokazatelje koji se baziraju na informacijama iz izveštaja o tokovima gotovine. Najčešće se koriste sledeći finansijski koeficijenti: odnos neto novčanog toka i neto dobitka, učešće neto novčanog toka u prihodima od prodaje, odnos neto novčanog toka i ukupnih sredstava preduzeća i utvrđivanje slobodnog novčanog toka.

➤ **Odnos novčanog toka i neto dobitka** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{odnos novčanog toka i neto dobitka} = \frac{\text{novčani tok iz poslovne aktivnosti}}{\text{neto dobitak}}$$

Ovo je veoma značajna informacija za banku jer na osnovu ovog pokazatelja se može zaključiti koliko je preduzeće sposobno da generiše neto novčanih tokova iz poslovne aktivnosti na svaki dinar neto dobitka ostvarenog u tekućem periodu.

⁴¹ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.125.

- **Učešće neto novčanog toka u prihodima od prodaje** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Učešće neto novčanog toka u prihodima od prodaje} = \frac{\text{neto novčani tok iz poslovne aktivnosti}}{\text{neto prihod od prodaje}}$$

Obzirom, da ovaj koeficijent pokazuje koliko je preduzeće ostvarilo neto novčanog toka iz poslovne aktivnosti na svaki dinar neto prihoda od prodaje, za banku je ovo značajna informacija o efikasnosti i uspešnosti prodaje preduzeća.

- **Odnos neto novčanog toka i ukupnih srestava preduzeća** se izračunava na osnovu sledeće formule:

$$\text{Odnos neto novčanog toka i ukupnih srestava preduzeća} = \frac{\text{neto novčani tok iz poslovne aktivnosti}}{\text{prosečna ukupna sredstva preduzeća}}$$

Ovaj koeficijent je merilo sposobnosti srestava (imovine) preduzeća da generiše gotovinu.⁴²

⁴² Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.141.

DEO II - UPRAVLJANJE RIZICIMA POSLOVANJA

Preduzeća se u svom poslovanju suočavaju sa brojnim rizicima, pri čemu rizik predstavlja nepredviđeni događaj koje preduzeće želi da izbegne prevencijom njegovog nastanka. Oblik prevencije rizika je da se on izmeri i kvantifikuje. U svom poslovanju, preduzeće ima fiksne rashode, poslovne i finansijske. Shodno tome, može se reći da je preduzeće izloženo poslovnom i finansijskom riziku. Međutim, ako se ima u vidu da preduzeća mogu imati obe vrste fiksnih troškova, onda se može konstatovati i postojanje složenog, tj. kombinovanog rizika. Upravljanje korporativnim finansijama, nužno zahteva analizu poslovnog, finansijskog i kombinovanog rizika obzirom da promene određenih kategorija poslovnih i finansijskih aktivnosti imaju u osnovi međusobni uticaj u smislu uzročno-posledičnih procentualnih promena.

Izloženost preduzeća privređivanju pretpostavlja neophodnost iznalaženja adekvatnih metoda za njegovo merenje i kvantitativno izražavanje. Jedan od tih metoda predstavlja tzv. "leveridž" pomoću koga se pokušavaju oceniti efekti poslovanja uz prisustvo pomenutih konstantnih faktora tj. fiksnih rashoda. Imajući u vidu navedeno, može se govoriti o poslovnom, finansijskom i kombinovanom leveridžu.⁴³

1. Poslovni rizik i poslovni leveridž

Poslovni leveridž obuhvata analizu prelomne tačke rentabiliteta, gde se svi troškovi dele na fiksne i varijabilne. Prelomna tačka je onaj obim prodaje (u jedinicama mer) na kojem je ukupan prihod jednak ukupnim troškovima, odnosno ostvaruje se nulti rezultat. Što je veće učešće fiksnih troškova u strukturi, veći je i poslovni rizik jer veći fiksni troškovi smanjuju, pod istim uslovima, poslovni dobitak i povećava prelomnu tačku.⁴⁴

Dejstvo poslovnog leveridža utvrđuje se preko faktora poslovnog leveridža, koji se može izračunati na dva načina:

$$\text{a) faktor poslovnog leveridža} = \frac{\text{procentualna promena poslovnog dobitka}}{\text{procentualna promena obima prodaje}}$$

⁴³ Ivaniš M., Upravljanje finansijama, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., str.248, fusnota 165.

⁴⁴ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.151.

$$\text{b) faktor poslovnog leveridža} = \frac{\text{marginalni dobitak}}{\text{poslovni dobitak}}$$

Marginalni dobitak (marža pokrića) predstavlja razliku između prihoda od prodaje i varijabilnih rashoda.⁴⁵ Na primer, ako bi dobili faktor poslovnog leverage 3, to bi značilo da će se poslovni dobitak povećati za 30%, ako se obim prodaje poveća za 10%.⁴⁶

Ovaj faktor je veći kod rizičnijih firmi, koje imaju veće fiksne troškove u strukturi ukupnih troškova. Što je manji faktor poslovnog leveridža, to govori o manje rizičnom preduzeću.⁴⁷ Ovo je veoma značajna informacija za analitičara banke, obzirom da je kreditni rizik veći kada je u pitanju rizičnije preduzeće.

2. Finansijski rizik i finansijski leveridž

Preduzeće u svom poslovanju ne koristi samo sopstvena sredstva, već i pozajmljena. Kreditori (banke), stoga veoma pažljivo analiziraju i finansijski leveridž. Dakle, pored fiksnih rashoda koji su rezultata korišćenja sopstvenih sredstava preduzeća, koja koriste i pozajmljena sredstva (kredite) imaju još jedan fiksni rashod, a to su kamate na uzete kredite ili kamate na emitovane obveznice. Postojanje fiksnih rashoda na ime kamate generiše se finansijski rizik jedne firme.⁴⁸ Na sličan način kao što fiksni troškovi poslovanja determinišu stepen poslovnog rizika i dovode do dejstva poslovnog leveridža, tako i fiksni finansijski rashodi prouzrokuju finansijski rizik i aktiviraju dejstvo finansijskog leveridža.⁴⁹

Finansijski leveridž se može definisati na više načina. U prvom redu on se definiše kao odnos duga i sopstvenih izvora. Zatim kao relativni odnos tržišne vrednosti čistog duga i tržišne vrednosti ukupnog kapitala i kao relativni odnos efektivnih rashoda na ime kamate i poslovnog dobitka koji preduzeće ostvaruje angažovanjem i korišćenjem ukupnih poslovnih sredstava.⁵⁰

⁴⁵ Ivaniš M., Upravljanje finansijama, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., str. 250.

⁴⁶ Ivanišević M., Poslovne finansije, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., str. 56.

⁴⁷ Knežević G., „Analiza finansijskih izveštaja“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2008., str.152.

⁴⁸ Isto, str. 153.

⁴⁹ Ivaniš M., Upravljanje finansijama, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., str. 252.

⁵⁰ Ivanišević M., Poslovne finansije, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009., str. 57.

Finansijski leveridž se može izraziti u vidu odgovarajućeg faktora ili koeficijenta, koji se dobija iz odnosa procentualnog povećanja neto dobitka i procentualnog povećanja poslovnog dobitka.

$$\textbf{faktor finansijskog leveridža} = \frac{\textit{procentualno povećanje neto dobitka}}{\textit{procentualno povećanje poslovnog dobitka}}$$

Ukoliko bi faktor finansijskog leveridža na primer bio 3, to bi značilo da će se neto dobitak promeniti za 3% uz promenu poslovnog dobitka od 1%, odnosno, neto dobitak bi brže rastao od poslovnog dobitka.

Kod finansijskog leverage-a reč je o troškovima na ime kamate na kredite ili emitovane i prodate obveznice. Ovi troškovi su fiksni za preduzeće pa je faktor finansijskog leveridža moguće izraziti i na sledeći način:

$$\textbf{faktor finansijskog leverage} = \frac{\textit{poslovni dobitak}}{\textit{dobitak pre poreza}(\textit{poslovni dobitak} - \textit{kamata})}$$

3. Kombinovani rizik i kombinovani leveridž

Poslovni i finansijski rizik deluju u istom smeru. Ako pođemo od toga da faktor poslovnog leveridža predstavlja odnos procentualnog povećanja poslovnog dobitka i procentualnog povećanja obima prodaje, a da faktor finansijskog leveridža predstavlja odnos procentualnog povećanja neto dobitka i procentualnog povećanja poslovnog dobitka, onda faktor kombinovanog (složenog) leveridža možemo izraziti na sledeći način:

$$\textbf{faktor kombinovanog leveridža} = \textbf{faktor poslovnog leveridža} \times \textbf{faktor finansijskog leveridža}$$

Faktor kombinovanog (složenog) leveridža jednak je proizvodu faktora poslovnog leveridža i faktora finansijskog leveridža.

Faktor kombinovanog leveridža 4, pokazuje da će se povećanjem obima prodaje od 1%, neto dobitak povećati 4%.

Ispitivanje leveridža često uključuje i koršćenje Altmanovog Z-score modela kojim se predviđa bankrotstvo kompanije:

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,420X_4 + 0,998X_5$$

X_1 = neto obrtna sredstava/ukupna aktiva

X_2 = zadržani dobitak/ukupna aktiva

X_3 = dobitak pre kamate i poreza/ukupna aktiva

X_4 = sopstveni kapital/ukupne obaveze

X_5 = prihod od prodaje/ukupna aktiva

Kriterijumi za ocenu u kojoj zoni poslovanja se nalazi kompanija su:

$Z < 1,20$ Crna zona (velika verovatnoća bankrota)

$Z > 2,90$ Bela zona (niska verovatnoća bankrota)

$1,20 < Z < 2,90$ Siva zona (šansa za bankrot 50%).

DEO III- UPRAVLJANJE POSLOVANJEM BANKE-OSNOVNI PRINCIPI⁵¹

Banka kao finansijska institucija ima za cilj, da prikupi slobodan novčani kapital od subjekata koji raspolažu slobodnim kapitalom, odnosno od onih koji raspolažu viškom kapitala i da tako prikupljeni kapital plasira subjektima kojima je taj kapital potreban za proizvodnju, investicije i razvoj. Pri ovoj aktivnosti, banka mora da vodi računa o tome da prilivi novca moraju da budu usklađeni sa odlivima novca iz banke imajući u vidu i kratak i dug rok.

U današnjoj bankarskoj praksi, tj. savremenom poslovanju, razvio se čitav niz principa poslovanja o kojima banka treba da vodi računa, kako o svakom principu pojedinačno, tako i o svim principima zajedno.

Najznačajniji principi poslovanja koje banke danas primenjuju u svom poslovanju su: princip likvidnosti, princip poslovnosti, princip sigurnosti i efikasnosti ulaganja sredstava, princip rentabilnosti, princip solventnosti i princip ažurnosti poslovanja.

1. Princip likvidnosti

Princip likvidnosti predstavlja obavezu banke da u svakom trenutku blagovremeno može odgovoriti na obaveze prema klijentima. Ovaj princip u suštini predstavlja ključni princip uspešnog i efikasnog poslovanja banke.

U suštini blagovremenog izvršenja obaveza prema klijentima je poverenje koje banka ima od strane privrednih subjekata, pravnih i fizičkih lica. Od stepena poverenja koje banka ima umnogome zavisi i mogućnost obezbeđenja adekvatnih izvora finansiranja. Negativne informacije o likvidnosti banke veoma brzo se šire posebno među štedišama koji istog momenta zahtevaju isplatu svoje štednje. Ova pojava je poznata inače pod nazivom “stampedo na banke”. Globalni problem nelikvidnosti se manifestuje „prelivanjem“ nelikvidnosti na druge banke i druge poverioce, što može izazvati ozbiljne probleme u finansijskom i monetarnom sistemu zemlje.

Uzimajući u obzir stepen utrživosti pojedinih stavki aktive banke likvidnost se može diferencirati na sledeće nivoe:

a) Primarna likvidnost – predstavlja likvidnost koja se zasniva na gotovini u blagajni i sredstvima na žiro računu banke kod centralne banke. Ova sredstva su jedina sredstva koja su „odmah“ raspoloživa banci za izmirenje obaveza, pri čemu treba voditi računa da iznos ovih

⁵¹ Dalji tekst je baziran na: Hadžić M., Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.

sredstava treba da bude i veći od iznosa planiranog odliva, kako bi se formirala i rezerva zbog eventualne sigurnosti. Sredstva rezervi stoje na računu i ne oplođuju se pa banke ta sredstva svode na neophodni minimum.

b) Sekundarna likvidnost – ovaj nivo likvidnosti je širi od koncepta primarne likvidnosti jer se sastoji iz gotovine, sredstava na računima banke i najlikvidnijeg dela aktive koji se u kratkom vremenskom periodu može pretvoriti u gotovinu, odnosno žiralni novac. Kratak rok utrživosti ovih sredstava predstavlja određenu sigurnost za banku ali bez obzira na to, preporučuje se princip konzervativnosti koji podrazumeva da se računa da će prilivi pristići o roku samo delimično, a da se obaveze izmiruju o roku i u potpunosti.

c) Tercijarna likvidnost - predstavlja najširi koncept likvidnosti jer pored primarne i sekundarne likvidnosti obuhvata i delove plasmana banke do isteka određenog roka, a koji se nakon isteka tog roka mogu pretvoriti u gotovinu, odnosno žiralni novac (dugoročni krediti, obligacije, menice koje se ne mogu eskontovati itd.). Treba napomenuti da ovaj koncept ima više teorijsko nego praktično značenje jer banka nije u mogućnosti da trenutno reaguje na zahteve klijenata za plaćanjem korišćenjem ovih sredstava.

Stopa likvidnosti jedne banke se dobija kada se stave u odnos sredstva na žiro računima kod centralne banke i gotovina prema kratkoročnim izvorima.

2. Princip poslovnosti i efikasnosti

Princip poslovnosti predstavlja načelo da se maksimalni rezultati poslovanja postignu uz minimalno korišćenje sredstava. Ovaj princip je univerzalni princip poslovanja za sva preduzeća pa i za banku kao novčarsko preduzeće.

Sprovođenje ovog principa podrazumeva pridržavanje određenih pravila koja predstavljaju sastavne delove jedinstvenog principa poslovnosti i efikasnosti i to:

- Samostalnost i objektivnost u donošenju odluka;
- Stalna cirkulacija novca i
- Poslovno predviđanje.

Razboritost menadžmenta prilikom donošenja odluka je neophodna pre svega u tome što se banka mora čuvati odluka koje vode u opasnost brzog i olakog trošenja sredstava i finansiranja rizičnih poslova. Cilj menadžmenta je da postigne najveći mogući profit na dugi rok, što je u funkciji stabilnosti poslovanja banke. Međutim u praksi se ciljevi menadžmenta i inokosnog vlasnika ponekada konfrontiraju. Ova konfrontacija dolazi otud, što je vlasnik zainteresovan pre

svoga za finansiranje svojih preduzeća nastalih oko banke. Finansiranje ovih preduzeća, nije uvek najprofitabilnije što je u suprotnosti sa ciljem menadžmenta da postigne maksimiranje profita. Vlasnik je pre svega zainteresovan za ulaganje pretežno u svoja preduzeća bez obzira na isplativost takvog poduhvata.

Dinamičnost sredstava je posebno važna za poslovanje banke jer omogućava da se svi izvori sredstava bez obzira na njihovu ročnost uposle na najprofitabilniji način, odnosno da se ostvari maksimiranje profita po svim stavkama pasive. Bilo koji izvor ne sme da miruje, već se mora staviti u funkciju maksimiranja profita.

Poslovna politika banke ne treba da se koncipira prema postojećem stanju, odnosa snaga i privrednih tokova već se moraju anticipirati i budući događaji. Savremena sredstva komunikacije i informatike služe kao solidna osnova za to. Treba imati u vidu i činjenicu da princip poslovnosti i efikasnosti predstavlja jedinstvo sa principom likvidnosti, ali i ostalim principima i da treba ostvariti interakciju njihovog delovanja.

3. Princip sigurnosti

Princip sigurnosti označava neophodnost obezbeđenja da bančini klijenti ili poslovni partneri u određenom predviđenom roku uredno izvršavaju svoje obaveze. Ovaj princip je veoma značajan imajući u vidu složenost i međuzavisnost tokova na međunarodnom finansijskom tržištu, kao i na nacionalnim tržištima, gde su poslovna klima i uslovi poslovanja za banku u najvećem stepenu dati i na njih banka ne može uticati, s jedne strane, a margine zarada su svedene na minimum.

Ovaj princip se manifestuje kroz standardizovane i složene procedure odobravanja plasmana banke. Procedure u odobravanju kredita počinju ocenom kreditne sposobnosti klijenta koji je banci uputio zahtev za odobrenje kredita. Banka detaljno proverava tržišni i finansijski položaj klijenta u sadašnjosti i mora da predvidi i njegov položaj u budućnosti, prvenstveno sa stanovišta njegovog urednog izmirenja obaveza. Obezbeđenja koja se pri tom zasnivaju nisu od primarnog značaja za banku, već od sekundarnog jer je banka prvenstveno zainteresovana za povraćaj kredita sa glavnicom i kamatom a ne za vanredni prihod od naplate obezbeđenja. Monitoring klijenta u periodu vraćanja kredita, neophodan je zbog toga što banka mora da uoči prve signale koji ukazuju na potencijalne teškoće u vraćanju kredita i da na njih odmah reaguje, odnosno, prvenstveno se savetuje preventivno delovanje banke nego reakcija na prve pojavne oblike neurednosti u izvršenju obaveza.

U slučaju nepoštovanja ovog principa, banka može da se suoči sa problemom najpre, obezbeđenja izvora za rast plasmana, da bi u krajnjem slučaju bila ugrožena i sama likvidnost banke, naravno ukoliko je obim sumnjivih plasmana i nenaplativih potraživanja veliki i ukoliko veći broj velikih klijenata zapadne u probleme docnje ili neurednog izvršavanja obaveza.

4. Princip rentabilnosti

Princip rentabilnosti poslovne banke predstavlja osnovni pokretački motiv poslovanja, a to je maksimiranje profita kao razlike između naplaćene aktivne kamate i plaćene pasivne kamate. Ovaj princip zahteva od banke da pribavlja depozite i ostala sredstva, po što nižim kamatama-pasivnim kamatama, radi stvaranja uslova za snižavanje svih aktivnih kamatnih stopa utičući na taj način i na snižavanje troškova poslovanja drugih privrednih subjekata. Banka bez obzira na sve pokušava da ostvari maksimalnu kamatnu marginu kao razliku između pasivnih kamatnih stopa koje plaća i aktivnih kamatnih stopa koje naplaćuje od nebankarskih privrednih subjekata svojih klijenata.

Ovaj princip može da se iskaže i kroz određene pokazatelje.

Racio rentabilnosti - racio profitabilnosti predstavlja sintetički pokazatelj ekonomske i finansijske efikasnosti preduzeća ili ulaganja i izračunava se na sledeći način:

$$\text{racio rentabilnosti} = \frac{\text{finansijski rezultat}}{\text{poslovna sredstva}}$$

Pored ovog pokazatelja koriste se i pokazatelji prinosa na imovinu i na kapital:

Stopa prinosa na ukupna sredstva (imovinu)-ROA izračunava se na sledeći način:

$$\text{stopa prinosa na ukupna sredstva} = \frac{\text{bruto dobit}}{\text{poslovna sredstva}}$$

Stopa prinosa na sopstveni kapital-ROE izračunava se na sledeći način:

$$\text{stopa prinosa na sopstveni kapital} = \frac{\text{neto dobit}}{\text{trajni kapital}}$$

5. Princip solventnosti

Princip solventnosti predstavlja stalnu sposobnost banke da odgovori svojim dospelim obavezama u celini. Ovaj princip i princip likvidnosti se razlikuju u ročnoj sposobnosti izmirenja obaveza. Princip likvidnosti predstavlja sposobnost banke da izmiri obaveze na kratak rok, dok princip solventnosti predstavlja dugoročnu sposobnost banke da izmiruje svoje dospele obaveze. Ovaj princip u prvi plan ističe dugoročnu usklađenost aktive i pasive, odnosno sposobnost banke da u određenom trenutku odgovori svojim obavezama bez gubitaka po deponente i ostale klijente.

Banka ulazi u zonu nesolventnosti onda kada obaveze prevaziđu nivo aktive. Solventna banka aktivom pokriva ukupnu pasivu, odnosno ukupne izvore svojih sredstava, pa prema tome princip solventnosti znači sledeće:

- Da je banka sposobna da podnese rizik za svoje celokupno poslovanje, što znači da u trenutku može odgovoriti svojim obavezama;
- Da banka može obezbediti vlasnicima i deponentima sigurnost, što se prvenstveno odnosi na kontrolu politike i primene adekvatne politike plasmana klijentima;
- Kroz ovaj princip se posredno realizuje makroekonomska funkcija banaka da mobilišu i koncentrišu na racionalan način finansijske resurse određene privrede.

Princip solventnosti obezbeđuje dugoročnu održivost bančinog poslovanja, omogućavajući vođenje adekvatne politike razvoja banke.

6. Princip ažurnosti

Princip ažurnosti obavezuje banku da u određenom roku obavlja poslove i posebno tačno i ažurno evidentira svoje poslovne promene (istog dana kada nastane u knjigovodstvu).

U vreme visokog stepena razvijenosti informatičke tehnologije i masovnog korišćenja kompjuterske opreme i specijalizovanih softvera u bankama je omogućeno trenutno sprovođenje transakcija po nalogu klijenta ili menadžmenta banke za sopstvene potrebe, bez obzira gde se klijent nalazi, odnosno odakle je nalog poslat, podrazumevajući da on ima direktan kontakt sa bankom preko on-line veze sa bankom. Masovni *e-banking* omogućava izvršenje naloga 24 časa dnevno.

Drugi aspekt ažurnosti odnosi se na blagovremeno izveštavanje nadležnog državnog organa za kontrolu poslovanja banaka, u našim uslovima NBS. To podrazumeva uredno dostavljanje podataka u elektronskoj formi na dnevnoj, nedeljnoj, dekadnoj, mesečnoj i tromesečnoj osnovi, kao i godišnje izveštavanje. Pored ostalog NBS neurednost u dostavljanju

ovih kompleksnih izveštaja koristi kao razlog za preduzimanje restriktivnih mera prema bankama.

DEO IV- POJAM I VRSTE RIZIKA U BANKAMA

U literaturi srećemo mnogobrojne definicije rizika, pa i podele rizika na određene vrste. Ovakva raznovrsnost u pristupu definisanja pojma i vrsta rizika proističe upravo iz složenosti kategorije koju predstavlja bankarski rizik.

1. Pojam rizika u bankama

Savremeni, globalni uslovi poslovanja bankarstva omogućili su snažnu ekspanziju investicionog bankarstva. Ova vrsta bankarstva proizvela je i novu širu lepezu rizika sa kojima se banke u poslovanju suočavaju. Ovo se odnosi prvenstveno na banke koje posluju globalno tj. ne samo na domaćem već i na međunarodnom finansijskom tržištu.

Literatura pruža širok izbor različitih definicija rizika koje u prvi plan ističu različit pristup u tretiranju nastanka gubitka.

Mogu se navesti sledeće definicije:⁵²

- Verovatnoća gubitka ili izloženost riziku;
- Mogućnost ili šanse za nastanak gubitka;
- Opasnost koja može prouzrokovati gubitak;
- Opasni poduhvat ili uslovi koji povećavaju verovatnoću učestalosti ili ozbiljnosti gubitka;
- Imovina ili osoba izložena gubitku;
- Gubitak potencijalnog iznosa novca;
- Odstupanje od stvarnih gubitaka;
- Mogućnost da stvarni gubici odstupaju od očekivanih i
- Neizvesnost u odnosu na gubitak.

Pored navedenih definicija u literaturi se navodi i globalna podela na materijalni nematerijalni rizik.

⁵² Više o tome, Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., „Poslovno bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.god., str.197

Materijalni rizik je rizik koji se ogleda u mogućnosti gubitka na transakciji, klijentu ili poslu. Nematerijalni rizik predstavlja mogućnost sa neizvesnom verovatnoćom da može doći do narušavanja ugleda banke.⁵³

Prema standardnoj međubankarskoj klasifikaciji definisani su sledeći rizici kojima su izložene banke:⁵⁴

1. Kreditni rizik;
2. Rizik likvidnosti;
3. Rizik plaćanja;
4. Kamatni rizik;
5. Devizni (valutni) rizik;
6. Rizik zemlje;
7. Tržišni rizik i
8. Operativni rizik.

U odnosu na navedene rizike, smatra se da je sledećih pet faktora od presudnog uticaja na rizik poslovanja u bankama:⁵⁵

1) T (rizik tehnologije) – sa razvojem informatike i tehnologije došlo je do upotrebe elektronike u bankarstvu (obrađivanje računa, informacija, itd.). Zbog uvođenja savremene tehnologije (elektronike i telekomunikacija) u bankarstvo, ovaj rizik može imati negativne posledice za banku (na njenu zaradu, profit, kapital, itd.);

2) R (rizik promene propisa) – ovaj rizik nastaje sa izmenom zakona i drugih propisa koji mogu delovati negativno na bankarstvo. Može delovati direktno ili indirektno. Direktno na sposobnost banke da zarađuje i indirektno sposobnost banke da se prilagodi izmeni propisa;

⁵³Više o tome, Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., „Poslovno bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.god., str.197

⁵⁴ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 183

⁵⁵ Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., „Organizacija bankarstva“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.god., str. 199.

3) I (rizik kamatne stope) – rizik koji se javlja usled promene kamatnih stopa, koje su u svaremenim uslovima visokog stepena konkurencije na finansijskom tržištu date za poslovne banke;

4) C (rizik korisnika) – rizik koji je vezan za mogućnost da klijent banke bude preuzet od konkurentskih banaka ili drugih finansijskih institucija;

5) K (rizik adekvatnosti kapitala – rizik solventnosti) – ukoliko se pokaže realnim da su se materijalizovali prethodno navedeni rizici, to može dovesti do rizika da je ugrožena solventnost odnosno adekvatnost kapitala banke.

2. Vrste rizika

U literature se najčešće navode sledeće vrste rizika: kreditni rizik, kamatni rizik, rizik likvidnosti i devizni (valutni) rizik. Pored ove podele u literature se navode i određene dopunske podele rizika banke, kao što su: rizik zemlje, tržišni rizik, operativni rizik, zakonski rizik i druge vrste rizika.

2.1. Kreditni rizik

Među svim vrstama rizika, kojima je banka izložena u svom poslovanju, kreditni rizik je jedan od najvažnijih. Moglo bi se reći da je ovaj rizik star koliko i samo bankarstvo, jer pozajmljivanje novca drugoj ugovorenoj strani uvek je sa sobom nosilo opasnost da pozamljena sredstva neće biti vraćena. Dakle, kreditni rizik kao takav predstavlja najvažniji rizik za banku, jer kreditni poslovi predstavljaju osnovne aktivne bankarske poslove.⁵⁶

U literaturi postoje slične definicije kreditnog rizika. Tako, na primer, kreditni rizik se definiše kao rizik neizvršenja obaveza po osnovu nastalog duga tj. neplaćanja glavnice i kamate od strane dužnika⁵⁷ ili kreditni rizik se može definisati kao rizik da otplata kredita i pripadajuće kamate bude dovedena u pitanje.⁵⁸

I jednoj i drugoj definiciji zajedničko je to da je ovaj rizik povezan sa nemogućnošću izvršenja obaveza od strane dužnika po odobrenom kreditu tj. nemogućnost plaćanja glavnice i

⁵⁶ Barjaktarović L., „Upravljanje rizicima“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009., str.8

⁵⁷ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 184.

⁵⁸ Hadžić M., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum“, Beograd, 2007. god., str.372

pripadajućih kamata. Među svim rizicima ovaj rizik se može svrstati u najvažnije jer kreditni posao za svaku banku predstavlja osnovni aktivni bankarski posao.

Ovaj rizik je iz grupe finansijskih rizika i jasno je dokumentovan što njegovu identifikaciju čini relativno jednostavnom ali ovaj rizik se ponekad „poklapa“ sa drugim vrstama rizika kao što su na primer operativni ili tržišni rizik. Takođe, ovaj rizik može biti često i izvor drugih rizika najčešće rizika likvidnosti.

Kreditni rizik ima potencijalno dva izvorišta:⁵⁹

- subjektivnu spremnost i volju dužnika da odgovori svojim obavezama iz obligacionog odnosa sa bankom i
- objektivnu mogućnost da izmiruje obaveze prema banci iz ostvarenog prihoda ili na drugi za banku prihvatljiv način.

Nemogućnost naplate kredita i pripadajuće kamate može se manifestovati kao nemogućnost naplate duga u celini ili delimično pa se shodno tome može govoriti o riziku naplate potraživanja u celini ili delimično. Ukoliko se ova pojava manifestuje u većem broju slučajeva ili kod nekoliko ključnih klijenata to kod banke može izazvati velike gubitke koji mogu banku da uvuku u zonu nesolventnosti.

Ako se ima u vidu da se najveći deo bilansa banke u savremenim uslovima odnosi na upravljanje ovim rizikom može se govoriti o nekoliko vrsta ovog rizika:

- rizik fizičkog lica (consumer risk);
- rizik kompanije (company risk) i
- rizik zemlje (country risk).

U zemljama sa razvijenim finansijskim tržištima postoje lakše mogućnosti i načini da dođe do informacija da klijent zapada u zonu povećanog kreditnog rizika odnosno da banka ne može naplatiti celokupno potraživanje ili deo potraživanja po odobrenom kreditu.

⁵⁹ Matić V., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007. god., str. 372

Na takvu situaciju upućuju sledeći pokazatelji:⁶⁰

- pad cena akcija klijenta;
- povećanje kamatnih stopa za pozajmice pod kojima je klijent spreman da se zaduži i
- smanjenje njegovog kreditnog rejtinga koju sprovode tzv. rejting agencije.

Nije moguće u potpunosti pretpostaviti nemogućnost izvršenja obaveza od strane klijenta prema banci na osnovu odobrenih kredita jer praksa pokazuje da je svaki klijent u suštini priča za sebe. Zbog toga, kvantifikovanje verovatnoće da određeni klijent ili grupa klijenata iz branše neće moći da uredno servisira svoj dug kao i istorijski podaci o tome koliko je puta klijent ili grupa klijenata da određenim rejtingom došlo u takvu situaciju može samo delimično pomoći u sagledavanju kreditnog rizika.

Kreditni rizik se ne može eliminisati ali se može svesti na razumnu meru. To proizilazi najpre iz činjenice nedostupnosti informacija o tome kada će primalac kredita dospeti u teškoće otplate kredita sa pripadajućom kamatom u celini ili delimično. Kada je u pitanju naplata potraživanja po osnovu odobrenog kredita, samo se u kreditnom ugovoru tačno može utvrditi koji je deo kredita u pitanju kada se dođe u situaciju nemogućnosti naplate nekog njegovog dela.

2.2. Kamatni rizik

Kamatni rizik predstavlja rizik smanjenja profita usled promena u visini kamatne stope. Kamatni rizik može biti manji ili veći u zavisnosti od kretanja kamatnih stopa koje su prisutne na tržištu.

Bazičnu meru kamatnog rizika predstavlja koeficijent između pozicija aktive i pasive koje su osetljive na kretanje kamatnih stopa. Ove (kamatne) stope su u direktnoj korelaciji sa stopama prinosa banke. Ukoliko dođe do pada kamatnih stopa njeni prinosi će se smanjiti i obrnuto, ukoliko dođe do porasta kamatnih stopa prinosi banke će se povećati. Može se navesti i to da “postoji isključivost između rizika i povraćaja-viši povraćaji dolaze sa više rizika.”⁶¹

⁶⁰ Matić V., „Bankarstvo“ br. 1-2, beograd, 2008. god., str. 76

⁶¹ Ritter S. Lawrence., Silber I. William., Udell F. Gregory, Principles of money, banking, and financial markets, 11th Edition, Addison Wesley, 2003. str.242.

Želeći da minimiziraju izloženost kamatnom riziku, neke banke su pribegavale prestrukturiranju stavki aktive i pasive osjetljivih na kamatne stope tako da koeficijent osjetljivosti na kamatnu stopu teži jedinici. Ukoliko je to postignuto, ona je to po cenu nižih prinosa na stavke aktive kao što su kratkoročne hartije od vrednosti ili krediti po varijabilnim kamatnim stopama.⁶²

Za banku može nastati nepovoljna situacija ukoliko odobrava kredite po fiksnim kamatnim stopama a u međuvremenu na tržištu dođe do porasta kamatnih stopa. Istovetna nepovoljna situacija za banku je i kada ugovori depozite sa fiksnom kamatnom stopom a na tržištu dođe do pada kamatnih stopa. Iz navedenih situacija se vidi da ugovaranje varijabilnih kamatnih stopa smanjuje kamatni rizik tj. banke postaju manje osjetljive na kretanje kamatnih stopa na tržištu.

Opcioni rizik dolazi do izražaja i kod drugih standardnih instrumenata kao što su: depoziti bez roka dospeća koji daju pravo deponentu da povuče svoja sredstva, obveznice ili bonovi koji uključuju klauzulu o pravu iskupa tj. pravu emitenta da ih iskupi po unapred utvrđenoj ceni na određeni dan ili nakon toga (call provision) ili klauzulu o prodaji po unapred utvrđenoj ceni i na određeni dan (put provision).⁶³

U literaturi se navodi da pored direktnog postoji i indirektni kamatni rizik koje se sastoji u „implicitnom izboru klijenata za određene akcije, kada vrši poređenje između prinosa i troškova za svaki bankarski proizvod.“⁶⁴ Karakteristična situacija je kada klijent ima odobren kredit po fiksnoj kamatnoj stopi a na tržištu dođe do pada kamatnih stopa. U toj situaciji klijent se može odlučiti na opciju prevremene otplate kredita odjednom u cilju smanjenja sopstvenih troškova zaduženja. Za banku je znatno teže da izmeri ovaj opcioni rizik nego direktni kamatni rizik koji je vezan za fluktuacije kamatnih stopa na tržištu.

⁶² Više o tome: Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 199, fusnota br. 12

⁶³ Isto, str. 199

⁶⁴ Više o tome: Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., „Poslovno bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005. god., str. 205

2.3. Rizik likvidnosti

Definišući rizik likvidnosti može se navesti da on predstavlja „rizik poslovne banke da ne poseduje u određenom trenutku dovoljno likvidonosnih sredstava za izmirenje dospelih obaveza ili da dođe do neočekivanog odliva likvidonosnih sredstava.“⁶⁵

U literaturi se takođe navodi da se rizik likvidnosti svodi na dva moguća rizika „ako banka ima teškoće u nedostatku sredstava i to uže posmatrano, rizik likvidnosti koji se ogleda u nedostatku sopstvenih sredstava i šire posmatrano, ukoliko banka u slučaju likvidonosnih problema ne može da se zaduži na finansijskom tržištu.“⁶⁶

Rizik likvidnosti je u neposrednoj vezi i proizilazi iz drugih bankarskih rizika i to iz kreditnog rizika i kamatnog rizika.

Nelikvidnost velikih razmera može dovesti i do bankrota banke. U odnosu na ovu situaciju rizik likvidnosti se tretira kao glavni rizik. Isto tako, banka može imati problem zbog rizika likvidnosti ukoliko neko od grupe klijenata zapadne u poteškoće zbog kojih ne može da izvršava obaveze prema banci.

Banke u svom poslovanju vrše operacije na tržištu novca. Nelikvidnost ovog tržišta može izazvati ozbiljne probleme u likvidnosti banke. Zbog toga, banke vrše procenu likvidnosti tržišta novca, a u skladu sa tim ocenjuju i stepen rizika od nelikvidnosti ovog tržišta.

Banke donose ocenu o likvidnosti tržišta novca na osnovu sledećih indikatora:

- obima zaključenih transakcija;
- nivoa kratkoročnih kamatnih stopa i njihova oscilacija;
- brzine nalaženja suprotne strane u zaključivanju transakcije;

Poremećaje u novčanim tokovima banke mogu uzrokovati sledeći razlozi:

- ročna i valutna neusaglašenost pozicija aktive i pasive u bilansu stanja banke;
- uvođenje novih usluga sa neadekvatnom procenom uticaja na nagli rast izloženosti banke rizicima po osnovu vanbilansnih pozicija;
- nagli rast aktive koji se oslanja na promenljivu depozitnu strukturu i
- trend pada poslovne dobiti u vremenskoj seriji.

Бараћ С., Хаџић М., Стакић Б., Ivaniš М., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005., str. 206.

⁶⁶ Hadžić М., Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., str. 375.

Objektivno, obuhvatna mera rizika likvidnosti ne postoji, kao i mera standardizacije u pristupu. Razlozi su velika raznolikost banaka i specifičnost njihovih bilansnih struktura.⁶⁷

Rizik likvidnosti povezan je i sa teškoćama sa kojima se banka suočava u mobilizaciji likvidnih sredstava. Radi se o sposobnosti pribavljanja likvidnih sredstava na tržištu po tzv. razumnoj ceni a ne po bilo kojoj ceni. Sposobnost banke da mobiliše odnosno pribavi likvidna sredstva zavisi od dva faktora i to od stepena likvidnosti finansijskog tržišta koji varira i likvidnost same banke.

2.4. Devizni (valutni) rizik

Pored već navedenih vrsta rizika, značajan je i devizni ili valutni rizik koji „predstavlja rizik za banku da zabeleži gubitke usled promena u deviznim kursovima“.⁶⁸

Ova vrsta rizika bitna je za sve banke, ali veliki značaj ima za one koje posluju globalno jer su takve banke izložene promeni kursa više valuta.

Banke koje se zbog svoje veličine opredeljuju da u svom deviznom poslovanju prodaju ili kupuju devize u ime svojih klijenata, izložene su deviznom riziku. Izloženost banke deviznom riziku znači postojanje neto kratke ili neto duge pozicije u datoj valuti. Otvorena devizna pozicija predstavlja razliku između potraživanja i obaveza banke u jednoj stranoj valuti ili plemenitom metalu i može biti:

a) otvorena duga pozicija koja postoji ako je vrednost potraživanja banke u određenoj stranoj valuti **veći** od njenih obaveza u istoj valuti.

b) otvorena kratka pozicija koja postoji ako je vrednost potraživanja banke u određenoj stranoj valuti **manja** od vrednosti njenih obaveza u istoj valuti.

Ukupna rizična devizna pozicija predstavlja zbir dugih i kratkih otvorenih neto deviznih pozicija banke po svim valutama i plemenitim metalima. Pri obračunu ukupne rizične devizne pozicije banke ne mogu se prebijati otvorene duge i kratke pozicije.

Banka ima kratku deviznu poziciju kada su njene devizne obaveze veće u odnosu na aktivu, a dugu deviznu poziciju ima kada je njena aktiva veća u odnosu na poziciju koja se nalazi

⁶⁷ Više o tome, Matić Vesna, Rizik likvidnosti, Bankarstvo 5-6/2008, str.76.

⁶⁸ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 200.

u pasivi. Za ovakav način poslovanja uglavnom se opredeljuju banke koje posluju u zemljama sa nestabilnom valutom.

Fluktuacije deviznog kursa mogu biti negativne i pozitivne. Fluktuacije koje su na štetu banke su negativne, a ako su u korist poslovne banke onda su one pozitivne za banku. Banka će biti u povoljnoj poziciji ukoliko u bilansu ima stavke koje su izražene u valuti koja povećava svoju vrednost u odnosu na druge valute.

Korespodentske veze sa drugim bankama ili sa onim bankama koje podržavaju transakcije svojih klijenata koje su izražene u devizama povećavaju izloženost deviznom riziku kod banaka koje su u ovakvim korespodentskim odnosima. Izloženost deviznom riziku, takođe je veća kod banaka koje odobravaju devizne zajmove i/ili koriste devizne kredite zbog toga što pomenute transakcije mogu da realizuju u otvorenim deviznim pozicijama ili neusklađenim deviznim pozicijama po ročnosti. Za ovaj način poslovanja odlučuju se banke srednje ili veće veličine u zemljama sa finansijskim tržištem u razvoju.⁶⁹

Banke mogu da se opredele da u svom deviznom poslovanju samo opslužuju svoje klijente, tj. da za svoje klijente kupuju ili prodaju devize. Ove banke su izložene deviznom riziku u vrlo kratkom vremenskom intervalu i u oročenom obimu jer otvorene devizne pozicije koje nastaju ovakvim transakcijama uobičajno se zatvaraju u periodu od nekoliko minuta. Reč je uglavnom o malim i novim bankama koje posluju u zemljama sa nestabilnom valutom.

Kod bankarskih i tržišnih transakcija koje se odnose na ino devizne transakcije posotoji dodatni devizni rizik, jer se rezultati poslovanja moraju izraziti u osnovnoj valuti. Najšire definisana devizna pozicija pokriva eksponiranost vezanu za transakcije (transaction expositors) – devizni rizik kod budućih deviznih plaćanja i primanja, kao eksponiranost vezanu za pretvaranje u domaću valutu (transaction expositors) – fluktuacije stavki devizne aktive i devizne pasive izražene u lokalnoj valuti.

2.5. Ostale vrste rizika

U ostale vrste rizika možemo svrstati: rizik zemlje, tržišni rizik, operativni rizik i zakonski rizik.

⁶⁹ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 200.

2.5.1. Rizik zemlje

Rizik zemlje je specifična vrsta rizika koji u određenoj situaciji imaju uzroke koji su političkog karaktera.

Ova vrsta rizika se javlja ukoliko banka očekuje plaćanje po osnovu ranije odobrenog kredita ili garancije koju je izvršila neka zemlja koja dođe u situaciju nemogućnosti redovnog izmirenja obaveza.

Za davaoca bankarskog kredita ova vrsta rizika predstavlja posebnu formu kreditnog rizika. Posebnost ovog rizika dolazi do izražaja u situaciji kada dođe do jednostranog prestanka otplate duga od strane države kojoj je banka odobrila kredit. U ovakvoj situaciji, za banku poseban problem predstavlja nemogućnost da banka preuzme sredstva koja su bila predmet zaloga za odobreni kredit, jer su to sredstva u državnoj svojini. Ova sredstva, banka bi trebalo da preuzme i da ih proda i da itme naplati deo potraživanja po osnovu odobrenog – datog kredita. Za razliku od državnog duga (politički rizične zemlje) kod privatnog duga, preuzimanje i prodaja sredstava u zalogu i na taj način naplata potraživanja, skoro se odvija rutinski bez većih ili nepremostivih problema.

Ovaj rizik se naziva još i politički rizik. To podrazumeva da je rad privatnog bankarskog sektora izložen uticaju političkog faktora. „Oblici mešanja mogu poprimiti sledeće forme: regulisanje kamatnih stopa, uvođenje devizne kontrole i delimična ili potpuna nacionalizacija banke.“⁷⁰

2.5.2. Tržišni rizik

Tržišni rizici spadaju u grupu vodećih finansijskih rizika. Reč je o rizicima gubitaka koji mogu nastati zbog nepovoljnog kretanja faktora tržišnih rizika (kamatnih stopa, deviznog kursa, cena akcijskog kapitala ili robe), pa se zato ovi rizici mogu realizovati u portfoliju dužničkih hartija od vrednosti ili akcija u portfoliju dužničkih hartija od vrednosti ili akcija u portfoliju instrumenata sa kojima se aktivno trguje, drugim pozicijama bilansne aktive (plasmata, sredstvima, investicionim aktivnostima banke) ali i u pozicijama vanbilansne aktive.⁷¹ Ova vrsta rizika se relativno lako identifikuje i kvalifikuje.

⁷⁰ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 204.

⁷¹ Matić V., Tržišni rizici, Bankarstvo br. 3-4, Beograd 2008., str. 70.

Rizik kamatne stope, rizik deviznog kursa i rizik cene akcijskog kapitala su nepovoljni faktori koji mogu da utiču na ovu vrstu rizika i gubici koji se mogu uzrokovati kada su u pitanju bilansne i vanbilansne pozicije u bilansu stanja.

Rizik kamatne stope nastaje kao posledica neusklađenosti u promenama kamatnih stopa koje se primenjuju na poziciju aktive i pasive u bilansu stanja banke. Ovakve promene kamatnih stopa direktno se odražavaju na prihode i rashode banke, ali menjaju i ekonomsku vrednost aktive, pasive i vanbilansnih pozicija. Ovaj faktor tržišnog rizika ima različite pojavne oblike kao što su: rizik promene kamatne stope, rizik krive prinosa, rizik promene odnosa, rizik opcija.

Rizik deviznog kursa prati rizik kamatne stope. Ova vrsta rizika se takođe definiše kao jedan od faktora tržišnog rizika. Rizik deviznog kursa je rizik nepovoljnog kretanja deviznih kurseva i njihovog uticaja na otvorenu deviznu poziciju banke.

Treći faktor tržišnog rizika je rizik cene akcijskog kapitala koji se definiše kao zarada ili rizik kapitala koji nastaje zbog nepovoljnih promena u vrednosti akcija u odnosu na potfolio banke.⁷²

Sa tržišnim rizikom suočene su pre svega banke kod kojih dominantno mesto pripada proizvodima iz investicionog bankarstva.

Banke mogu biti izložene riziku kod:

- dužničkih hartija od vrednosti sa fiksnom ili varijabilnom kamatnom stopom kao što su obveznice,
- derivata na podlozi zajma,
- akcija,
- derivata na podlozi akcija,
- valutnih transakcija.

U opštem smislu, kada su u pitanju karakteristike tržišnog rizika može se govoriti o sistematskom i specifičnom (nesistematskom) riziku. Sistematski tržišni rizik nastaje usled promena u vođenoj ekonomskoj politici od strane države. Ovaj rizik je u ovom slučaju rezultat promena repernih cena svih tržišnih instrumenata. Ove promene su inicirane ekonomskom politikom države. Specifični tržišni rizik nastaje u uslovima kada se cene datog instrumenta ne

⁷² Navedeni tekst bazira se na: Matić V., Tržišni rizici, Bankarstvo br. 3-4, Beograd 2008., str. 70-72.

kreću u istom pravcu kao cene sličnih instrumenata zbog specifičnosti u poslovanju elementa tog instrumenta.⁷³

2.5.3. Operativni rizik

Operativni rizik se odnosi na rizik gubitaka koji nastaju usled neadekvatnih internih procesa u banci i mogu da nastanu interno zbog grešaka zaposlenih ili sistema ali mogu da nastanu i usled dejstva spoljnih faktora.⁷⁴

Jedan od važnih instrumenata Bazelskog sporazuma II je definicija operativnog rizika koji se u ovom dokumentu definiše kao „rizik gubitaka koji nastaju zbog neadekvatnih procedura i neuspelih internih procesa, ljudskog faktora, sistemskih ili eksternih događaja.“ Ovakva definicija operativnog rizika pre svega obuhvata zakonski rizik.

Ova definicija, iako prezentovana u jednom tako značajnom dokumentu kakav je Bazelski sporazum II bila je podvrgnuta određenim stručnim kritikama. Ove kritike su ukazivale na sledeće slabosti definicije operativnog rizika:

- ne bazira se na generalno prihvaćenom razumevanju operativnog rizika;
- propustila je da specifikira neke bitne elemente operativnog rizika i
- propustila je da ukaže na vezu operativnog rizika sa ostalim rizicima.

Međutim, ova definicija je ipak prihvaćena od strane šire stručne i naučne javnosti, uz uvažavanje činjenice da omogućuje realizaciju dva važna cilja:

- kreiranje zajedničkog okvira iz koga će se moći kalkulisati obim troškova kapitala na osnovu operativnih rizika ali i
- definisati okvir za istraživanje i prikupljanje podataka (formiranje baze podataka) i postavljanje temelja za upravljanje ovim rizicima u bilo kojoj kulturi i sistemu.⁷⁵

Imajući u vidu broj zemalja koje žele da primene Bazelski sporazum II može se oceniti da će definicija operativnog rizika verovatno postati svetski prihvaćen standard.

Obaveza svake banke je da definiciju operativnog rizika konzistentno primenjuju na svim nivoima u banci i u svim fazama procesa upravljanja ovim rizicima.

⁷³ Više o ovome: Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 204-206.

⁷⁴ Više o ovome: Ćirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, Beograd 2007., str.380.

⁷⁵ Matić V., Operativni rizik, Bankarstvo br. 7-8, Beograd 2008., str. 74-77.

Danas je u primeni, široko prihvaćena opšta kalsifikacija sledećih kategorija operativnog rizika: rizici neadekvatne ili nedovoljne infrastrukture, tehnološki rizici, rizici operacija ili poslovnog procesa, rizici ljudskog faktora i rizici eksternih događaja.

Banke su praktično svakodnevno izložene operativnom riziku pa je neophodno vršiti ocenu izloženosti ovom riziku. Za takvu ocenu izloženosti operativnom riziku banke koriste sledeće instrumente:⁷⁶

- inetrne i eksterne baze podataka o operativnim rizičnim događajima i gubicima koje uzrokuju;
- tehničku samo – procenjiva, koja omogućuje kvalitativnu ocenu izloženosti ovim rizicima;
- ključne indikatore rizika (KIR) i ključne indikatore efekta (KIE), kojima banke pokušavaju da identifikuju i mere gubitke zbog operativnih različitih događaja, bliske ili potencijalne, pre nego se one realizuju;
- scenario analizu, kao kompleksan ili dinamičan metod procene budućih izloženosti operativnim rizicima i
- razne metode, jednostavnije i složenije, za merenje izloženosti ovim rizicima, kao kvantitativnu meru potrebnog ekonomskog kapitala.

Kao faktori koji utiču na izloženost banke operativnom riziku mogu se u opštem smislu navesti:

- ljudski faktor,
- tehnički faktor,
- procesne radnje i
- informaciona tehnologija.

Meriti operativni rizik znači, oceniti koja je verovatnoća da se desi nepoželjan slučaj i koji i koliki ga trošak prati. Ova ocena u praksi nije jednostavna jer se za nekoliko potencijalnih izvora i učestalost događaja i troškova prethodno moraju usaglasiti stavovi oko klasifikacije događaja i načina objedinjavanja podataka.⁷⁷

⁷⁶ Matić V., Operativni rizik, Bankarstvo br. 7-8, Beograd 2008., str. 74-77.

⁷⁷ Više o ovome: Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005 god., str. 207-209.

2.5.4. Zakonski rizik

Zakonski rizik ima specifičnost koja se ogleda u tome da se pojavljuje kao podkategorija drugih tipova operativnih rizika (rizici procesa, ljudskog faktora, sistema, eksterni operativni rizici) i zbog toga je definisanje ovog rizika veoma složeno.

Zakonski rizik je rizik koji se javlja usled izmene zakona i drugih propisa koji utiču na određene poslove ili poziciju banke. Takođe, zakonski rizik je rizik mogućeg gubitka zbog neizvesnosti pravnog postupka ili nesigurnosti u primeni ili interpretaciji ugovora, zakona ili regulative.

Izvori zakonskog rizika mogu biti mnogobrojni, međutim, najčešće se definišu tri vrste izvora zakonskog rizika i to:

- Operativni zakonski rizik u vidu aktivnosti koje nisu potpuno u skladu sa zakonom. Ove aktivnosti izlažu banku određenim obavezama tj. banka je onemogućena da ustanovi određena zakonska prava za zaštitu svojih interesa;
- Neizvesnost u odnosu na zahteve i efekte primene zakona kao što predstavlja parametar eksterne prirode koji ne uslovljavaju propusti i greške u radu banke na bilo koji način;
- Ukupan pravni sistem zemlje je treća vrsta izvora zakonskog rizika u kome subjekti obavljaju određene poslove (povoljnost pravnog okvira i njegove obuhvatnosti, efikasnost njegovih zakonskih rešenja i sudske prakse i opšte pravne sigurnosti).

Sa stanovišta pravne sigurnosti, mera kvaliteta pravnog sistema jedne zemlje jeste relativni rizik obavljanja poslova u okviru konkretne jurisdikcije.⁷⁸

⁷⁸ Matić V., Zakonski rizik, Bankarstvo br. 9-10, Beograd 2008., str.,100-101.

DEO V- UPRAVLJANJE I OPERACIONALIZACIJA UPRAVLJANJA RIZICIMA

Domaća regulativa⁷⁹ koja je u ovoj oblasti prilagođena međunarodnim propisima, detaljno nabraja vrste rizika, upravljanje rizicima i organizaciju upravljanja rizicima. Operacionalizacija upravljanja rizicima manifestuje se obavezom svake banke da obrazuje posebnu jedinicu za upravljanje rizicima. Upravljanje rizicima je i predmet dokumenata Bazelskog komiteta.⁸⁰ Za razliku od tradicionalnog komercijalnog bankarstva, snažana ekspanzija investicionog bankarstva u savremenim uslovima bitno je uticala na širenje lepeze rizika kojima su banke izložene u svom poslovanju.⁸¹

1. Upravljanje rizicima

Banka posluje u okruženju drugih banaka, klijenata i ekonomije u celini, što unosi elemente rizika u bankarsko poslovanje. Rizici su neizbežni. Oni se moraju kontrolisati, moraju biti procenjeni i u maksimalno mogućoj meri finansijski neutralni kako ne bi ugrozili poslovanje nijedne banke. Upravljanje rizicima se usklađuje sa veličinom i organizacionom strukturom banke, obimom aktivnosti i vrstama poslova koje obavlja.⁸²

Načelno, upravljanje rizikom ima dva osnovna cilja: izbegavanje nesolventnosti banke i maksimiziranje stope prinosa na kapital uz korekciju za rizik.⁸³ Ako bi rizici banke bili potcenjeni to bi svakako negativno uticalo na solventnost i profitabilnost banke, odnosno, stvarni gubici bi obarali stopu prinosa na kapital ispod planiranog-očekivanog nivoa. Potcenjivanje kreditnih i tržišnih rizika u savremenom okruženju u kome banke danas posluju ugrožava solventnost banke imajući u vidu da u savremenim uslovima solventnost može biti promenjena znatno brže nego u tradicionalnim uslovima poslovanja.

Upravljanje rizikom se definiše kao bančina funkcija kupovine osiguranja, a u širem smislu, kao procena, kontrola i finansiranje izloženosti gubicima.⁸⁴ Kada su rizici u pitanju, pored

⁷⁹ Zakon o bankama, Sl. Glasnik RS, br. 107/05

⁸⁰ Basel Committee on Banking Supervision Risk Management Group, Basel 2000.

⁸¹ Đukić Đ., Bjelica V., Ristić Ž., Bankarstvo, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2006., str. 183.

⁸² Hadžić M., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007. god., str. 376

⁸³ Vidi: Ćirović M., „Bankarstvo“, Naučno društvo Srbije, Beograd, 2007. god., str. 381-382

⁸⁴ Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., „Poslovno bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005. god., str. 199

izbegavanja gubitaka za banku je odnos prinosa (return) i rizika takođe veoma važan odnosno “ u svetu finansija, rizik i prinos (povraćaj, prim. autora) su dve strane novčića.”⁸⁵

Ova aktivnost u bankarskom poslovanju javila se kao nova disciplina i razvila se iz poslova osiguranja, zato što se u vođenju osiguranja ne može uspešno minimizirati rizik poslovanja u bilo kojoj delatnosti. Cilj upravljanja rizikom je dvostruk:

- očuvanje sredstava i fondova banke i
- zaštita potencijalnog profita od gubitka.

Upravljanje rizicima u poslovanju banaka načelno obuhvata dve faze. U prvoj fazi, vrši se identifikacija resursa sistematski i kontinuirano i to:

- fizičkih resursa – zgrade, nameštaj, oprema, arhiva;
- ljudskih resursa – menadžment struktura, eksperti, specijalisti kao i korisnici banke koji su van banke;
- finansijskih resursa – kapital, depoziti, založene nekretnine i pokretne stvari;
- prirodnih resursa – elektroenergija za rad i
- nematerijalnih resursa – sastoje se u poslovnom ugledu banke kao „good will“, koji ima svoj finansijski izraz.

U drugoj fazi vrši se identifikacija ključne izloženosti rizicima koja može nepovoljno uticati na sve nabrojane resurse. U zavisnosti od stepena izloženosti riziku, resursi se mogu kvalifikovati na sledeći način:

- direktna izloženost riziku – moguća direktna fizička šteta;
- indirektna izloženost riziku – potencijalni gubitak prihoda ili povećanje troškova poslovanja;
- izloženost riziku kroz odgovornost prema trećim licima – nenamerna ili namerna nepravda ili oštećenje naneto trećim licima, klijentima ili zaposlenima u banci i
- spekulacija i druga tržišna izloženost riziku – ova vrsta rizika uključuje sve vrste rizika kao što su kreditni, kamatni, likvidonosni, itd.

Rizici sa kojima se banka u svom poslovanju sreće su neizbežni. Oni moraju biti procenjeni, kontrolisani i finansijski i u maksimalnoj mogućoj meri neutralni. Ovo je potrebno

⁸⁵ Bessies J., Risk Management in Banking, John Wiley&Sons, 1998., str. 10.

kako se ne bi ugrozila celina poslovanja nijedne banke. Suština upravljanja rizicima nije u tome kako izbeći rizik već kako upravljati rizikom.⁸⁶

2. Operacionalizacija upravljanja rizicima

Banka kao institucija koja je izložena rizicima je u obavezi da procenjuje, meri i identifikuje rizike kojima je izložena u svom poslovanju. Ona je takođe dužna da u svom poslovanju ima posebnu organizacionu jedinicu koja se bavi upravljanjem rizicima.

Zakonom o bankama definisani su sledeći rizici:

- rizik likvidnosti,
- kreditni rizik,
- kamatni i devizni rizik i ostali tržišni rizici,
- rizici izloženosti banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica,
- rizici ulaganja banke u druga pravna lica i u osnovna sredstva,
- rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena i
- operativni rizik, uključujući i pravni rizik.

Procedure za identifikaciju, merenje i procenu rizika, kao i upravljanje rizicima banka reguliše sopstvenim aktivama. Ovi akti sadrže sledeće odredbe i procedure:

- odredbe kojima se obezbeđuju funkcionalna i organizaciona odvojenost aktivnosti upravljanja rizicima i redovnih poslovnih aktivnosti,
- procedure za identifikaciju, merenje i procenu rizika,
- procedure za upravljanje rizicima,
- procedure kojima se obezbeđuje kontrola i dosledna primena svih unutrašnjih procedura banke za upravljanje rizicima i
- procedure za redovno izveštavanje organa banke i regulatornog tela.⁸⁷

Organizacija upravljanja rizicima u velikim bankama sprovodi se u tri nivoa:⁸⁸

1. Politika rizika – kreira se na najvišem upravljačkom nivou banke u sklopu ukupne strategije banke. U svojoj strategiji banke mogu da se opredele ili za niže nivoe rizika povezane

⁸⁶ Vidi: Hadžić M., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.god., str. 376-377

⁸⁷ Vidi: Hadžić M., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.god., str. 378-381

⁸⁸ Više o tome: Ćirović M., „Bankarstvo“, Naučno društvo Srbije, Beograd, 2007.god., str. 381-383

sa nižim stopama prinosa ili za više nivoe rizika koji su povezani sa višim stopama prinosa. Principe politike rizika prihvata bord direktora banke;

2. Upravljanje rizicima – predstavlja proces aktivnog upravljanja rizikom banke u okviru politike i limita koji predstavlja bord direktora. Odgovornost za sprovođenje upravljanja rizikom ima top menadžment;

3. Kontrola rizika – za realizaciju je odgovorna samostalna služba u banci koja mora da bude nezavisna i dovojena od operativnog menadžmenta. Ova služba je podređena glavnom menadžmentu i bordu direktora.

2.1. Upravljanje kreditnim rizikom

Kreditni rizik⁸⁹ je jedan od najznačajnijih rizika kojima je jedna banka izložena. Značaj upravljanja kreditnim rizikom proističe iz potencijalne opasnosti da veliki broj korisnika nije u stanju da vodi računa o ispunjavanju svojih obaveza i time izazove ulazak banke u zonu tehničke insolventnosti (veća vrednost obaveze banke od vrednosti njenih potraživanja). Zbog toga i dolazi do velike odgovornosti zaposlenih u kreditnom odeljenju, da prate kako utiče odobravanje kredita na portfolio banke i da blagovremeno reaguju na nepovoljne situacije koje mogu banku dovesti do bankrotstva.

U osnovi postoje četiri načina za minimiziranje kreditnog rizika:

- precizno utvrđivanje cene kredita za različite klase korisnika kredita,
- pribegavanje racionalisanju kredita kod visoko rizične grupe potencijalnih korisnika kredita i utvrđivanje kreditnih limita za manje rizične grupe korisnika kredita,
- korišćenje zaloge i
- diversifikacija kreditnog portfolia.⁹⁰

Klasičan način smanjenja izloženosti banke kreditnom riziku je korišćenje zaloge na pokretne i nepokretne stvari. Hartije od vrednosti i nekretnine su dva česta predmeta zaloge čije cene mogu doći u zonu naglih oscilacija. U situaciji takvih nestabilnih uslova, banke moraju biti

⁸⁹ Dalji tekst je baziran na: Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., "Bankarstvo u teoriji i praksi", Stylos, Novi Sad, 2005.god., str. 211-214

⁹⁰ Isto

vrlo obazrive. Pri nepromenjenoj ceni kredita banke moraju zahtevati još veću protivvrednost zaloge u cilju obezbeđenja od mogućeg neizvršenja obaveza od strane dužnika i eventualnog otpisa potraživanja po datom kreditu. Tako na primer, krediti koji se odobravaju sektoru stanovništva u obliku hipotekarnih kredita za kupovinu nekretnina ili automobila su uglavnom praćeni stavljanjem hipoteka na objekat ili zaloge na kola do momenta potpune otplate kredita.

Kreditne procedure obuhvataju radnje i kriterijume koji prethode donošenju odluke o odobravanju kreditnog aranžmana. U tom smislu, cilj kreditnog procesa je procena rizičnog portfolija klijenta/transakcije, stepena prihvatljivosti rizika za banku i očekivanih benefita uz uvažavanje tržišnih limita i strategija plasmana banke.⁹¹

Upravljanje kreditnim rizikom se naročito odnosi na procenu kreditne sposobnosti dužnika, urednost izvršavanja obaveza prema banci i kvalitet instrumenata obezbeđenja.

Na osnovu Odluke o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki⁹² banka je dužna da sva potraživanja klasifikuje u sledeće kategorije:

1. kategorija A – potraživanja od dužnika kod koga se ne očekuje problem u naplati i koji svoje obaveze izmiruje blagovremeno, a izuzetno sa zakašnjenjem ne dužim od 30 dana;

2. kategorija B – potraživanja od dužnika koji svoje obaveze uglavnom izmiruje sa zakašnjenjem ne dužim od 31 dana, a izuzetno s kašnjenjem ne dužim od 60 dana (potraživanja od dužnika čiji su tokovi gotovine ocenjeni kao adekvatni sa aspekta izmirenja obaveza, ali čije finansijsko stanje nije zadovoljavajuće usled određenih problema u poslovanju s tim da ne ukazuju na znatnije pogoršanje u budućnosti);

3. kategorija V – potraživanja od dužnika koji svoje obaveze uglavnom izmiruju sa zakašnjenjem ne dužim od 61 dana, a izuzetno sa kašnjenjem ne dužim od 90 dana i čije finansijsko stanje, odnosno kreditna sposobnost nisu zadovoljavajući i ukazuju na pogoršanje u budućnosti;

4. kategorija G – potraživanja od dužnika koji svoje obaveze uglavnom izmiruje sa zakašnjenjem ne dužim od 91 dana, a izuzetno sa zakašnjenjem ne dužim od 180 dana i čije

⁹¹ Matić V., "Kreditni rizik", Bankarstvo br. 1-2, Beograd 2008.

⁹² Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki, Naroda banka Srbije, „Sl. Glasnik RS“, br. 94/11, 57/12, 123/12 i 43/13.

finansijsko stanje, odnosno kreditna sposobnost ukazuju na znatne probleme mogućnosti naplate ovog potraživanja;

5. kategorija D – potraživanja pod sumnjivim ili spornim pravnim osnovom, potraživanja od dužnika u likvidaciji ili stečaju, potraživanja od dužnika koji ne postupa po usvojenom planu reorganizacije u smislu zakona kojima se uređuje stečaj, potraživanja od dužnika (osim druge banke) kome je banka ustupila potraživanje, sredstva stečena naplatom potraživanja koja banka nije otuđila ili stavila u funkciju svog poslovanja u roku od godinu dana od dana sticanja i potraživanja po kojima je dužnik u docnji dužoj od 180 dana.

Većina banaka ima posebno podelenje za upravljanje rizicima čija se efikasnost meri time koliko doprinosi maksimiziranju tržišne vrednosti akcija banke kroz uspešno upravljanje kreditnim rizikom.

2.2. Upravljanje kamatnim rizikom

Upravljanje kamatnim rizikom je značajna i organizovana aktivnost u poslovanju svake banke. Ovaj rizik je izuzetno značajan za banku jer promene kamatnih stopa na strani aktive i pasive utiču na visinu kamatne marže u pozitivnom ili negativnom smislu. Najznačajniju ulogu kod upravljanja kamatnim rizikom ima odbor za upravljanje aktivom i pasivom u banci.

Ključni pokazatelji za merenje uspešnosti upravljanja kamatnim rizikom su:

- neto-kamatni prihod (razlika između kamatnih prihoda i rashoda);
- tržišna vrednost ili cena akcija banke i
- odnos između nove vrednosti akcija i nove vrednosti zajma.

Kada je u pitanju analiza kamatnog rizika mogu se izdvojiti tri modela merenja kamatnog rizika:

1. Revolarizacioni model – ovaj model polazi od ročne neravnoteže pozicija na strani aktive i obaveza banke. Ima se u vidu da te veličine mogu da budu revalorizovane u narednom periodu usled promene kamatnih stopa.

2. Model ročnosti – zasniva se na promeni tržišnih vrednosti pozicija aktive i obaveza banke koje nastaju usled promena kamatnih stopa. Model se naročito primenjuje na obveznice

koje banke imaju u svojoj aktivi i pasivi s tim da se ove vrednosti stalno revolarizuju u skladu sa promenama tržišnih kamatnih stopa. Ovaj model je bolji od revolarizacionog modela u pogledu sagledavanja efekata promena kamatnih stopa na bilansnu poziciju banke.

3. Duracioni model (duracija-trajnost) – duracija je prosečna dužina novčanih tokova po osnovu aktive i obaveza. Suštinski, to je prosečno ponderisano vreme aktive i obaveza do roka dospeća a ne jednostavna ročnost aktive i obaveza. Kod ovoga modela naglasak je na vremenu novčanih tokova zajmova i depozita. Ovaj model je bolji od modela ročnosti.⁹³

Tokom 70-tih godina, klasičan primer lošeg upravljanja kamatnim rizikom bile su štedne i kreditne institucije u SAD. Štedne i kreditne institucije su svoju pasivu formirale na osnovu kratkoročnih depozita sa promenljivom kamatnom stopom, a na strani aktive sa fiksnom kamatnom stopom uglavnom koncentrisane na hipotekarne kredite za kupovinu nekretnina. Menadžment ovih institucija, međutim, nije predvideo da će doći do naglog skoka tržišnih kamatnih stopa početkom 80-tih godina. Nakon ovoga skoka ispostavilo se da je razlika između prinosa i kod stavki aktive i pasive koje donose kamatu i troškova mobilisanja sredstava negativna.

Ovo iskustvo ukazuje na to da krediti sa rokom dospeća dužim od godinu dana treba da budu ugovoreni po fluktuirajućoj kamatnoj stopi. Ukoliko banka ima prilično veliki portfolio hipotekarnih kredita, svi ti krediti treba da budu zaključeni po fluktuirajućoj kamatnoj stopi. Samo mali deo kredita odobren na duže rokove može biti sa fiksnom kamatnom stopom.⁹⁴

U nestabilnim uslovima poslovanja banke se suočavaju sa čestom fluktuacijom kamatnih stopa, tj. sa čestim padom ili rastom kamatnih stopa.

U uslovima opadajućih kamatnih stopa banke će nastojati da održi poziciju u pogledu osetljive pasive, tj. uslediće ponovno utvrđivanje cena za stavke pasive pre nego stavke aktive. To znači da će banke prilagoditi stope po kojima plaćaju kamate deponentima naniže u skladu sa padom tržišnih kamatnih stopa.

U uslovima rastućih tržišnih kamatnih stopa ponašanje banke se menja. Banke će teže da budu osetljivije na kamatne stope kod stavki aktive, jer ponovno utvrđivanje aktivnih kamatnih

⁹³ Vidi: Ćirović M., „Bankarstvo“, Naučno društvo Srbije, Beograd 2007., str. 361-368

⁹⁴ Isto, str. 216

stopa nastupa brže. Suštinski, banke pokušavaju da ostvare profit na osnovu većih kaamtih stopa koje mogu brzo biti prevalljene na korisnika kredita.

2.3. Upravljanje rizikom likvidnosti

Likvisnost se može posmatrati sa mnogo aspekata, ali sonovni naglasak je u posedovanju likvidnih sredstava od strane banke, njenog toka gotovine i njene sposobnosti da pozajmi na tržištu. Zadovoljavajući nivo likvidnosti je sposobnost banke da može da refinansira dospele obaveze po tržišnoj kamatnoj stopi ili ispod te stope. Važni elementi pozicije banke u pogledu likvidnosti i mogućnosti mobilizacije sredstava su osetljivost na promene kamatnih stopa i usklađivanje u pogledu ročnosti i valutne strukture. Stoga, rizik likvidnosti je jedan od vodećih finansijskih rizika u bankarstvu.

Ako se pođe od suštine rizika likvidnosti, tj, da banka u određenom momentu može doći u situaciju da ne poseduje dovoljno likvidnih sredstava za izmirenje svojih obaveza kao i iz činjenice da je ovaj rizik u neposrednoj vezi sa drugim vrstama rizika, ona se može izvesti konstatacija da je upravljanje ovim rizikom složeno i da se obavlja na nuovu pozicija aktive i paisve. Zbog toga cilj upravljanja rizikom likvidnosti je izbegavanje situacije da banka ima negativnu neto likvidnu aktivu. Upravljanje aktivom i pasivom („asset-liability management – ALM“) kod bankarskog poslovanja predstavlja ključnu radnju koja proističe iz upravljanja rizikom likvidnosti.⁹⁵

Izvori rizika likvidnosti u bankarstvu najčešće su drugi finansijski rizici, čija realizacija uzrokuje poremećaje u novčanom toku. Najčešće to su:⁹⁶

- kreditni rizik, u smislu visoke koncentracije rizične aktive u kreditnom portfoliju banke, visokog iznosa dospelih neizmirenih potraživanja banke po kreditnim poslovima i
- tržišni rizici, u smislu pozicija za trgovanje koje su u nelikvidnoj aktivi, što umanjuje mogućnost njene likvidacije.

U sagledavanju načina na koji banka može da dođe do potrebnih likvidnih sredstava može se koristiti pojednostavljena struktura aktive i pasive bilansa banke:

⁹⁵ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005.god., str. 217

⁹⁶ Matić V., „Rizik likvidnosti“, Bankarstvo br.5-6, Beograd 2008.god.

Aktiva:	Pasiva:
Rezerve	Depoziti
Kredit i drugi plasmani	Akcionarski kapital

U slučaju da se očekuje odliv likvidnih sredstava usled pada nivoa depozita ili povećanja obima plasmana moraju nastupiti kompezacione promene na suprotnim stranama da bi se održala bilansna ravnoteža. Banka može da obezbedi dodatna likvidna sredstva bilo prodajom postojećih stavki aktive (upravljanje aktivom) ili pozajmljivanjem novca na tržištu (upravljanje pasivom).

Za velike banke je karakteristično da mogu upravljati likvidnošću kroz upravljanje pasivom. Za takve banke od najvećeg značaja je da ostanu u poziciji da su sposobne da kupuju likvidna sredstva na tržištu.

Ove (velike) banke, u upravljanju rizikom likvidnosti, koriste dve forme za obezbeđenje likvidnosti:⁹⁷

1. kupoprodaja tokom noći i
2. kupoprodaja sa dužim rokom dospeća.

Upravljanje rizikom likvidnosti u banci podrazumeva uvažavanje tri moguća scenarija koji se odnose na ponašanje tokova gotovine u različitim uslovima. Uobičajna su tri sledeća scenarija:

1. scenario za normalne uslove poslovanja,
2. scenario za kriznu situaciju nastalu u banci i
3. scenario za opštu krizu na tržištu koja utiče na ukupnu likvidnost bankarskog sektora ili njegovog značajnog dela.

Kod scenarija za normalne uslove poslovanja, banka ustanovljava reper za tokove gotovine koji se odnose na bilans banke u normalnim uslovima poslovanja. Najčešće se primenjuje kod depozita banke.

⁹⁷ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005.god., str. 218-219

Scenario za kriznu situaciju nastalu u banci karakteriše nemogućnost banke da značajan deo svojih obaveza produži ili zameni čime nastupa smanjenje bilansne sume.

Kod trećeg scenarija predviđanje nivoa likvidnosti banke se vrši na osnovu kvaliteta portfolia kredita.

U skladu sa Odlukom o upravljanju rizicima banke⁹⁸, banka je dužna da nivo likvidnosti održava u sledećim granicama pokazatelja likvidnosti:

- najmanje 1,0 kada je obračunat kao prosek pokazatelja likvidnosti za sve radne dane u mesecu;

- najmanje od 0,9 duže od tri radna dana uzastopno i

- najmanje od 0,8 kada je obračunat na jedan radni dan (kritično nizak nivo likvidnosti).

Navedenom odlukom, propisani su i uži pokazatelji likvidnosti i to:

- najmanje 0,7 kada je obračunat kao prosek pokazatelja likvidnosti za sve radne dane u mesecu;

- najmanje od 0,6 duže od tri radna dana uzastopno i

- najmanje od 0,5 kada je obračunat na jedan radni dan (kritično nizak nivo likvidnosti).

Kritično nizak nivo likvidnosti banke predstavlja nivo likvidnosti čiji je pokazatelj, odnosno uži pokazatelj niže od navedenih limita.

2.4. Upravljanje deviznim (valutnim) rizikom

Kao što je već izloženo, devizni (valutni) rizik nastaje usled promene deviznog kursa, tj. ovaj rizik predstavlja za banku rizik da zabeleži gubitak usled promena u deviznim kursovima. Stoga, upravljanje deviznim (valutnim) rizikom ima veliki značaj za uspešno poslovanje banke.

Upravljanje deviznim rizikom podrazumeva najčešće i najefikasnije nastojanje menadžmenta banke da drži u ravnoteži pozicije u bilansu na strani aktive sa pozicijama na strani

⁹⁸ Odluka o upravljanju rizicima banke, Narodna banka Srbije, "Sl. Glasnik RS", br. 45/11, 94/11, 119/12, 123/12, 23/13 i 43/13.

pasive po valutama koje se nalaze u bilansu. Osim politike uravnoteženja pojedinih stavki bilansa efikasna je i politika kompeziranja putem transakcija na tržištu finansijskih derivata.⁹⁹

Operativno upravljanje valutnim rizikom¹⁰⁰ na nivou banke može da se sprovodi na nekoliko načina. Jedan od načina koji se koristi jeste da banka odredi visinu prihvatljivog rizika u skladu sa svojom poslovnom politikom. Na ovaj način se formira diling pozicija koja označava deviznu poziciju nastalu na osnovu tekućeg priliva i odliva kao i strukturalna devizna pozicija koja je dugoročnijeg karaktera i rezultat je delovanja menadžmenta banke. Devizna izloženost valutnom riziku bi teoretski bila minimalna u slučaju da banka ima potpunu ravnotežu između aktive i pasive u svakoj valuti sa kojom posluje. Ovo bi međutim, bilo na uštrb fleksibilnosti i poslovnosti banke. U praksi banka bira između dve osnovne strategije. Prva strategija sastoji se u korišćenju hedžing transakcija (na primer, terminske transakcije) kojima banka pokriva valutni rizik i druga strategija sastoji se u namernom formiranju kontrolisanog nivoa devizne izloženosti sa namerom da se ostvari spekulativna dobit iz očekivane promene deviznih kurseva.

Zaštita od deviznog (valutnog) kursa može se izvršiti i putem derivatnih instrumenata kao što su finansijski fjučersi i opcije. To su standardizovani ugovori kojima se trguje na specijalizovanim berzama i oni u suštini znače kupoprodaju deviznog (valutnog) rizika između dva ugovorna partnera.

3. Ostali načini upravljanja rizicima

Kod ostalih načina upravljanja rizicima može se govoriti o GEP analizi, analizi trajanja, simulacionoj analizi i VaR analizi.

3.1. GEP analiza

GEP analiza se koristi u bankama kod zaštite od kamatnog rizika. Preko GEP analize odbor koji upravlja aktivom i pasivom u banci utvrđuje neusklađenost u ukupnom bilansu banke. GEP znači razlika između aktive osetljive na kamatnu stopu i pasive osetljive na kamatnu stopu za unapred definisani interval ročnosti pozicija aktive i pasive.

⁹⁹ Hadžić M., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.god., str.376

¹⁰⁰ Dalji tekst, oslanja se na: Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005.god., str. 368-370

Korišćenje metode GEP analize podrazumeva sprovođenje sledećih postupaka:¹⁰¹

- sabiranje svih stavki pasive kako bi se došlo do ukupne pasive za svaku grupu definisanih intervala ročnosti,
- sabiranje svih stavki aktive kako bi se došlo do ukupne pasive za svaku grupu definisanih intervala ročnosti,
- oduzimanje ukupne aktive od ukupne pasive za svaku grupu definisanih intervala ročnosti, korigujući to za iznose gepova kod vanbilansnih pozicija,
- sabiranje svih gepova za pojedine grupe definisanih intervala ročnosti kako bi se dobio kumulativni gep i
- deljenje kumulativnog gepa sa ukupnom aktivom kako bi se dobio procentualni udeo kumulativnog gepa u ukupnoj aktivu.

Nakon prethodno navedenih postupaka gep može imati pozitivnu ili negativnu vrednost:

- pozitivna vrednost gepa se pojavljuje kada je aktiva osetljiva na kamatnu stopu veća od pasive osetljiva na kamatnu stopu,
- negativna vrednost gepa se pojavljuje kada je pasiva osetljiva na kamatnu stopu veća od aktive osetljive na kamatnu stopu.

Pored pozitivne i negativne vrednosti gepa ovom analizom se utvrđuje i koeficijent gepa koji predstavlja odnos između aktive osetljive na kamatnu stopu i pasive osetljive na kamatnu stopu.

Kada koeficijent gepa iznosi jedan (1) to predstavlja idealan slučaj jer je tada osetljivost aktive i pasive usklađena. Ukoliko određena banka ima koeficijent gepa veća od jedan, to znači da će porast kamatnih stopa uticati na ostvarenje većeg rasta prinosa na aktivu banke u odnosu na rast troškova mobilizacije sredstava. Obrnuto je prilikom pada kamatnih stopa.

Gep analiza ima određene prednosti ali i određena ograničenja.

Prednost ove analize ogleda se u sledećem:¹⁰²

¹⁰¹Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005.god., str. 222

- jednostavna je za primenu;
- bliska je analitičarima jer ne zahteva poznavanje složene matematičke aperature;
- uklapa se u zahteve regulatornog tela (izveštavanje institucija koje kontrolišu banke i/ili institucija koje kontroliše tržište kapitala);
- vezana je za računovodstvene sisteme i
- prihvatljiv je indikator, naročito kod banka sa jedinstvenim bilansom stanja.

Ograničenja GEP analize mogu se u najopštijem smislu sistematizovati u četiri grupe:

- 1) ova analiza ne uzima u obzir neusklađenost stavki aktive i pasive unutar svake grupe formirane za definisani interval ročnosti,
- 2) teži da predvidi ili umani efekte koji proističu iz neusklađenosti kod pozicija koje se svrstavaju u srednjoročne ili dugoročne,
- 3) ne uzima u obzir očekivane promene u strukturi bilansa stanja banke i
- 4) ova analiza je statičan model koji sadrži pretpostavku da je šema reinvestiranja konstantna kod prognoziranja neto kamatnih prihoda.

3.2. Analiza trajanja

Analiza trajanja (duration analysis) stavlja naglasak na tržišnu vrednost aktive i pasive iz bilansa banke za razliku od gep analize koja potencira njihovu knjigovodstvenu vrednost. Ona dozvoljava da između određenih pozicija aktive i pasive postoje razlike između njenog prosečnog veka i njenog roka dospeća.

Prednosti analize trajanja mogu se izraziti na nekoliko načina:

- kvantifikuje uticaj promena kamatne stope na tržišnu vrednost i prihod banke,
- razmatraju se svi tokovi gotovine,
- vreme trajanja predstavlja jedinstvenu meru i
- u centru pažnje je dugoročna perspektiva.

¹⁰² Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005. god., str. 226

Ova analiza pokazuje i određena ograničenja i to:

- kompleksnost koncepta i teškoća potpunog shvatanja,
- primena ove analize zahteva veliku utrošak vremena,
- za korišćenje ove analize potrebna je velika baza podataka,
- sadrži pretpostavku da se kriva prinosa pomera paralelno kada nastupi promena kamatnih stopa.

Obzirom na prednosti i ograničenja koja pokazuju GEP analiza i analiza trajanja u pojedinim zemljama regulatorna tela zahtevaju od banaka da prilikom izračunavanja njihove izloženosti kamatnom riziku koriste kombinaciju GEP analize i analize trajanja.

U primeni ove kombinacije praktikuju se sledeći postupci:¹⁰³

- 1) sve bilansne i vanbilanse pozicije osetljive na kamatnu stopu se svrstavaju po grupama definisanih intervala ročnosti, na osnovu ročnosti stavke,
- 2) utvrđuje se neto pozicija za svaki definisani interval ročnosti,
- 3) dobijena neto pozicija se ponderiše sa procenom njenog trajanja, pri čemu trajanje definiše cenovnu osetljivost instrumenata sa fiksom kamatnom stopom u odnosu na promene u kamatnim stopama.

Izloženost banke kamatnom riziku u izrazu GEP trajanja izgleda na sledeći način:

$$GT = \text{trajanje aktive} - \left\{ \text{trajanje pasive} \times \frac{\text{tržišna vrednoost pasive}}{\text{tržišna vrednost aktive}} \right\}$$

Ukoliko je vrednost gepa jednaka nuli znači da je trajanje označenih stavki aktive i pasive usklađeno. U ovakvom slučaju smatra se da je postignuta „imunizacija“. Imunizacija se može koristiti da se za određeni vremenski period obezbedi fiksna stopa prinosa za banku.

Gep trajanja može biti pozitivan i negativan. Koji od ova dva gepa trajanja će banka želeći da ima zavisi od procene njenog odbora za ALM, kako će kamatne stope delovati na banku u narednom periodu.

¹⁰³ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005. god., str. 229

Ukoliko je gep trajanja pozitivan, tržišna vrednost akcije će da opadne ukoliko se desi porast kaamtних stopa. Ukoliko je gep trajanja negativan, tržišna vrednost akcija će porasti u slučaju da se desi rast kaamtних stopa na tržištu. Treća pozicija je ako je gep trajanja jednak nuli. U toj situaciji postoji usklađenost u pogledu dospeća bilansa banke u celini, a vrednost akcija će ostati nepromenjena u slučaju promene nivoa kamatnih stopa.

3.3. Simulaciona analiza

Simulaciona analiza se koristi kod upravljanja aktivom i pasivom – ALM za utvrđivanje mogućih efekata na rizik i prinos banke. Pri tome se odabiraju različiti scenariji koji podrazumevaju variranje kamatne stope. Obavezno se u obzir uzima i verovatnoća dešavanja najlošijeg scenarija po bilans banke. Takođe, upotreba neto sadašnje vrednosti je granica razlike između upotrebe ALM modela i tehnike za upravljanje tržišnim i kreditnim rizikom.

U literaturi se navode dve razlike između ALM modela i tehnike za upravljanje tržišnim i kreditnim rizikom:¹⁰⁴

- izbor broja simulacija
- proširivanje ravni posmatranja sa postojećeg na projektovani portfelj.

Kod promene ALM modela broj simulacija je ograničen, odnosno ovaj model ne preferira da obuhvati sve moguće scenarije. Ovaj model ne razmatra ceo spektar mogućih rezultata na čemu inače insistiraju tehnike upravljanja kreditnim i tržišnim rizikom. Takođe, banka nema obavezu prema regulatornom telu u pogledu utvrđivanja nivoa kapitala na podlozi rizika koji je utvrđen primenom ALM modela.

Razlog korišćenja projektovanog portfelja je u vremenskoj dimenziji kod upravljanja aktivom i pasivom banke, odnosno reč je o srednjem i dugom roku. Ovom metodom se dodaju nove stavke aktive i pasive koje predstavljaju rezultantu različitih scenarija poslovne aktivnosti banke, uključujući i operativni rizik kome je izložena banka što nije slučaj kod tehnika upravljanja kreditnim i tržišnim rizikom.

Simulaciona analiza ima svoje prednosti i nedostatke u odnosu na druge metode i tehnike upravljanja rizicima.

Prednosti simulacione analize su:¹⁰⁵

- rezultat analize se može lakše interpretirati,

¹⁰⁴ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005. god., str. 232

¹⁰⁵ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005. god., str. 233

- preciznije se obuhvata vremenska dinamika tokova gotovine jer se svaka stavka tretira posebno i

- njenom primenom se smanjuje uloga upravljanja u slučaju krize.

Kao slabosti simulacione analize mogu se navesti:

- postoji jedan skup jednačina po jednoj pretpostavci,

- problemi se rešavaju preko „pokušaja i grešaka“ – rešenja se zasnivaju preko priraštaja veličina i

- zahteva da banka ima visoko kvalifikovano osoblje za oblast programiranja na kompjuterima, analize rizika itd., što podrazumeva visoke troškove radne snage.

3.4. VaR pristup (metodologija)

Korišćenjem ove metodologije (VaR – value at risk) se obično kvantifikuje tržišni rizik. Ovom metodologijom se ustvari procenjuje vrednost tržišnog rizika pri datim nivoima poverenja (obično 99% ili 95% nivoa poverenja).

Bazelski komitet je na osnovu nove strategije preporučio utvrđivanje VaR-a na dnevnoj bazi uz korišćenje:

- jednostranog intervala poverenja od 99%,

- minimalnog perioda držanja od deset dana u kome se trguje i

- minimalnog istorijskog perioda posmatranja od godinu dana.

Ovi standardi zahtevaju postojanje nezavisne organizacione jedinice za kontrolu rizika.

Smatra se da VaR ne daje odgovor na pitanje koliko banka ili druga institucija izložena tržišnom riziku može izgubiti tokom definisanog perioda.

Prilikom kalkulisanja VaR-a koriste se tri metodologije:

- simulacija zasnovana na istorijskim kretanjima,

- metodologija označena sa „delta-normalna“ ili varijansa/kovarijansa i

- Monte Carlo simulacija.

Simulacijom zasnovanom na istorijskim kretanjima, hipotetičke promene u vrednosti tekućeg portfelja se kalkulišu na osnovu kretanja faktora rizika u prošlosti.

Delta-normalna metodologija polazi od toga da su prinosi od aktive normalno raspoređeni i da nisu pod uticajem prinosa iz prethodnog dana (serijski nezavisni).

Monte Carlo metodologija polazi od velikog uzorka slučajno odabranih kombinacija cenovnih scenarija kojima se pripisuju verovatnoće dešavanja na osnovu istorijskog iskustva.

Problemi sa rezultatima koji se odobravaju primenom VaR modela, ponekad proističu iz unošenja podataka koji se zasnivaju na pogrešnim pretpostavkama. Otuda je kod banaka koje posluju internacionalno prisutno kontinuirano unapređenje tehnike merenja VaR-a kroz testiranje stresa i različite tržišne scenarija.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., „Bankarstvo u teoriji i praksi“, Stylos, Novi Sad, 2005. god., str. 240

DEO VI- ORGANIZACIONI ASPEKT UPRAVLJANJA RIZICIMA NA PRIMERU UniCredit Bank Srbija a.d.

U bankama se pitanje rizika tretira uglavnom na tri nivoa, pre svega u većim bankama.

Najviši upravljački nivo banke kreira *politiku rizika* u sklopu ukupne strategije banke. Principe politike rizika prihvata izvršni odbor kao okvir za operativno poslovanje i preuzimanje rizika od strane bankarskih menadžera. Drugi nivo je *upravljanje rizicima* što predstavlja process aktivnog upravljanja rizikom banke u okviru politike i limita koji postavlja izvršni odbor. Treći nivo je *kontrola rizika* i nju organizuje samostalna služba u banci koja mora da bude nezavisna i odvojena od operativnog menadžmenta.¹⁰⁷

Banke imaju poseban organizacioni deo koji je zadužen za sve aktivnosti vezane za ocenu različitih vrsta rizika. U organizacionom smislu ovaj posebni organizacioni deo nije jedini zadužen za probleme rizika. To su različiti nivoi upravljanja i operativnog rukovođenja u banci.

Tako, na primer, odgovornosti različitih organizacionih delova banke vezane za sprovođenje ALM koncepta mogu se koncizno sumirati na sledeći način:¹⁰⁸

Grupa	Primarna uloga
1) ALCO	1) formulisanje celovite politike upravljanja aktivom i pasivom;
2) ALCO pododbor	2) formulisanje politike/nadziranje specifičnih oblasti;
3) ALCO grupa za podršku	3) analitička podrška-planiranje;
4) Menadžeri	4) Izvršavanje poslovnih strategija o kojima je odlučeno na nivou ALCO;
5) Trezor	5) Izvršavanje finansijskih strategija i strategije zaštite o kojima je odlučeno na nivou ALCO.

ALCO – asset and liability committee (odbor za upravljanje aktivom i pasivom).

Prema uobičajnoj organizacionoj šemi pre svega velikih banaka odbor za upravljanje aktivom i pasivom je odgovoran za implementaciju upravljanja aktivom i pasivom. Pri tome, tehnička jedinica priprema sve analize koje su neophodne za donošenje odluka i vodi poslove vezane za korišćenje ALM modela. Ukoliko dođe do neuspeha u podizanju vrednosti aktive, u

¹⁰⁷ Čirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, treće izdanje, Beograd, 2007.

¹⁰⁸ Isto, str. 241

skladu sa očekivanjem akcionara, trenutni investitori mogu da traže da se povuku njihove akcije, a tada će banka ili druga finansijska institucija imati poteškoća u prikupljanju novog kapitala kako bi podržala budući rast.¹⁰⁹ Glavni cilj ALCO je da planira i kontrolira finansijske tokove i uspostavi takvu strukturu bilansa banke i kretanje njegovog ukupnog iznosa na takav način koji će omogućiti postizanje ciljane profitne stope banke. Ovaj odbor to može obezbediti samo kroz adekvatno upravljanje likvidnošću, kapitalom banke i upravljanjem rizikom. U skladu sa utvrđenom procedurom ALCO će se ustanoviti nivo kamatnih stopa i sve ostale uslove koji se odnose na stavke aktive i pasive i da donosi odluke u pogledu roka dospeća i da utvrđuje cene kod pojedinih stavki.

Kontrolne tačke upravljanja su u organizacionim delovima gde se ostvaruju poslovne aktivnosti i evidentiraju poslovne promene. Osnovni rizici banke, kreditni rizik, kamatni rizik, rizik likvidnosti i devizni (valutni) rizik kontrolišu se na sledećim tačkama:

1) Prvi nivo-nadležni sektor-direktori sektora, šefovi odeljenja, službi i direktori filijala i ekspozitura. 2) Drugi nivo-menadžment banke RIZICI Iz dinarskog poslovanja Iz deviznog poslovanaj Iz poslovanja sa stanovništvom Iz oblasti bezbednosti podataka Bilansni rizici Rizici u filijalama 3) Treći nivo-uprava banke RIZICI Iz dinarskog poslovanja Iz deviznog poslovanja Iz poslovanja sa stanovništvom Iz oblasti bezbednosti podataka Bilansni rizici 4) Četvrti nivo Strateški i globalni rizici	NADLEŽNOST Direktor dinarskog sektora Direktor deviznog sektora Direktor sektora stanovništva Pomoćnik direktora IT Direktor računovodstva Direktor filijala NADLEŽNOST Član Uprave za dinarske poslove Član Uprave za devizne poslove Član Uprave za stanovništvo Član Uprave za informatiku Član Uprave za računovodstvo Generalni direktor i Predsednik Upravnog Odbora
--	--

IT-informacione tehnologije

Navedena tabela upućuje na nivo kontrolisanih tačaka u odnosu na različite organizacione delove i segmente poslovanja banke.

¹⁰⁹ Rose S. P., Hudgins C. S., Bankarski menadžment i finansijske usluge, šesto izdanje, Data Status, Beograd, 2005.

1. Opšte informacije o banci

UniCredit Bank Srbija a.d. je članica UniCredit Grupe, jedne od vodećih finansijskih grupacija u Evropi i najveće međunarodne bankarske mreže u regionu Centralne i Istočne Evrope (CIE), koja posluje u 22 zemlje i sa više od 160.000 zaposlenih i preko 9.500 ekspozitura uspešno uslužuje milione klijenata.

U regionu Centralne i Istočne Evrope UniCredit upravlja najvećom međunarodnom bankarskom mrežom od preko 3.800 ekspozitura. UniCredit Grupa posluje u Azerbejdžanu, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj Republici, Estoniji, Mađarskoj, Letoniji, Litvaniji, Kazahstanu, Kirgistanu, Poljskoj, Rumuniji, Rusiji, Srbiji, Slovačkoj, Sloveniji, Turskoj i Ukrajini.

Udruživanjem snaga sa HVB Grupom i BA-CA 2005. godine, stvorena je prva prava evropska banka. Njen osnovni cilj je da kombinacijom lokalnih različitosti i vanregionalnim know-how pristupom na najbolji mogući način usluži sve svoje klijente.

2. Organizaciona struktura banke¹¹⁰

Organizacija Ove banke je postavljena tako da je na čelu banke kao organ upravljanja Upravni odbor kome su neposredno odgovorni kreditni odbor, odbor za upravljanje aktivom i pasivom (ALCO) i odbor za reviziju.

Predsednik izvršnog odbora ima u nadležnosti pet poslovnih funkcija i to:

- Poslovanje sa stanovništvom;
- Korporativno, investiciono i privatno bankarstvo;
- Finansije;
- Podrška bankarskom poslovanju i
- Upravljanje rizicima.

¹¹⁰ U prilogu, detaljna šema organizacije banke;

3. Strategija i politike za upravljanje rizicima

Deo koji se odnosi na strategije i politike za upravljanje rizicima sadrži podatke, odnosno informacije koje Banka objavljuje i koji se odnose na strategiju i politike za upravljanje pojedinačnim vrstama rizika, i to:

- Strategije i politike za svaku pojedinačnu vrstu rizika;
- Način organizovanja procesa upravljanja rizicima;
- Obuhvatnost i vrste izveštavanja o rizicima;
- Tehnike ublažavanja rizika, kao i načine koje banka koristi za obezbeđivanje i praćenje efikasnosti u ublažavanju rizika.

3.1 Strategije i politike za svaku pojedinačnu vrstu rizika

UniCredit banka navodi da su u osnovne vrste rizika kojima je Banka izložena u svom poslovanju sledeći rizici:

- Kreditni rizik, uključujući i rezidualni rizik, rizik smanjenja vrednosti potraživanja, rizik izmirenja/isporuke, kao i rizik druge ugovorne strane;
- Rizici koncentracije, koji posebno uključuje rizike izloženosti Banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica;
- Rizici ulaganja Banke;
- Rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je Banka izložena (rizik zemlje);
- Tržišni rizici (obuhvataju kamatni i devizni rizik i ostale tržišne rizike);
- Operativni rizik;
- Rizik likvidnosti;
- Riziku usklađenosti poslovanja Banke;
- Strateški rizik;
- Drugi rizici;

Iz navedenih vrsta rizika, uočljivo je da Banka navodi veliki broj rizika kojima je izložena polazeći od onih najčešćih, tj. uobičajenih ali navodi i veći broj ostalih rizika. Pored kreditnog rizika, navode se rezidualni rizik, rizik smanjenja potraživanja, rizik ugovorne strane itd. Dakle,

jasno je iz navedenog da je banka izložena dejstvu velikog broja rizika različitih po sadržini i pravcu dejstva, te prema tome mora prilagoditi i strategije i politike rizika.

Banka na sledeći način definiše različite vrste rizika kao i obuhvat njihovog sadržaja:

Kreditni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled neizvršavanja obaveza dužnika prema Banci. Kreditni rizik uključuje i sledeće rizike:

- Rezidualni rizik – usled toga što su tehnike ublažavanja kreditnog rizika manje efikasne nego što se očekuje ili njihova primena nedovoljno utiče na smanjenje rizika kojima je Banka izložena
- Rizik smanjanja vrednosti potraživanja – po osnovu smanjenja vrednosti otkupljenih potraživanja usled gotovinskih ili negotovinskih obaveza prethodnog poverioca prema dužniku
- Rizik izmirenja / isporuke – zbog neizmirenih transakcija ili usled neizvršavanja obaveza druge ugovorne strane po transakcijama slobodne isporuke na ugovoreni datum izmirenja / isporuke
- Rizik druge ugovorne strane – usled neizmirenja obaveza druge ugovorne strane u transakciji pre konačnog poravnjanja novčanih tokova transakcija, odnosno izmirenja novčanih obaveza po toj transakciji.

S obzirom da pripada UniCredit Grupi, Banka u svom radu poštuje principe utvrđene aktima Grupe, a koji su usvojeni i od strane odgovarajućeg organa na nivou Banke. Osnovni principi finansiranja, kao i etički principi, kojih se Banka pridržava definisani su Opštom kreditnom politikom UniCredit Grupe i Opštim kreditnim pravilima Bank Austria (BA) Grupe. Neki od najvažnijih principa finansiranja odnose se na sledeće:

- Kreditni rizik se preuzima samo ako celokupan odnos sa klijentom ukazuje na adekvatan odnos preuzetog rizika i profita;
- Preduslov finansiranja svake transakcije je detaljno razumevanje njenog ekonomskog smisla;
- Kreditna sposobnost svakog klijenta mora biti procenjena pre preuzimanja kreditnog rizika, a odgovarajući rejting mora biti dodeljen pre puštanja kredita (kredit može biti odobren samo ako je klijentu dodeljen kreditni rejting);
- Svaki klijent mora biti analiziran sa aspekta pripadnosti grupi povezanih lica;

- U kreditni odnos sa klijentom Banka ulazi samo ako postoji dovoljno informacija o njegovoj kreditnoj sposobnosti.

Kao što je predstavljeno, osnovni principi finansiranja, zasnivaju se na adekvatnosti preuzetog rizika i profita, razumevanju ekonomskog smisla transakcija, proceni kreditne sposobnosti klijenta (dodela kreditnog rejtinga) i njegove pripadnosti grupi povezanih lica i dovoljnost informacija o kreditnoj sposobnosti klijenta. Ovi principi finansiranja u prvi plan ističu kreditni rizik i podršku smanjenju kreditnog rizika.

Kreditni proces u Banci zasnovan je na striktnoj podeli nadležnosti i odgovornosti u kreditnim poslovima između aktivnosti preuzimanja rizika za koje je zadužena prodajna funkcija i aktivnosti upravljanja rizicima.¹¹¹ Prodajnu funkciju predstavljaju sektori koji su zaduženi za uspostavljanje i vođenje odnosa sa klijentima, a aktivnosti upravljanja kreditnim rizikom su u nadležnosti odgovarajućih direkcija u okviru Sektora za upravljanje rizicima koje se bave odobravanjem, praćenjem, restrukturiranjem i naplatom. Shodno principu „četvoro očiju“ predlog za odobrenje kreditnog zahteva podnosi prodajna funkcija (prvi glas), a za odobrenje ili davanje kreditne preporuke nadležna je funkcija upravljanja rizikom (drugi glas). Izuzetak mogu biti određeni standardizovani proizvodi u segmentu poslova sa stanovništvom, kada se zbog velikog broja relativno malih zahteva i pojednostavljenja postupka, proces odobrenja završava u okviru prodajne funkcije uz obaveznu primenu principa „četvoro očiju“, a sve u skladu sa prethodno definisanim kriterijumima i parametrima, odobrenim od strane funkcije upravljanja rizicima.

U nameri da definiše konzistentne smernice za kreditnu aktivnost i opšti okvir upravljanja rizicima, Banka donosi Strategiju upravljanja kreditnim rizikom za privredu i stanovništvo za svaku poslovnu godinu. Strategijom su obuhvaćene generalne smernice za osnovne parametre upravljanja rizicima, principi analize kreditne sposobnosti za svaki segment klijenata, ali i određenje prema smeru razvoja pojedinih proizvoda, kao i detaljno razmatranje strategija razvoja portfolija po pojedinim privrednim granama i najvećim grupama povezanih lica. Na taj način Banka obezbeđuje da se ostvarivanje usvojene poslovne politike odvija u okvirima koji će rezultirati prihvatljivim nivoom kreditnog rizika na nivou pojedinačnih plasmana i adekvatnom diversifikacijom i opštim kvalitetom kreditnog portfolija.

Rizik koncentracije je rizik koji direktno ili indirektno proizilazi iz izloženosti Banke prema istom ili sličnom izvoru nastanka rizika, odnosno istoj ili sličnoj vrsti rizika.

¹¹¹ Videti organizacionu šemu u prilogu.

Rizik ulaganja Banke obuhvata rizike njenih ulaganja u druga pravna lica i osnovna sredstva. Rizik ulaganja obuhvata dve grupe pravnih lica i u odnosu na njih postavlja zaštitni mehanizam od ovog rizika u smislu visine ulaganja u određena pravna lica a u odnosu na procenat njenog kapitala. Ulaganja Banke u jedno lice koje nije lice u finansijskom sektoru ne sme preći 10% njenog kapitala, pri čemu se pod ovim ulaganjem podrazumeva ulaganje kojim Banka stiče udeo ili akcije tog lica. Ukupna ulaganja u lica koja nisu u finansijskom sektoru i u osnovna sredstva ne smeju preći 60% kapitala Banke, s tim što se ovo ograničenje ne odnosi na sticanje akcija radi njihove dalje prodaje u roku od šest meseci od dana ovog sticanja.

Rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je Banka izložena (rizik zemlje) jesu rizici negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke zbog nemogućnosti Banke da naplati potraživanja od ovog lica iz razloga koji su posledica političkih, ekonomskih ili socijalnih prilika u zemlji porekla tog lica.

Tržišni rizici obuhvataju kamatni i devizni rizik i ostale tržišne rizike. Kamatni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled promena kamatnih stopa. Devizni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled promene deviznog kursa. Ostali tržišni rizici obuhvataju cenovni rizik po osnovu dužničkih hartija od vrednosti, cenovni rizik po osnovu vlasničkih hartija od vrednosti, itd.

Za praćenje i upravljanje tržišnim rizicima u Banci zadužena je Direkcija tržišnog i operativnog rizika.¹¹² Kao jedan od najvažnijih internih akata koji se odnosi na praćenje i upravljanje tržišnim rizicima, Pravilnik za Finansijska tržišta (u daljem tekstu: FM Pravilnik) definiše poslove Privrednog i Investicionog bankarstva (u daljem tekstu; CIB) i definiše tržišne rizike u svim oblastima Bank Austria (BA) Grupe. FM Pravilnik utvrđuje nadležnosti i procedure u ovoj oblasti i služi kao okvir CIB Sektora i Sektora za upravljanje tržišnim rizicima u Grupi. FM Pravilnik je podeljen na tri dela: Opšti deo i specifične delove 'Limiti i proizvodi' i 'Politika i procedure' kojima se uspostavljaju posebni propisi za UniCredit Banku Srbija.

Iz perspektive procesa, Politika pokriva sledeće teme:

- Definisanje nosioca rizika u Grupi ;
- Definisanje strukture limita;
- Proces za definisanje limita;

¹¹² Videti organizacionu šemu u prilogu.

- Proces za praćenje limita;
- Korektivne akcije u slučaju prekoračenja.

Operativni rizik je rizik od nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled propusta u radu zaposlenih, neadekvatnih procedura i procesa u Banci, neadekvatnog upravljanja informacionim i drugim sistemima u Banci, kao i usled nastupanja nepredvidivih spoljnih događaja.

Rizik likvidnosti predstavlja rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled nesposobnosti Banke da ispunjava svoje dospele obaveze, i to zbog povlačenja postojećih izvora finansiranja i/ili otežanog pretvaranja imovine u likvidna sredstva zbog poremećaja na tržištu.

Ciljevi politike likvidnosti su:

- Obezbeđivanje potrebnog mehanizma za upravljanje likvidnošću što je nezaobliazni deo opšteg upravljanja čitavom Bankom.
- Utvrđivanje smernica za kvantifikovanje pozicije likvidnosti i lociranje rizika strukturalne likvidnosti, kao i izrada dobro zasnovanog plana finansiranja (Strukturalna likvidnost).
- Obezbeđenje mogućnosti pokrivanja finansijskih obaveza Banke u bilo kom momentu (Kratkoročna likvidnost).
- Postizanje zdrave ravnoteže profitabilnosti i likvidnosti.
- Mere za upravljanje potencijalnim problemima sa likvidnošću tokom krize imena ili likvidnosti na tržištu. Ova pitanja su obrađena u posebnom Planu za vanredne situacije.

Rizik usklađenosti poslovanja Banke je mogućnost nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled propuštanja usklađivanja poslovanja sa zakonom i drugim propisom, standardima poslovanja, procedurama o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, kao i drugim aktima kojima se uređuje poslovanje banaka, a posebno obuhvata rizik od sankcija regulatornog tela, rizik od finansijskih gubitaka i reputacioni rizik.

Internim aktima Banke je regulisano da Odeljenje za usklađenost poslovanja identifikuje i procenjuje glavne rizike usklađenosti poslovanja Banke, o tome izveštava Izvršni odbor i Odbor

za reviziju Banke, predlaže planove za upravljanje glavnim rizicima, a u skladu sa svojim nadležnostima i definisanim Programom i Godišnjim planom aktivnosti.

Programom su definisane regulatorne oblasti i nadležnosti funkcije kontrole usklađenosti, organizacione i pravne pretpostavke, metodologija rada kao i način izveštavanja. Godišnjim planom aktivnosti definisan je volumen (po vrstama) aktivnosti i očekivanim rezultatima u narednoj godini.

Pored savetodavne uloge u implementaciji i primeni propisa Odeljenje za usklađenost poslovanja Banke, dodatno sprovodi monitoring aktivnosti u cilju implementacije II nivoa kontrole.

Strateški rizik predstavlja mogućnost nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital Banke usled nepostojanja odgovarajućih politika i strategija, te njihovog neadekvatnog sprovođenja, kao i usled promena u okruženju u kome Banka posluje ili izostanka odgovarajućeg reagovanja Banke na te promene.

Drugi rizici obuhvataju rizike koji mogu da nastanu po osnovu uvođenja novih proizvoda, rizike koji mogu da nastanu na osnovu aktivnosti koje je Banka poverila trećim licima itd.

Rizici koji nastaju po osnovu uvođenja novih proizvoda

Upravljanje rizicima kod uvođenja novih proizvoda odnosi se na proces uvođenja novih proizvoda i poslova kao i na postupak promena u postojećih proizvodima, u skladu sa potrebom Banke. Banka je svojim internim aktima definisala korake koji se sprovode prilikom uvođenja proizvoda uz obezbeđenje postupaka kojim se proces tretira sa aspekata svih rizika i uticaja koji mogu imati na finansijski rezultat, kapital i rizični profil Banke, kao i mogućenost adekvatnog upravljanja rizicima koji mogu nastati po tom osnovu.

Rizici koji nastaju po osnovu aktivnosti koje je Banka poverila trećim licima

Banka, određene aktivnosti iz svog poslovanja, može poveriti trećim licima. U tom smislu, Banka je svojim internim procedurama uredila da se prilikom donošenja odluke o poveravanju te aktivnosti trećim licima, analiziraju svi rizici koji mogu imati uticaj na održivost, kontinuitet i reputaciju, troškove, finansijski rezultat, likvidnost i solventost, rizični profil Banke, kao i kvalitet pružanja usluga. Prilikom donošenja odluke, Banka vodi računa o kontinuitetu poslovanju i sprovodi nadzor nad obavljanjem tih aktivnosti, uključujući i nadzor nad usklađenošću tih aktivnosti s propisima, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom Banke.

3.2. Organizovanje procesa upravljanja rizicima

Najbitniju ulogu u sistemu upravljanja rizicima ima Upravni odbor Banke, koji je odgovoran za njegovo uspostavljanje, kao i nadzor nad tim sistemom. Upravni odbor utvrđuje strategiju i politike za upravljanje ključnim vrstama rizika kojima je Banka izložena u svom poslovanju. Takođe, davanjem saglasnosti Upravni odbor učestvuje u procesu odobravanja velikih plasmana jednom licu ili grupi povezanih lica, prema kojima je izloženost preko 10% kapitala Banke, kao i u slučaju povećanja te izloženosti na više od 20% kapitala Banke. Odbor za praćenje poslovanja Banke pomaže Upravnom odboru u vršenju svoje funkcije razmatranjem najbitnijih internih akata Banke pre usvajanja od strane Upravnog odbora. Izvršni odbor Banke je odgovoran za sprovođenje usvojenih strategija i politika upravljanja rizicima, kao i usvajanje procedura za identifikovanje, merenje, procenu i upravljanje rizicima. Važnu ulogu u procesu odobravanja plasmana ima Kreditni odbor, koji razmatra kreditne zahteve, donosi odluke o kreditnim zahtevima u okviru svojih nadležnosti ili daje preporuku za viši nivo nadležnosti u odobravanju kreditnih poslova.

Internom organizacijom Banke obezbeđena je funkcionalna i organizaciona odvojenost aktivnosti upravljanja rizicima i ostalih redovnih poslovnih aktivnosti. Banka ima posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima – Sektor za upravljanje rizicima.

Sektor za upravljanje rizicima organizovan je tako da pokriva upravljanje rizicima kroz rad šest direkcija: Direkcije za strateško upravljanje rizicima i kontrolu, Direkcije za kreditna odobrenja privredi, Direkcije za kreditna odobrenja stanovništvu, Direkcije za praćenje kreditnog portfolia, Direkcije za restrukturiranje, upravljanje spornim plasmanima i naplatu potraživanja i Direkcije tržišnog i operativnog rizika. Sve direkcije direktno odgovaraju članu Izvršnog odbora koji je isključivo zadužen za upravljanje rizicima, čime se obezbeđuje izbegavanje sukoba interesa i odvojenost aktivnosti upravljanja rizicima od ostalih redovnih poslovnih aktivnosti.

Odgovornosti i osnovni zadaci Direkcije za strateško upravljanje rizicima odnose se na:

- pripremu i primenu kreditnih strategija i politika Banke,
- razvoj i implementaciju kreditnih metodologija, rejting i scoring modela sa ciljem optimizacije troškova rizika i kapitalnih zahteva,
- prilagođavanje i implementaciju politika, pravilnika, metodologija i drugih akata UniCredit Grupe (u daljem tekstu: Grupa) i Narodne banke Srbije (u daljem tekstu: NBS) u oblasti upravljanja kreditnim rizikom,

- sprovođenje projekta uvođenja Bazel II standarda u skladu sa zahtevima NBS i Grupe, prevashodno u oblasti upravljanja kreditnim rizikom,
- planiranje, obračun i praćenje troškova rizika, rezervisanja po IFRS i NBS metodologiji na nivou portfolija,
- redovnu pripremu i dostavljanje izveštaja, analiza i relevantnih informacija o kreditnom portfoliju Banke,
- sveobuhvatno upravljanje kolateralima, uključujući njihovo vrednovanje i priznavanje, praćenje tokom trajanja kreditne izloženosti koju obezbeđuju i kontrolu njihovog obuhvatanja u sistemima Banke

Direkcija za strateško upravljanje rizicima obuhvata tri odeljenja: Odeljenje za kontrolu kreditnog rizika i implementaciju Bazel II¹¹³ standarda, Odeljenje za kreditni proces i politike i Odeljenje za procenu vrednosti.

Osnovno zaduženje Direkcije za kreditna odobrenja za privredu odnosi se na razmatranje kreditnih zahteva i procenu kreditnog rizika i, u zavisnosti od nivoa nadležnosti, odlučivanje o kreditnom zahtevu ili pripremu kreditne preporuke za viši nivo nadležnosti u procesu odobravanja plasmana srednjim i velikim privrednim društvima i opštinama (lokalnoj samoupravi). Ova Direkcija je organizaciono podeljena na Odeljenje za kreditno odobravanje za srednja privredna društva i opštine, Odeljenje za kreditno odobravanje za velika privredna društva, međunarodne klijente i projektno finansiranje i Odeljenje finansijske analize za srednja i velika privredna društva.

Direkcija za kreditna odobrenja za stanovništvo bavi se razmatranjem kreditnih zahteva, procenom kreditnog rizika i odlučivanjem o kreditnom zahtevu ili pripremanjem kreditne preporuke za viši nivo odlučivanja u procesu odobravanja plasmana fizičkim licima, uključujući preduzetnike i poljoprivrednike, kao i malim privrednim društvima. Ova Direkcija je organizaciono podeljena na Odeljenje kreditnog odobrenja i Odeljenje finansijske analize za mala privredna društva i preduzetnike.

¹¹³ Basel Committee on Banking Supervision, *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework*. Basel, jun 2004.

Direkcija za praćenje kreditnog portfolija nadležna je za klasifikaciju i praćenje problematičnih klijenata, kao i odobravanje akcionih planova za takve klijente, na osnovu predloga Direkcije za poslovanje sa privredom i Direkcije za kreditna odobrenja za privredu.

Direkcija za restrukturiranje, upravljanje spornim plasmanima i naplatu potraživanja nadležna je za upravljanje portfoliom klijenata koji su klasifikovani kao „restructuring“ ili „workout“ klijenti, što se u najvećoj meri odnosi na pripremu, proveru i odobravanje ili davanje kreditne preporuke u vezi sa kreditnim zahtevima vezanim za restrukturiranje plasmana i sudska i vansudska poravnanja, određivanje pojedinačnih posebnih rezervisanja i otpis potraživanja u granicama ovlašćenja, kao i kreiranje strategija za ovu vrstu klijenata. Ovu direkciju čine Odeljenje za restrukturiranje i Odeljenje za upravljanje spornim plasmanima i naplatu duga u docnji.

Ovakvom podelom nadležnosti u oblasti kreditnog rizika, obezbeđena je blagovremena identifikacija klijenata kod kojih dolazi do određenog pogoršanja finansijskog stanja i kreditne sposobnosti, i omogućeno je da postupci koje Banka preduzima u takvim slučajevima budu blagovremene i adekvatne, u cilju kontrole kreditnog rizika kojem je Banka izložena.

Direkcija tržišnog i operativnog rizika bavi se upravljanjem deviznim, kamatnim i ostalim tržišnim rizicima, kao i operativnim rizikom i rizikom likvidnosti. Proces praćenja i upravljanja zasnovan je na relevantnim propisima NBS, kao i smernicama Bank Austria Grupe, implementiranim kroz interne akte Banke. Zadatak ove Direkcije je koordinacija i saradnja sa menadžerima za operativni rizik, kao i komunikacija sa kolegama iz nadležnih organizacionih delova Grupe, u cilju osiguranja informacija za efikasno praćenje operativnog rizika na svim nivoima.

3.3. Obuhvatnost i vrste izveštavanja o rizicima

Banka upravlja kreditnim rizikom, postavlja limite i kontroliše ga u svim segmentima poslovne aktivnosti i po svim relevantnim vrstama plasmana pravnim i fizičkim licima. Pravovremena identifikacija, merenje, kontrola i upravljanje kreditnim rizikom na nivou portfolija Banke obezbeđeno je Sistemom izveštavanja kreditnog rizika (u daljem tekstu: RMIS). Izveštavanjem na nivou ukupnog portfolia i na nivou pojedinačnog klijenta, RMIS pruža potpune, tačne i blagovremene informacije o stanju, kvalitetu i kretanju kreditnog portfolija.

RMIS mora da ispuni sledeće četiri funkcije:

1. Prikupljanje i obrada podataka i pokazatelja kreditnog rizika

2. Analiza kretanja i promena ukupnih plasmana i strukturalnih karakteristika portfolija
3. Kontinuiran monitoring kreditnog rizika
4. Pružanje osnove za proces odlučivanja o nivou kreditnog rizika

Praćenje, upravljanje i izveštavanje o kreditnom riziku na nivou kreditnog portfolija obuhvata i praćenje rezervisanja za kreditne gubitke (ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za potencijalne gubitke po osnovu vanbilansnih stavki), kao i posebne i potrebne rezerve za procenjene gubitke, obračunatih u skladu sa Odlukom o klasifikaciji i relevantnim internim aktima Banke

Parametri kreditnog rizika

Kvantifikacija kreditnog rizika vrši se merenjem očekivanog gubitka. Osnovni pokazatelji koji se koriste u praćenju kreditnog rizika i obračunu očekivanog gubitka su:

- izloženost Banke u momentu nastanka statusa neizvršavanja obaveza (EaD);
- verovatnoća neizvršavanja obaveza (PD);
- gubitak u slučaju neizvršavanja obaveza (LGD);
- period identifikacije nastalog gubitka (LCP);

Banka koristi interni model za procenu kreditnog rizika. Rejting modeli određuju specifični rejting za klijente sa sličnim nivoom kreditnog rizika. Svaki rejting stepen povezan je sa odgovarajućim PD parametrom. Banka interno procenjuje i ostale parametre kreditnog rizika.

Interni model za procenu kreditnog rizika, parametri kreditnog rizika i sredstva obezbeđenja koriste se za utvrđivanje rezervisanja za kreditne gubitke u skladu sa Međunarodnim Standardima Finansijskog Izveštavanja (u daljem tekstu: MSFI), čiji se način utvrđivanja definiše posebnim internim aktom Banke.

U cilju ispunjavanja gore navedenih funkcija, RMIS koristi informacione sisteme Grupe i interno kreirane baze podataka sa podacima o portfoliju na nivou plasmana. Iz sistema se obezbeđuje podatak o rejtingu i danima docnje klijenata, kao važnim parametrima kreditnog rizika klijenta.

Limiti

Banka upravlja koncentracijom kreditnog rizika u portfoliju utvrđivanjem limita. Limiti su određeni internim politikama i/ili regulativom NBS, a njihovo poštovanje se redovno prati i izveštava.

Kreditnom politikom Banke preporučeno je da se rast portfolija po pojedinačnim industrijskim granama ograniči na 20% učešća u ukupnom portfoliju plasmana Banke.

U skladu sa regulativom NBS, ukupan iznos izloženosti prema jednom klijentu ili grupi povezanih lica ne može biti veći od 25% ukupnog obračunskog kapitala Banke, nakon primene propisanih odbitnih stavki. Zbir svih izloženosti koje prelaze 10% kapitala Banke ne može biti veći od 400% kapitala Banke. Ukupna izloženost prema jednom klijentu ili grupi povezanih lica koji prelazi 10% kapitala Banke mora biti odobrena od strane Upravnog odbora.

Izloženost Banke prema licu povezanom sa Bankom ne može preći 5% kapitala Banke. Ukupna izloženost Banke prema povezanim licima ne može preći 20% kapitala Banke.

Izveštaji

U praćenju kreditnog rizika na nivou portfolija koriste se sledeći izveštaji:

- Risk Report (RR);
- Portfolio monitoring kreditnog rizika (Credit Risk Monitoring Report, CRM);

RR se priprema mesečno i kvartalno, s tim da je kvartalni izveštaj detaljniji i obuhvatniji. Standardni mesečni RR između ostalog obuhvata:

- strukturu i razvoj portfolija po risk klasama;
- iznose i promene rezervisanja u skladu sa MSFI;
- pokrivenost portfolija sredstvima obezbeđenja;
- glavne pokazatelje kreditnog rizika i njihov razvoj;
- komentare za najznačajnije promene i trend kreditnog rizika;
- pregled najvećih klijenata sa statusom neizmirenja obaveza;

Kvartalni RR sadrži podatke koji se prikazuju na mesečnom nivou, ali razbijene po segmentima, kao i dodatne informacije vezane za:

- strukturu sredstava obezbeđenja;
- strukturu vanbilansnih stavki;

- pregled portfolija po vrsti i valuti plasmana;
- pregled plasmana portfolia po industrijskim sektorima;
- ročnu strukturu portfolia u zavisnosti od roka dospeća plasmana;
- pregled velikih izloženosti prema jednom licu ili prema grupi povezanih lica;

CRM se priprema na mesečnom nivou. Podaci su dati na nivou subsegmenata (velika privredna društva, srednja privredna društva, finansiranje nekretnina, biznis klijenti i preduzetnici i fizička lica), uz komparativne podatke za prethodni mesec i kraj prethodne godine. Izveštaj između ostalog sadrži sledeće informacije:

- struktura plasmana (vrsta i valuta);
- pokrivenost portfolija sredstvima obezbeđenja i struktura sredstava obezbeđenja;
- ročnu strukturu portfolija;
- iznose i promene rezervisanja u skladu sa MSFI;
- strukturu plasmana portfolija po internim rejting kategorijama;
- strukturu portfolija prema kriterijumu statusa (ne)izvršenja obaveza klijenata;

Pored standardizovanih izveštaja, sprovodi se i niz aktivnosti koje doprinose tačnosti parametra koji se koriste pri praćenju kreditnog rizika: ad hoc izveštavanje i analize i ostale aktivnosti koje doprinose tačnosti parametara kreditnog rizika.

Ad-hoc izveštavanje i analize primenjuju se u slučajevima koji su rizični po Banku, naročito kada se nivo kreditnog rizika menja drastično i naglo i kada se zahteva pravovremena reakcija. Primeri uključuju: pogoršanje interno dodeljenih rejtinga, značajna potreba za dodatnim rezervisanjem, znaci neusklađenosti u organizaciji, primenjenom sistemu ili procedurama, promena nekog od parametara kreditnog rizika i obračuna rezervisanja.

Ostale aktivnosti koje Banka sprovodi uključuju proveru kvaliteta podataka koji se koriste u praćenju, upravljanju i izveštavanju kreditnog rizika, unapređenje postojećih sistema i procedura, godišnji proces budžetiranja i naknadne provere i eventualne korekcije budžetiranih parametara.

4. Kapital

Kapital Banke čini zbir osnovnog kapitala i dopunskog kapitala, umanjen za odbitne stavke kapitala.

Osnovni kapital čini zbir akcionarskog kapitala, emisije premije, rezervi iz dobiti i dobiti Banke umanjene za nematerijalna ulaganja i regulatorna usklađivanja vrednosti u odnosu na MSFI/MRS i to po osnovu nerealizovanih gubitaka po osnovu hartija od vrednosti.

Dopunski kapital čini zbir subordiniranih obaveza i dela pozitivnih revalorizacionih rezervi po osnovu efekata promene fer vrednosti hartija od vrednosti koji se u skladu s MSFI/MRS iskazuju u korist ovih rezervi umanjene za efekte poreskih obaveza.

Odbitne stavke od kapitala čini zbir potraživanja i potencijalnih obaveza prema licima povezanim s bankom ili prema zaposlenim u banci, koje je banka ugovorila pod uslovima koji su povoljniji od uslova ugovoreni s drugim licima koja nisu povezana s bankom, odnosno nisu zaposlena u Banci i iznosa rezervi za procenjene gubitke po bilansnoj aktivi i vanbilansnim stavkama.

5. Adekvatnost kapitala i interna procena adekvatnosti kapitala

Pokazatelj adekvatnosti kapitala banke jednak je odnosu kapitala i rizične aktive banke. Banka je dužna da pokazatelj adekvatnosti kapitala održava na nivou koji nije niži od 12% i da visina njenog kapitala nikad ne bude manja od dinarske protivvrednosti iznosa od 10.000.000 EUR, prema zvaničnom kursu Narodne banke Srbije.

Banka je dužna da u svakom trenutku održava kapital na nivou koji je potreban za pokriće svih rizika kojima je izložena ili može biti izložena u svom poslovanju, a najmanje u visini zbira sledećih kapitalnih zahteva:

- Kapitalnog zahteva za kreditni rizik i za rizik druge ugovorne strane za sve poslovne aktivnosti banke i kapitalnog zahteva za rizik izmirenja/ispоруke za aktivnosti iz knjige trgovanja – kapitalnog zahteva za kreditni rizik;
- Kapitalnog zahteva za cenovni rizik za aktivnosti iz knjige trgovanja;
- Kapitalnog zahteva za devizni rizik i za robni rizik za sve poslovne aktivnosti banke;
- Kapitalnog zahteva za operativni rizik za sve poslovne aktivnosti.

Proces interne procene adekvatnosti kapitala Banka sprovodi u skladu sa Odlukom o upravljanju rizicima banke.

Banka je na dan 31.12.2012. godine ostvarila pokazatelj adekvatnosti kapitala od 18,51%, što predstavlja veći procenat od minimalno zadatog (12%).

Za obračun kapitalnog zahteva, banka koristi različite metode, odnosno kapitalni zahtev je u pogledu određenih rizika jednak zbiru grupe kapitalnih zahteva i to:

- Za kreditni rizik-koristi se standardizovani način obračuna;
- Za tržišne rizike-jednak je zbiru kapitalnih zahteva za cenovne rizike iz knjige trgovanja, kapitalnog zahteva za devizni rizik za sve poslovne aktivnosti i kapitalnog zahteva za robin rizik;
- Za cenovni rizik po osnovu dužničkih hartija od vrednosti- koristi se metod dospeća pri čemu je kapitalni zahtev jednak je zbiru kapitalnih zahteva za specifični i opšti cenovni rizik pomnožen sa 1,5;
- Za operativni rizik-koristi standardizovani pristup;

Proces interne procene adekvatnosti kapitala (ICAAP) zasnovan je na metodologiji UniCredit Grupe i usklađen sa zahtevima Odluke o upravljanju rizicima banke. Shodno rizičnom profilu Banke, kao i mogućnostima kvantifikovanja izloženosti pojedinačnim vrstama rizika, Banka obračunava interni kapital za sledeće vrste rizika:

- Kreditni rizik;
- Tržišni rizici;
- Operativni rizik;
- Poslovni rizik;
- Rizik ulaganja u nepokretnosti;

Za merenje navedenih vrsta rizika koriste se sledeće metodologije:

- Za kreditni rizik-Grupni (metod na nivou UniCredit Grupe, prim. aut.) portfolio model kreditnog rizika koji sadrži sledeće elemente: **a)** očekivani gubitak (EL) na nivou klijenta, odnosno portfolija, **b)** kreditni VaR – najveći potencijalni gubitak na nivou portfolija u periodu od godinu dana, uz određeni nivo pouzdanosti, **c)** portfolio ekonomski kapital – razlika između kreditnog VaR-a i Očekivanog gubitka (mera Neočekivanog gubitka). Ovaj iznos predstavlja internu procenu potrebnog kapitala za kreditni rizik (“kapital pod rizikom”) i **d)** ekonomski kapital alocirani na nivo pojedinačnog klijenta/izloženosti kroz Expected Shortfall (Economic Capital Contribution, ECC);
- Za merenje tržišnog rizika koristi se IMOD – interni VaR (Value at Risk) model;
- Za operativni rizik se koristi Standardizovani pristup;

- Za poslovni rizik- obračun sevrši na kvartalnom nivou u saradnji sa UniCredit Grupom u skladu sa Grupnom (UniCredit Grupa) metodologijom;
- Metodologija koja se koristi za obračun kapitalnih zahteva za rizik ulaganja u nekretnine zasniva se na podacima o vrednosti nekretnina u vlasništvu Banke i na kretanju indeksa cena nekretnina.

6. Rizici kojima je izložena banka

U ovom poglavlju su prikazani kreditni rizik, rizik druge ugovorne strane, tržišni rizici i rizik likvidnosti, operativni rizik, kamatni rizik i izloženost po osnovu vlasničkih ulaganja.

6.1. Kreditni rizik

Banka vrši obračun ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za gubitke po vanbilansnim stavkama u skladu sa svojim internim aktima koji su usaglašeni sa svim relevantnim regulatornim zahtevima, kao i propisima UniCredit grupe.

Postupak obračuna ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za gubitke po vanbilansnim stavkama sprovodi se u dva koraka:

1. određivanje posebnog rezervisanja (na grupnoj ili pojedinačnoj osnovi) za plasmane kod kojih se umanjenje vrednosti plasmana pojavilo, i
2. određivanja opšteg rezervisanja na nivou kljenta ili segmenta portfolija gde se umanjenje vrednosti nije pojavilo ili se umanjenje vrednosti plasmana pojavilo, ali još nije uočeno.

Finansijsko sredstvo je obezvređeno, a umanjenje vrednosti se pojavilo ukoliko postoji objektivan dokaz o obezvređenju koji proizilazi iz jednog ili više događaja nastalih nakon datuma inicijalnog priznavanja sredstva a koji imaju uticaj na procenjene buduće novčane tokove tog finansijskog sredstva. Banka procenjuje najmanje jednom u tri meseca da li postoje objektivni dokazi obezvređenja finansijskog sredstva ili grupe sredstava. Ukoliko bilo koji takav dokaz postoji, Banka je dužna da izvrši obračun iznosa tog obezvređenja u cilju određivanja da li treba priznati gubitak po osnovu umanjenja vrednosti. Drugim rečima, ukoliko postoji bilo kakav dokaz o obezvređenju, Banka treba da proceni iznos koji može da se povрати za to sredstvo ili grupu sredstava i prizna gubitak po osnovu umanjenja vrednosti.

Korišćenjem Bazel II definicije statusa neizmirenja obaveza prema pristupu zasnovanom na internom rejtingu (u daljem tekstu IRB pristup) kao osnove za priznavanje obezvređenja može se obezbediti da su sve izloženosti sa statusom neizmirenja obaveza u skladu sa Bazelom II prepoznate istovremeno kao izloženosti kod kojih je došlo do obezvređenja u skladu sa MRS/MSFI. Definicija statusa neizmirenja obaveza i svi procesi u vezi sa time definisani su u internoj metodologiji za određivanje statusa neizmirenja obaveza prema Bazelu II, propisujući detaljno događaje koji vode u status neizmirenja obaveza dužnika i ukazuju na objektivni dokaz o obezvređenju.

Na ovaj način je obezbeđeno da se sve izloženosti koje su na osnovu Bazel II IRB pristupa klasifikovane kao izloženosti sa statusom neizmirenja obaveza posmatraju kao plasmani sa objektivnim dokazom o obezvređenju i sve ovakve pozicije će u principu biti okidač za obračun posebnog rezervisanja (na pojedinačnoj ili grupnoj osnovi).

Za sve izloženosti za koje nije identifikovan status neizmirenja obaveza u skladu sa Bazelom II (odnosno, obezvređenja u skladu sa MRS/MSFI), mora biti obračunato opšte rezervisanje na grupnoj osnovi (IBNR) u skladu sa MRS/MSFI.

6.1.1. Metodologija za obračun ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za gubitke po osnovu vanbilansnih stavki

U nastavku je obrazložena metodologija na osnovu koje Banka vrši obračun ispravke vrednosti bilansne aktive i rezervisanja za gubitke po osnovu vanbilansnih stavki (u daljem tekstu rezervisanja).

6.1.1.1. Obračun posebnog rezervisanja na pojedinačnoj osnovi

Prilikom određivanja adekvatnog iznosa rezervisanja, pravi se razlika između potrebe za obračunom posebnog rezervisanja na pojedinačnoj osnovi i posebnog rezervisanja na grupnoj osnovi za klijente grupisane u kategorije sa sličnim karakteristikama rizičnosti, na osnovu segmenta kom klijent pripada i ukupnog iznosa izloženosti na nivou klijenta. Ukupnu izloženost klijenta čine bilansno stanje potraživanja i vanbilansno stanje potraživanja, uključujući i nepovučena sredstva po plasmanima.

Izloženosti za koje se vrši obračun posebnog rezervisanja na pojedinačnoj osnovi i koje se smatraju individualno materijalno značajnim su:

- Sve izloženosti sa identifikovanim obezvređenjem prema bankama, državama, državnim institucijama;
- Sve izloženosti sa identifikovanim obezvređenjem prema pravnim licima i preduzetnicima čija ukupna izloženost prelazi 150,000 EUR;
- Sve ostale izloženosti / transakcije za koje je procenjeno da postoji potreba za posebnim rezervisanjem na pojedinačnoj osnovi.

6.1.1.2. Obračun posebnog rezervisanja na grupnoj osnovi

Obračun rezervisanja za izloženosti sa umanjem vrednosti koje nisu klasifikovane kao individualno značajne vrši se na grupnoj osnovi grupisanjem klijenata sa statusom neizmirenja obaveza u homogene kategorije sa sličnim karakteristikama rizičnosti. Prilikom definisanja homogenih kategorija, Banka primenjuje kriterijume korišćene za segmentaciju prilikom razvoja modela za izračunavanje stope gubitka usled nastupanja statusa neizmirenja obaveza (LGD modela). Kao dodatni kriterijum koji doprinosi razlikovanju karakteristika rizičnosti na nivou klijenta mogu se koristiti dani docnje.

Prilikom obračuna posebnog rezervisanja na grupnoj osnovi, Banka primenjuje koncept upotrebe parametara kreditnog rizika za procenjivanje gubitka prilikom procene grupnog umanjenja vrednosti.

6.1.1.3. Obračun opšteg rezervisanja

Prilikom obračuna rezervisanja za izloženosti kod kojih ne postoje objektivni dokazi obezvređenja, Banka primenjuje metod opšteg rezervisanja (IBNR). Prema ovom metodu, rezervisanje se obračunava ne samo za izloženosti za koje je identifikovan događaj koji vodi umanjenju vrednosti već i za izloženosti za koje su se događaji koji vode umanjenju vrednosti pojavili ali jos uvek nisu uočeni od strane Banke. Iako za ove plasmane ne postoje znaci umanjenja vrednosti, niti gubitak po osnovu kreditnog rizika na dan sastavljanja bilansa stanja, istorijski podaci nagoveštavaju da tokom vremena, za deo tih plasmana, ugovorne obaveze prema Banci neće biti izvršene. Metod opšteg rezervisanja se zasniva na konceptu očekivanog gubitka prema Basel II standardima.

6.1.1.4. Oslobađanje rezervisanja

Oslobađanje posebnog rezervisanja (obračunatog na pojedinačnoj ili grupnoj osnovi) nastaje u slučaju:

- naplate indirektno otpisanih plasmana
- naplate posle procesa reprogramiranja ili restrukturiranja
- prinudne naplate
- rasta materijalne vrednosti kolaterala
- poboljšanja ekonomske situacije dužnika, nakon pokazivanja znaka oporavka, a time i ukidanja statusa neizmirenja obaveza
- naplate plasmana u sklopu portfolia za koji je obračunato posebno rezervisanje na grupnoj osnovi, takođe nakon procesa reprogramiranja ili restrukturiranja

Oslobađanje posebnog rezervisanja podležno je odobrenju od strane određenog nivoa nadležnosti. Odluku o oslobađanju posebnog rezervisanja donosi odgovorni nosilac nadležnosti (nakon procesa izdavanja neobavezujućeg mišljenja od strane relevantnih organizacionih jedinica u okviru UniCredit Grupe, tamo gde je to neophodno).

Slučajevi konačnog smanjenja potraživanja (tj. naplate u gotovini ili prihod od likvidacije kolaterala) ne zahtevaju dodatno odobrenje, već se dokumentuju od strane relevantnih organizacionih jedinica u Banci.

Oslobađanje opšteg rezervisanja nastaje u slučaju:

- poboljšanja ekonomske situacije dužnika iz portfolija;
- rasta materijalne vrednosti kolaterala;
- smanjenja ukupnog kreditnog portfolija;
- smanjenja vrednosti LCP;¹¹⁴
-

6.1.2. Korišćenje agencija za eksterne kreditne rejtinge

Sa stanjem na dan 31.12.2012. godine Banka prilikom obračuna kreditnim rizikom ponderisane aktive ne koristi rejtinge agencija za eksterne kreditne rejtinge, osim za izloženosti prema državama i centralnim bankama, gde se koriste kreditne procene koje su sporazumno

¹¹⁴ LCP predstavlja vremenski period izražen kao broj meseci između momenta kada se događaj koji je doveo do umanjavanja vrednosti plasmana pojavio ili se mogao pojaviti i momenta kada je taj događaj uočen od strane Banke.

odredile agencije za kreditiranje izvoza, potpisnice sporazuma OECD „Arrangement on Guidelines for Officially Supported Export Credits“.

6.1.3. Korišćenje tehnika za ublažavanje rizika

Tehnike za ublažavanje kreditnog rizika deo su kreditnog procesa koji pored analize finansijskog stanja klijenta i određivanja njegovog internog rejtinga, obuhvata i analizu instrumenata kreditne zaštite (u daljem tekstu: kolaterali) i to sa aspekta njihovog eksternog vrednovanja (od strane eksternih nezavisnih procenitelja) i internog vrednovanja (od strane Odeljenja za upravljanje kolateralom, koje je nezavisno od procesa donošenja kreditnih odluka).

Ublažavanje kreditnog rizika u Banci zasnovano je na nekoliko bitnih tačaka i to:

- Adekvatno upravljanje kolateralima
- Povećanje kreditne zaštite i umanjivanje potencijalnih efekata kreditnih gubitaka
- Tehnike za ublažavanje kreditnog rizika moraju da budu u skladu sa Grupnim standardima kao i Basel II regulativom,
- Uređenje primene tehnika za ublažavanje rizika kroz interne akte kojima se definiše prihvatljivost kolaterala, način utvrđivanja njihove vrednosti, kao i pravila za njihovo praćenje kako bi se obezbedila adekvatna mogućnost realizacije kolaterala u slučaju potrebe za naplatom potraživanja na taj način.

Adekvatno uspostavljanje kolaterala podrazumeva i pravnu ispravnost i sigurnost, odnosno usklađenost sa relevantnom regulativom.

Banka u skladu sa kreditnom politikom definiše prihvatljive tipove kolaterala za obezbeđenje kreditnih plasmana.

Osnovni tipovi kolaterala koje Banka koristi za ublažavanje kreditnog rizika mogu se podeliti na materijalne i nematerijalne kolaterale. Materijalni kolaterali su nepokretnosti (stambene i poslovne), finansijski kolaterali, kao i zaloge na pokretnoj imovini i potraživanjima koje su u manjem procentu zastupljene u odnosu na prethodno navedene tipove kolaterala. Nematerijalni kolaterali su garancije (bankarske, korporativne i druge) i kreditni derivati (koje Banka trenutno nema u svom portfoliju kao sredstvo obezbeđenja).

6.2. Rizik druge ugovorne strane

Limiti izloženosti prema drugoj ugovornoj strani kada je u pitanju poslovanje sa derivatima su definisani za određene grupacije i klijente odlukama Kreditnog odbora Banke.

Rizik se meri i prati u Direkciji za tržišne i operativne rizike. Koristi se interni model koji se bazira na istorijskoj (korišćenjem vremenskih serija) simulaciji. Ovaj model se koristi za izračunavanje, sa 99% pouzdanosti, potencijalne buduće izloženosti po osnovu OTC derivata.

Praćenje rizičnih pozicija se obavlja preko sistema internih limita koji su definisani kao:

- Pre-settlement risk limiti;
- Settlement risk limiti.

Rizik izloženosti se prati u realnom vremenu. Integracija front office sistema i unutrašnjih sistema merenja rizika omogućava kontinuirano praćenje promena u izloženosti po osnovu derivata. Rizik izloženosti prema drugoj ugovornoj strani je sastavni deo procesa odobravanja kredita.

Stalno praćenje pozicija se sprovodi kako bi se osiguralo da je njihova trenutna izloženost unutar odobrenih kreditnih linija. Uspostavljene su sledeće kontrole:

1. Svi odobreni limiti i njihova iskorišćenost su dostupni su u front office sistemu
2. Pre zaključenja transakcije proverava se da li je odobren i unet limit
3. Novi i izmene postojećih limita su predmet posebne kontrole funkcije upravljanja rizicima.

6.3. Tržišni rizici i rizik likvidnosti

Tržišni rizik nastaje usled promene uslova na tržištu (kamatnih stopa, cene hartija, kurseva, itd.) koji dovode do promene ekonomske vrednosti portfolija, uključujući imovinu koja se nalazi i u bankarskoj knjizi i u knjizi trgovanja.

Banka se štiti od kamatnog rizika nastalog poslovanjem sa klijentima uzimajući u obzir promene u tržišnim uslovima. Kamatni rizik pozicija bankarske knjige analizira se najmanje jednom mesečno na ALCO Odboru.

Politike i procedure koje Banka sprovodi u okviru upravljanja tržišnim rizicima, definišu primenu zajedničkih načela, pravila i postupaka poslovanja u skladu sa definisanim limitima za tržišne rizike.

Kriza likvidnosti se definiše kao događaj koji može onemogućiti banke da blagovremeno izmire svoje obaveze, što može imati značajne negativne posledice na odnos sa klijentima koji se bazira na poverenju koje imaju prema banci.

Nezavisna kontrola i izveštavanje o riziku likvidnosti je u nadležnosti Direkcije za tržišne i operativne rizike. Optimizacija rizika likvidnosti se postiže definisanjem posebnih kratkoročnih i dugoročnih limita.

Rizik likvidnosti ne ulazi u obračun ekonomskog kapitala, ali se koristi prilikom definisanja apetita rizika Banke. Rizik likvidnosti se meri pomocu GAP analiza, koje se sprovode razlikuju se u odnosu na periode posmatranja na:

- Merenje rizika likvidnost na dnevnoj bazi, kojim se prati stanje kratkoročne likvidnosti do 3 meseca dospeća;
- GAP analize na nedeljnoj bazi, kojim se prati stanje dugoročne likvidnosti prema ugovorenoj ročnosti. Održavanjem adekvatnog racija između dugoročnih obaveza i potraživanja onemogućava se pritisak na kratkoročnu likvidnost.
- Stres testiranje: do krize likvidnosti retko dolazi, ali nastanak rizika likvidnosti ima veliki uticaj na poslovanje Banke. Iz tog razloga stres testiranje predstavlja adekvatan metod kojim se mogu identifikovati potencijalne slabosti Banke.

Plan finansiranja (Funding plan) ima ključnu ulogu u celokupnom upravljanju likvidnošću kako kratkoročne, tako i dugoročne, tj. strukturne likvidnosti. Planom finansiranja definišu se potrebe i izvori za održavanje adekvatne usklađenosti pozicija aktive i pasive Banke. Jedan od ciljeva uspostavljanja adekvatne srednjoročne i dugoročne likvidnosti jeste izbegavanje pritiska na kratkoročnu likvidnosti. Plan se ažurira najmanje jednom godišnje i odobrava od strane Odbora za upravljanje aktivom i pasivom Banke (ALCO).

Banka obračunava kapital za tržišni rizik prema standardizovanom pristupu, koristeći metod dospeća. Pozicije se dodelju određenim zonama u zavisnosti od preostalog roka do dospeća.

6.4. Operativni rizik

Upravljanje operativnim rizikom u Banci uspostavlja se primenom politika i procedura za upravljanje, merenje i ublažavanje operativnih rizika. Odbor za operativni rizik, kao relevantan odbor uspostavljen od decembra 2008. godine, redovno se obaveštava o izloženosti operativnom riziku od strane funkcije za upravljanje operativnim rizikom Banke (i uz podršku ostalih funkcija koje su uključene u kontrolu) verifikujući na taj način predložene aktivnosti za ublažavanje rizika.

Direkcija za tržišne i operativne rizike je odgovorna za pravilnu primenu i sprovođenje metodologija, obračun kapitalnih zahteva za operativni rizik, merenje i kontrolu rizika, kao i određivanje korisničkih profila za IT aplikaciju koja se koristi za upravljanje operativnim rizikom. U nadležnosti navedene direkcije je i obuka menadžera operativnog rizika i njihovih zamenika, koji se u cilju adekvatnog upravljanja operativnim rizikom uspostavljaju u svim relevantnim organizacionim jedinicama Banke.

6.5. Kamatni rizik

Banka je izložena kamatnim rizicima koji kroz efekte promene tržišnih kamatnih stopa, deluju na njen finansijski položaj i tokove gotovine. Kamatne marže mogu da se povećaju kao rezultat ovih promena, ali u isto vreme mogu da se smanje ili izazovu gubitak u slučaju neočekivanih kretanja.

Limit vrednosti bazičnog poena (BPV) ograničava poziciju maksimalnog kamatnog rizika valutnom i vremenskom grupom, gde se promene procene vrednosti baziraju na promeni kamatne stope od 0,01% (1 bazični poen). Prezentacija BPV uzima u obzir pozicije opcija (kamatne opcije) sa delta vrednošću (tj. promena sadašnje vrednosti marginalne fluktuacije, zaokružene naviše na 1 bazični poen).

Veličinu BPV limita bi trebalo odabrati tako da VaR limit u osnovi dovede do ograničenja aktivnosti trgovanja i da se BPV limit aktivira pre VaR limita u periodima manje volatilnosti. S tim u vezi treba uzeti u obzir specifičnu situaciju u pogledu valuta sa kojima se trguje i rokova dospeća sa odgovarajućim nosiocem rizika.

Kod BPV limita, generalno ograničenje pozicije takođe definiše kombinaciju valuta i glavni fokus pozicioniranja. BPV limiti se moraju odrediti za sve nosioce rizika izložene znatnom kamatnom riziku.

Banka prati i meri kamatni rizik na dnevnoj bazi.

6.6. Izloženost po osnovu vlasničkih ulaganja

Banka izloženosti po osnovu vlasničkih ulaganja u bankarskoj knjizi evidentira po metodu nabavne cene.

ZAKLJUČAK

Globalna-svetska ekonomska kriza, pogodila je i bankarski sektor, dovodeći neke od banaka u zonu gubitaka i nesolventnosti. Dubina ove krize i posledice koje je osetio bankarski sektor, u prvi plan je počela da stavlja upravljanje rizicima kao aktivnost koja bi trebala da prevenira rizike. Koliki je značaj rizika, govori i to što su određene odluke Narodne banke Srbije, upravo usmerene na upravljanje bankarskim rizicima. Zakonska regulativa koja uređuje bankarsko poslovanje, nalaže i formiranje obaveznog organizacionog dela banke kome je osnovni zadatak procena rizika i njihovo kvantifikovanje. Dakle, aktivnost banke na upravljanju rizicima kao jednoj od najvažnijih funkcija poslovanja, zakonska regulativa i odluke NBS kojima se uređuje bankarsko poslovanje, obavezuje na formiranje posebnog organizacionog dela za bavljenje rizicima, posebnu klasifikaciju potraživanja kao i posebne pokazatelje likvidnosti. Navedeni argumenti potvrđuju glavnu hipotezu da je upravljanje rizikom funkcija kojom se banka osigurava od mogućih gubitaka i nesolventnosti, pri čemu rizici moraju biti procenjeni, kontrolisani i u maksimalno mogućoj meri finansijski neutralisani.

Aanaliza finansijskih izveštaja u direktnoj je funkciji upravljanja bankarskim rizicima. Predmet analize kao i instrumenti koji stoje na raspolaganju analitičaru banke, omogućavaju mu da dođe do određenih informacija i pokazatelja na osnovu kojih će moći da oceni kreditni bonitet preduzeća klijenta. Kombinovanje određenih vrsta pokazatelja dovešće analitičara do zaključka da li će preduzeće biti sposobno da vrati eventualno odobreni kredit i da li se u budućnosti može očekivati eventualni poremećaj poslovanja koji bi ugrozio kreditni bonitet preduzeća. Sve dobijene informacije i pokazatelji doprineće realnijoj proceni rizika, čime se ocena kreditnog boniteta stavlja u funkciju smanjenja rizika. Navedenim argumentima potvrđena je posebna hipoteza da ocena kreditnog boniteta klijenta-preduzeća na osnovu finansijskih izveštaja smanjuje rizik banke;

Upravljanje savremenim korporativnim finansijama posebnu pažnju posvećuje rizicima poslovanja. Poslovanje preduzeća, je takođe izloženo određenim rizicima, poslovnom i finansijskom riziku. Kvantifikovanje ovih rizika vrši se preko leveridža. Za poslovni rizik, to je poslovni leveridž, za finansijski rizik to finansijski leveridž. Kombinovano dejstvo ova dva rizika proizvodi kombinovani-složeni rizik i kombinovani-složeni leveridž. Veći faktor leveridža upućuje na veću rizičnost poslovanja preduzeća. Rizičnost poslovanja preduzeća u direktnoj je

vezi i sa bankarskim rizicima, odnosno, veći rizik poslovanja preduzeća, nužno proizvodi i veći rizik banke čime je dokazana posebna hipoteza da veći faktor leveridža označava i veću rizičnost u poslovanju preduzeća, što za banku takođe znači veći rizik;

Uspešno upravljanje poslovanjem banke, nezamislivo je bez pridržavanja osnovnih principa poslovanja. Svaki od ovih principa ima svoje specifično dejstvo na rezultat upravljanja poslovanjem banke što je u konačnom, maksimiranje profita. Izneti stavovi kroz prikaz suštine i delovanja ovih principa potvrđuju hipotezu da je uspešno upravljanje poslovanjem banke u direktnoj vezi sa pridržavanjem osnovnih principa poslovanja.

Definisanje bankarskih rizika je neophodno u funkciji upravljanja ovim rizicima obzirom, da se time ističe njihova sadržina, kao način i stepen dejstva na poslovanje banke. Prikazani bankarski rizici i njihove definicije ukazale su na način njihovog delovanja na rezultat poslovanja banke i potencijalnu nesolventnost. Zbog toga, sagledavanje njihovog uticaja na poslovanje banke, doprinosi boljem poslovanju banke i izbegavanju gubitaka i nesolventnosti čime je potvrđena posebna hipoteza da definisanje bankarskih rizika i sagledavanje njihovog uticaja na poslovanje banke, doprinosi boljem poslovanju banke.

Proces upravljanja bankarskim rizicima je složena aktivnost koja je determinisana brojnim faktorima. Rizici se ne mogu izbeći pa se postavlja pitanje kako upravljati rizicima. Metode upravljanja su značajan faktor zbog toga što za svaku vrstu rizika definišu sadržinu upravljanja kao i moguće posledice nesolidnog upravljanja. Proces upravljanja determinisan je takođe organizacijom i operacionalizacijom upravljanja što je regulisano i određenim propisima. Organizacija, podrazumeva odgovarajuću organizacionu formu upravljanja rizicima i operativnog rukovođenja dok operacionalizacija ima za cilj da se za svaku vrstu rizika pronade adekvatan set aktivnosti kako bi se taj rizik sveo na najmanju moguću meru. Značaj prikazanih determinanti upravljanja rizicima je takav da bi proces upravljanja rizicima bio neefikasan i nesistematičan ukoliko bi bilo koja od navedenih determinanti bila zanemarena. U radu je istaknut značaj elemenata i determinanti procesa upravljanja rizicima čime je potvrđena posebna hipoteza da je proces upravljanja bankarskim rizicima determinisan metodama, organizacijom i operacionalizacijom upravljanja rizika.

Na osnovu iznetih stavova i činjenica, prikaza i argumentacije u radu, smatramo da su glavna hipoteza i pomoćne hipoteze potvrđene.

UniCredit Banka Srbija a.d. je na domaćem tržištu pozicionirana kao strana banka ali kao i sve banke podleže domaćoj regulative koja uređuje poslovanje banaka pa i upravljanje rizicima banke.

Najbitniju ulogu u sistemu upravljanja rizicima ima Upravni odbor Banke, koji je odgovoran za uspostavljanje ovog sistema, kao i nadzor nad tim sistemom. Upravni odbor utvrđuje strategiju i politike za upravljanje ključnim vrstama rizika kojima je Banka izložena u svom poslovanju. Odbor za praćenje poslovanja Banke pomaže Upravnom odboru u vršenju svoje funkcije razmatranjem najbitnijih internih akata Banke pre usvajanja od strane Upravnog odbora. Izvršni odbor Banke je odgovoran za sprovođenje usvojenih strategija i politika upravljanja rizicima, kao i usvajanje procedura za identifikovanje, merenje, procenu i upravljanje rizicima. Važnu ulogu u procesu odobravanja plasmana ima Kreditni odbor, koji razmatra kreditne zahteve, donosi odluke o kreditnim zahtevima u okviru svojih nadležnosti ili daje preporuku za viši nivo nadležnosti u odobravanju kreditnih poslova.

Banka ima posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima – Sektor za upravljanje rizicima.

Sektor za upravljanje rizicima organizovan je tako da pokriva upravljanje rizicima kroz rad šest direkcija: Direkcije za strateško upravljanje rizicima i kontrolu, Direkcije za kreditna odobrenja privredi, Direkcije za kreditna odobrenja stanovništvu, Direkcije za praćenje kreditnog portfolia, Direkcije za restrukturiranje, upravljanje spornim plasmanima i naplatu potraživanja (ove direkcije imaju u nadležnosti upravljanje kreditnim rizikom) i Direkcije tržišnog i operativnog rizika (ove direkcije imaju u nadležnosti upravljanje deviznim, materijalnim i ostalim tržišnim rizicima, operativnim rizikom i rizikom likvidnosti). Sve direkcije direktno odgovaraju članu Izvršnog odbora koji je isključivo zadužen za upravljanje rizicima, čime se obezbeđuje izbegavanje sukoba interesa i odvojenost aktivnosti upravljanja rizicima od ostalih redovnih poslovnih aktivnosti.

S obzirom da pripada UniCredit Grupi, Banka u svom radu poštuje principe utvrđene aktima Grupe, a koji su usvojeni i od strane odgovarajućeg organa na nivou Banke. Osnovni principi finansiranja, kao i etički principi, kojih se Banka pridržava definisani su Opštom kreditnom politikom UniCredit Grupe i Opštim kreditnim pravilima Bank Austria (BA) Grupe.

Za praćenje i upravljanje tržišnim rizicima u Banci zadužena je Direkcija tržišnog i operativnog rizika. Kao jedan od najvažnijih internih akata koji se odnosi na praćenje i upravljanje tržišnim rizicima, Pravilnik za Finansijska tržišta (FM Pravilnik) definiše poslove

Privrednog i Investicionog bankarstva (CIB) i definiše tržišne rizike u svim oblastima Bank Austria (BA) Grupe.

Internim aktima Banke je regulisano da Odeljenje za usklađenost poslovanja identifikuje i procenjuje glavne rizike usklađenosti poslovanja Banke, o tome izveštava Izvršni odbor i Odbor za reviziju Banke, predlaže planove za upravljanje glavnim rizicima, a u skladu sa svojim nadležnostima i definisanim Programom i Godišnjim planom aktivnosti. Pored savetodavne uloge u implementaciji i primeni propisa Odeljenje za usklađenost poslovanja Banke, dodatno sprovodi monitoring aktivnosti u cilju implementacije II nivoa kontrole.

LITERATURA

KNJIGE I ČASOPISI

1. Aćimović S., Ekonomski rečnik, Ekonomski fakultet, Beograd, 2010. ‘
2. Barać S., Hadžić M., Stakić B., Ivaniš M., Poslovno bankarstvo, Univerzitet Singidunum, 2005. Beograd
3. Barjaktarović L., „Upravljanje rizicima“, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009.
4. Basel Committee on Banking Supervision Risk Management Group, Basel 2000.
5. Bessies J., Risk Management in Banking, John Wiley&Sons, 1998.
6. Bjelica V., Đukić Đ., Ristić Ž., Bankarstvo u teoriji i praksi, Stylos, Novi Sad, 2005
7. Bojović P., Analiza finansijskih izveštaja, Žig, Beograd, 2010.
8. Ćirović M., Bankarstvo, Naučno društvo Srbije, Beograd 2007.
9. Đukić Đ., Bjelica V., Ristić Ž., Bankarstvo, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2006.
10. Đuričin D., Lončar D., Menadžment pomoću projekta, Ekonomski fakultet, Beograd, 2009.
11. Hadžić M., Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.
12. Ivaniš M., Upravljanje finansijama, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.
13. Ivanišević M., Poslovne finansije, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2009.
14. Klasens R., „Marketing u finansijskim uslugama“, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2007.
15. Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
16. Knežević G., Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
17. Kotler P, Keller K. L., „Marketing menadžment“, Data status, Beograd, 2006.
18. Matić V., „Bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.
19. Matić V., Bankarski rizik 4: Kreditni rizik, Banaksrttvo 1-2/08.
20. Matić V., Bankarski rizik 5: Tržišni rizik, Banaksrttvo 3-4/08.
21. Matić V., Rizik likvidnosti, Bankarstvo 5-6/2008.
22. Matić V., Bankarski rizik 6: Rizik likvodnosti, Banaksrttvo 5-6/08.
23. Matić V., Bankarski rizik 7: Operativni rizik , Banaksrttvo 7-8/08.

24. Matić V., Bankarski rizik 8: Zakonski rizik , Bankarstvo 9-10/08.
25. Matić V., Bankarski rizik 9: Poslovni rizik , Bankarstvo 11-12/08.
26. Milićević B. , Metodološki pristup oceni finansijskog stanja preduzeća, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2009.
27. Milosavljević M., „Marketing, Savremena administracija, Beograd, 2003.
28. Miljević M., Skripta iz metodologije naučnog rada, Univerzitet u istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, Pale 2007.
29. Petrović Z., Računovodstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
30. Ranković J., Upravljanje finansijama preduzeća, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 1998.
31. Ritter S. Lawrence., Silber I. William., Udell F. Gregory, Principles of money, banking, and financial markets, 11th Edition, Addison Wesley, 2003.
32. Rodić J., Poslovne finansije, Ekonomika, Beograd, 1991.
33. Rose S. P., Hudgins C. S., Bankarski menadžment i finansijske usluge, šesto izdanje, Data Status, Beograd, 2005.
34. Žeger K., Mamić Sečer I., Sever S., Žager L., Analiza finansijskih izveštaja, Zagreb, 2008.

PROPISI, IZVEŠTAJI I STANDARDI

1. Zakon o računovodstvu i reviziji, “Sl. glasnik RS“, br. 46/06 i 111/09 i 99/11.
2. Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, “Sl. glasnik RS“, br. 47/2006.
3. Zakon o bankama, “Sl. Glasnik RS“, br. 107/05
4. Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki, Narodna banka Srbije, “Sl. Glasnik RS“, br. 94/11, 57/12, 123/12 i 43/13.
5. Odluka o upravljanju rizicima banke, Narodna banka Srbije, “Sl. Glasnik RS“, br. 45/11, 94/11, 119/12, 123/12, 23/13 i 43/13.
6. IASC, MRS-Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja, par. 70a.
7. IASC, MRS-Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja, par. 78a.
8. Izveštaj u skladu sa Odlukom o objavljivanju podataka i informacija banke UniCredit Bank Srbija a.d. Beograd.
9. Basel Committee on Banking Supervision, *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework*. Basel, jun 2004.

INTERNET IZVORI :

1. www.nbs.co.yu
2. www.gmbusiness.biz
3. www.nbs.rs
4. www.unicreditbank.rs

PRILOG:

Organizaciona šema UniCredit Banke